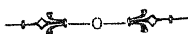
ఉపోద్ఘాతము.

ఈనాటకము మే మొనర్చిన నాటకములలో మొట్ట మొదటిది. కాని కొన్ని కారణములచే నింతకాలము వఱకు ముద్రింపఁబడదయ్యె. ఇంక జగదేక కవితాధురంధరుండగు జగన్నాథ పండితరాయలు ఢిల్లీచక్రవర్తియగు షహాబుద్దీను కొమార్తెను వివాహమాడి పదపడి తత్కాలపు విద్వాంసులచేఁ గాశికాపట్టణమున బహిష్కరింపఁబడి గంగకతనఁ బవిత్రుఁడయ్యెనని లోకులు చెప్పికొనెడి కథ తగుపాటిమార్పులతో వర్ణింపఁబడినది. ఈ విద్వత్కవి తెలుఁగుదేశపు వాఁడు. వేఁగినాటి శాఖవాఁడు. ఈతనికి సరస్వతీతైల పానవశమున నిట్టి విద్వత్కవితాధురంధరత్వ మలవడుటయే కాక యేకసంధాగ్రాహిత్వముకూడ సమకూరెనని వినికి. ఇయ్యనఘుఁడు యౌవన దశయందు ధనార్జనకై స్వదేశరాజులం గొందఱం జూచి వారిచ్చు నీవిచేఁ దనియక ఢిల్లీశ్వరుఁ దర్శింపఁ బోయెనని వినికివలననే కాక ఈతఁ డొనర్చిన "శ్లో" ఢిల్లీశ్వరో వా జగదీశ్వరో వా మనోరథాన్ పూరయితుం సమర్థః। అన్యైర్నృపాలైః పరిదీయమానం శాకాయవా స్యాల్లవణాయవా స్యాత్." శ్లో॥ నయాచే హిందూకం పర్వణిదత్తైక డబ్బ్యాకం। యాచే మొగల్మలూకం తృణీకృత సువర్ణసందూకం॥ ఇత్యాది శ్లోకముల వలనఁగూడ స్థిరపడుచున్నది. "శ్లో॥ ఆసురుదేశంవిచరే ర్మాసురుపరవాది నిర్జయే శంకాం। స్వీసురువర మేకంమే వ్యాసురుభోవత్సశాస్త్రాణి" ఈ శ్లోకమువలన నితఁడు వరప్రసాది యనికూడ ధ్రువపడుచున్నది. ఇతఁడు యవనీ సహితముగ గంగలో నంతర్ధానము నందెనని వినికి మాత్ర మున్నది గాని అయ్యది విశ్వసింపఁ దగినది కాదు. ఏమన? రసగంగాధరములో గంగాలహరీ శ్లోకములు కనుపట్టు చుంటంజేసి. యాగ్రంథము లహరీరచనానంతరము నిర్మింపఁబడె ననుటకు సందియము లేదు కదా? అట్లయిన నితఁడు మఱికొంత కాలము జీవించి తీరవలెను. దీనింబట్టియే మేము గంగలో నంతర్భావము చెందినట్లు వ్రాయలేదు. ఇందుస్వప్నవృత్తాంతము కేవల కల్పితము. ఉద్యాన వనవిహారముగూడ నట్టిదే. తక్కిన విషయము కొంచెము గొప్ప నిజమేకాని యట్టిది, కాదు. స్వప్నవృత్తాంతముచే నీ నాయికా నాయకులు దివ్యులుగా సమర్థింపఁ బడుచున్నారు కాన నాటకనామము యథాకథంచిత్తుగా సమర్థింపఁబడుచున్నది. లేదా? ఈతఁడు పండితరాజు గనుక రాజైనను గావచ్చును. ఇప్పటికిని గాశిలో నీయనంగూర్చి యనేక మహత్త్వములు చెప్పఁబడుచున్నవి. అవి

అన్నియును నిందుఁ జేర్చిన గ్రంథవిస్తర మగునని యుపేక్షింపఁబడియె. ఈ చక్రవర్తి షాబుహానని కొందఱి వ్రాఁతలవలనఁ గనుపట్టుచున్నను రసగంగాధరములో నుదాహరించిన "భూమీనాథ శహాబదీన" అను శ్లోకములోని "శహాబదీన" అను పదము షహాబుద్దీన్ అను దానినుండి కైకొనినట్లు మాకుఁదోచుటచే నితఁడు షహాబుద్దీను కొమార్తను వివాహమాడినట్లు వ్రాసితిమి లేదా? ఈ రెండు నామములును నొకనికే యుండవలెను. ఈలవంగి చక్రవర్తిపుత్త్రిక కానియట్లును మఱియెవ్వతెయో యయినట్లును గంగాధర పత్రికలో వ్రాయఁబడియున్నను మా మనస్సాక్షికి ననేక విషయముల నయ్యది యుక్తియుక్తముగాఁ గనుపట్టదు. ఎవ్వరో యవనిం గ్రహించుటకు "నయాచే" ఇత్యాది శ్లోకములచేఁ జక్రవర్తినేల ప్రార్థింపవలెను? కానేరదు. ఏది యెట్లైనను మేమంత స్తనశల్యపరీక్షకుఁ బోక యాంధ్రానేకప్రతీతి ననుసరించి యిద్దాని రచించితిమి. ఇందు 5వ యంకమున నితఁడు రచించిన గంగాలహరి దెలిగింపఁ బడినది. లహరీ శ్లోకములు 52ను గాక స్వకపోలకల్పిత పద్యములు గూడఁ గొన్నియందుఁ జేర్చితిమి. ప్రదర్శకు లయ్యెడ నన్ని పద్యములును గైకొనిన సభ్యులకు విసువు జనించును గాన సమయోచితముగాఁ గొన్నిటిని మాత్రమే పఠించుచుందురు గాక. మఱియు గంగోపన్యాసము నందలి పద్యములుగూడ నిట్లే కైకొనఁదగు. అక్కడక్కడ నీతని సంస్కృత శ్లోకములు తెనిఁగింపఁబడినవి. ఇందు ఫాఁగుసా మొదలైన కొన్ని తురుష్కపాత్రములకు నందఱితోఁ బాటుగాఁ దెలుఁగే వాడఁబడినది. అయ్యెడఁ దత్తదుచితముగా భాషమార్చికొనఁ బ్రదర్శకులు హెచ్చరింపఁ బడుచున్నారు. ఇప్పటి వారి కనేకులకు మహాత్ములయందు విశ్వాసమును నాదరమును లేకపోయినను కాలనిర్ణయమందుఁ బరమాదరముండుటం బట్టి యీ విచారణమింతఁ గొంత యావశ్యకమై యున్నది. కాని గంగాధరపత్రికలోనను మఱికొందఱి వ్రాఁతలయందును ఇక్కవితల్లజుఁడు 17-వ శతాబ్దమున నున్నట్లు మాత్రమే తెలియవచ్చుచున్నది గాని యేవత్సరమున నేదినమున నేముహూర్తమున జన్మించెనో తెలియమికి మిగులఁ జింతిల్లుచున్నారము. ఇందలి రసము శృంగారము. గద్యములలో నచ్చటచ్చట రసోచితముగా గ్రామ్యములు వాడఁబడినవి. 2-వ యంకములోని వేంకటేశ్వర పదమునకుఁ దిరుపతి వేంకటేశ్వరుఁడని యర్థము చెప్పికొనక మేలుకోట చెళ్లపిళ్లరాయఁడను నర్థము చెప్పికొనవలెను. ముద్రాప్రమాదములు స్థూలదృష్టిగా దిద్దఁబడినవి. మఱియుంగల్గిన దిద్దికొనఁ బ్రార్థితులు.

తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు.

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

1. అంకము.

1. సూత్రధారుఁడు.
2. నటి.
3. రాయలు.
4. శిష్యులు.

2. అంకము.

1. విదూషకుఁడు.
2. శిష్యులు.
3. రాయలు.

3. అంకము.

1. లవంగి.
2. మల్లిక.
3. రాయలు.
4. విదూషకుఁడు.
5. మాతంగి.

4. అంకము.

1. వైతాళికులు.
2. పాదుషా.
3. దేవి.
4. పరిచారిక.
5. లవంగి.
6. మల్లిక.
7. మాతంగి.
8. కవులు.
9. మంత్రులు.
10. ఉద్యోగులు.
11. రాయలు.
12. విదూషకుఁడు.

5 అంకము.

1. గోదావరి.
2. కంప.
3. రాయలు.
4. లవంగి.
5. భట్టోజీదీక్షితులు.
6. అప్పయ్యదీక్షితులు,
7. గంగ.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

శుభమస్తు.

పండితరాజము

తిరుపతి వేంకటీయము.

ప్రథమాంకము.

(నాంది)

ఉ. శ్రీయు యశంబు నున్నతియుఁ జెల్వు మిహమ్ముఁ బరమ్ము విద్యయై
యేయుగమందు నెల్లెడల నేయనఘాత్ముల కొప్పు నట్టివి
ద్యాయతనంబులై కవిత కాస్పదులై ప్రళయాంతమందునుక్
బాయనికీర్తి నొప్పెసఁగుపండితరాజుల కేను మ్రొక్కెదన్.

(నాంద్యంతమందు సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి తెరవంకఁ జూచి)

సూత్ర—ఆర్యరాలా! యేమి యీయాలస్యము ఇంతకునైన నీయలంకారము కాలేదు కాఁబోలును.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్య! ఇదె వచ్చితి. అలంకారమున కేమున్నయది? కురులు దువ్వి కొనుటయుఁ బూలు ముడిచికొనుటయుఁ గాటుక దిద్దికొనుటయుఁ దక్క నగల వలనివగలు దెచ్చికొనునంతటిభాగ్యమున కేను నోఁచినదానఁ గానుగదా?

సూత్ర—అహో! వంశపరంపరచే వచ్చుచున్న యీనాట్యవిద్యచే జీవించుమనకు నెల్లర కుం బోలె, మణిభూషణంబులును, పట్టుపుట్టంబులును నెక్కడివి? అదిగాక, యీ ప్రపంచము పుట్టినయది మొదలిప్పటికి విద్యాజీవనుల కైశ్వర్య మెక్కడ వినఁబడ్డది?

నటి—(కోపముతో)

తే. మాతృగుప్తకవీంద్రునిమాట వినవొ?, కాళిదాసాదికవులసంగతులు వినవొ?
విద్య గలవారి కెల్ల నిర్విధముగా ద,రిద్రతయె నిక్క మన్న నేరికి హితంబు?

సూత్ర—సుప్రసిద్ధమ్మగువిషయమే మఱచితిని. కాళిదాసాదుల యైశ్వర్యమున కేమిగాని విక్రమార్కునను గ్రహమ్మునఁ గాశ్మీరమండలమ్మున కేకచ్ఛత్రాధిపత్యము వహించిన మాతృగుప్తునివలె నెవరుల కైశ్వర్య మనుభవింపఁ జెల్లెడినె?

నటి—ఆర్యా! ఇవి యేటిమాటలు?

తే. వేల నాలుగుచెఱఁగులు నేల నెవ్వఁ, డెవని కరిగాపు లైరి భూమీశు లెల్ల
నట్టిఁ డగుఢిల్లిశాహుపా కల్లుఁ డైన, యట్టిపండితరాయలయశము వినవొ?

సూత్ర—అవు నవును. కర్ణాకర్ణిగా నమ్మహానుభావునిచరిత్రము విను చున్నయదియే. చక్కనిప్రసంగములోనికి దింపితివి. అయిన నేమి, సభ్యులు నాటకారంభమున కెదురు చూచు చున్నారు. పత్రిక పుత్తెంచి చాల సే పైనది. (విప్పి చూచి) ఏమి నీ భావికార్యాభిజ్ఞత? సభ్యులయనుశాసనమునకుఁ దగినప్రసక్తి దెచ్చితివి.

నటి—"మాతృగుప్తునిచరిత్ర మాడుఁ" డని యాజ్ఞాపించిరా యేమి?

సూత్ర—కాదు కాదు. "సుప్రసిద్ధులును, నవేకగ్రంథవిధాతలును నగుతిరుపతివేంకటేశ్వరులచే నూత్నముగా రచింపఁబడినపండితరాజ మనునాటకము ప్రయోగింపవల యు"నని,

కం. కృతికర్తలా ప్రకృష్టులు, కృతినాయకు నంతవార లిల లేరిఁక ధీ
యుతులు ప్రయోక్తలు సభ్యులు, నతులితు లిటువంటిభాగ్య మబ్బుఁగ వలయుఁ.

"ఆలస్యా దమృతం విషమ్మ"నుటచే నయ్యది దేనికిని బనికిమాలినది, కావున వైశమ యొక్కింత గాన మొనరింపుము.

నటి—ఏఋతువు ననుసరింతును?

సూత్ర—వెఱ్ఱిదానా! కనుఁగొనఁ గట్టిన ట్లగపడునీవసంతముకన్న నన్య మెందులకు వెదక వలసి వచ్చెను?

నటి—

సీ. పూలగుత్తులు చిన్నిపూఁపపిందెలు పొల్పు గల్పింప నామ్రముల్ కలిమి నలరె
వానియాశ్రయణంబు నూని కోయిలలు పాగ ర్వట్టి రేయుంబగళ్లు కూసె
నాకూజితములకత్యాకులత్వము నంది పథికు లెల్లరు నూరిబాటఁ బడిరి
వచ్చినభర్తలఁ గ్రుచ్చి కౌఁగిటఁ జేర్చి ప్రోషితభర్తృకల్ ప్రోది నూఁది
రక్కటమ్మున మదనున కలఁతిగాని, యుత్సవము లెల్లెడల నొప్పె నొక్కఁ డేల?
యలరెఁ బండితరాయలయశమువోలె, సకలలోకసుఖంబు వసంతుచెద్ది.

(తెరలో)

ఎవ రక్కడ? నారాక దాఁపగుట యొఱింగియుం బోలె వృథా మిథ్యాస్తవంబు లొనర్చుటకు మొదలు వెట్టిరి,

సీ. పరదేశములు దివ్యతరదేశములు గాఁగఁ బరులగ్రామములు కాఁపురము గాఁగఁ
బరగేహములు సౌఖ్యకరగేహములు గాఁగఁ బరులసంపదలు సంపదలు గాఁగఁ
బరసజ్జనావళుల్ పరమబంధులు గాఁగఁ బరులయన్నము పుష్టికరము గాఁగఁ
బరులకష్టసుఖమ్ములరయువారలు గాఁగఁ బరులెల్ల కృతులనపరులు గాఁగ
సంతతప్రవాససంజాతఖేదంబు, తనకె కాక శిష్యజనములకును
గలుగఁ జేయునట్టికష్టుండు పండిత,రాజు వానియశ మరమ్య మెందు.

నటి—(చెవి యొగ్గి) ఆర్యా! ఏడయో మేఘగంభీరనిస్వనంబున వినవచ్చుచున్నయది.

సూత్ర—నీతమ్ముఁడు మాధవుఁడు పండితరాయభూమిక ధరియించి సశిష్యుండై ప్రవేశించుచుండం బోలు. మన మనంతరవిధానమ్ములకుఁ బోవుదము రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(ప్రస్తావన)

(అనంతరము పండితరాయలును శిష్యులును బ్రవేశింతురు)

రాయ—(విసువుతో నిట్టూర్పు నిగిడ్చి)

మ. అతినిమ్నోన్నతమైనదేశముల బండ్లల్లాడి ద్రొగ్గంగఁ దా
మతుకుల్ వాసె శరీరసంధులకటా! యాహారమా! నీరమా!
మెతుకు ల్గ్గినఁ దక్రమా! శివశివా! మే నెల్ల శుష్కించెఁ “బం
డితరాట్ పరదేశ” యన్నపలుకే నిక్కమ్ము మున్మాటికిన్.

శిష్య—గురువరా! ఇదివఱ కెన్నండును లేనివిసువు మీ కీనాఁటఁ గన్పట్టె నేల? మేమేజేని యపచారం బొనరింపము కదా? తమయశంబరమ్యమని యుగ్గడించుటయు శిష్యులకును ఖేదంబు గలుగఁ జేయుచుంటి ననుటయు మా కీయనుమానమ్ము గలిగించుచున్నయవి. తాము వచించినవాక్కు లసత్యములెట్లయ్యెడి? నిజముగాఁ దమయశంబ రమ్య మెందు.

రాయ—ఈసాంద్రపల్లవవేల్లితంబగు కానుగునీడకుఁ బోవుదము రండు. చండకిరణుండు తనతైక్ష్ణ్య మెల్లఁ బూర్వయామమ్మునన వినియోగించుచున్నవాఁడు.

శిష్య—గ్రీష్మర్తు వాసన్న మగుటంజేసి క్రమముగా నుదయించుటయె తడవుగా నెండ మెండగుచున్నయది.

(ఎల్లరును జెట్టునీడ నిలుతురు.)

రాయ—(స్పర్శసుఖము నిరూపించి)

ఉ. ఎక్కడి కేగెఁ దాప, మిఁక నెయ్యెడఁ బోయెఁ బథిశ్రమం, బదే
చక్కని డాఁగె దప్పి, యెటు సాగెనొ యాఁకలి, స్వేదబిందువుల్

గ్రుక్కెఁడు లారఁ గ్రోలుచు మరుచ్ఛటువుల మెయి నిండఁ బ్రాఁకి గ్రే
దిక్కునఁ జూడఁ దామ యయి తీఱనిమోదము వెల్లి గొల్పెడిన్.

శిష్య—దేశికోత్తమా! ప్రవాసం బని కొందఱు నిందింతురే కాని నిజమ్మున కిట్టియఖండ సౌఖ్యమ్ములు కూపకూర్మములవలె నిండ్లఁ బ్రుగ్గడియజ్ఞులకుఁ దటస్థించునా?

రాయ—సత్యమే, అయినను, ఇప్పటి కించుమించుగ నాలుగునెలలనుండి రేయి యనక పవ లనక యెండ యనక కొండ యనక పులి యనక భూత మనక యెడతెగని పయనంబుల బడలిన, "డిల్లీనగరం బొకటిరెండుదినంబులకుఁ బో నగు" ననియెడి వార్తమాత్రము విన వచ్చుచున్నయది.

శా. వేఁగీదేశమునన్ జనించితిని దేవీపాదసంసేవనో
ద్యోగంబున్ బొనరించి "విద్యలను నెంతున్ వీనికిన్ దుల్యుఁడే
భాగమ్మంనును లేఁ" డటన్నయశముం బ్రాపించి పై నేకసం
ధాగ్రాహిత్వ మశేషభాషలను సంధానింపఁగా నేర్చితిన్.

ఉం. చను వటు లుండ నెల్లరప్రశంసకు నెక్కిన మేటిధాటి నిం
ప్పిదముగఁ జెప్ప నేరుతుఁ గవిత్వ, మెవండును నన్నెదుర్ప లేఁ,
డెగిరిన గోఁ బరాభవము యేర్పడు వానికి, నిట్టినాకునున్
గుమురను పొట్టకుం దగినకూడిహిహీ మఱి వేయునేటికిన్?

(ఇంచుక యోజించి) ఓహో! యేమి యీదారిద్ర్యప్రభావము? మార్గాయాసమునకుఁ దోడైన నాత్మశ్లాఘాపరాయణుం గా నొనరించుచున్నయది తప్పేమి!

ఉ. త్రిప్పు ననేకదేశములు తీవ్రపుఁగోపము పుట్టఁ జేయుఁ జే
రప్పులపాలొనర్చుఁ బరమార్థమువంకకుఁ బోవనీయ దే
గొప్పయు దక్కనీదు తనకుం గలమానము వమ్మొనర్చుఁ దా
నుప్పున కేని మారఁ డెవఁ డొందు దరిద్రత వాఁడు శూన్యుఁడై.

శిష్య—దేవా! యేల దేవర యాత్మశ్లాఘావోషదూషితు లయినట్లు కుందుచున్నారు. తాము వచించువిశేషము లన్నియు నించుకయు స్వభావోక్తికి మించవు. తమ కేటికీపరితాపము? కొలఁది కాలముక్రిందట నవరాత్రమహోత్సవమ్మునందలియష్టమీదినమ్మున నర్ధరాత్రమ్మున నెల్లరిసముఖమ్మున వినఁబడినయాకాశవచనంబులు స్మరింపుఁడు.

మ. "కురుదేశమ్ములదాఁక నేగు మెదురై కోపించి నీతోడ నెం
డారుఁ డెవ్వండును నిల్వఁ డింపులకు నీ వాక్కాంతయున్ శంకచా

స్వరయం బోకు వరం బొసంగిరని వత్సా! సర్వశాస్త్రిములన్
బరిశీలించి యొనర్పు వ్యాఖ్య" లని యంబాదేవి వ్రాసెచ్చెదే?

రాయ—అవును. మనయందు జగదీశ్వరియనుగ్రహం బట్టిదియ యైనను నీయుకొంతు తాండవం బేరు సంతసింపఁ దగినయది.

కం. విద్వత్తయు దారిద్ర్యము, నద్వైతమునందుఁబోలె నాత్మేశ్వరులై
యీద్వీప మెంక్కఁడేల, న,వద్వీపము లేని దాఁటు వనములు దూఁటున్.

శిష్య—సత్యమే. అయినను, దూరస్థపర్వతన్యాయముగా మన మి ట్లరుగుచుంటిమే కాని మనమండలమున నేమి చుట్టుపట్టుల నేమి యఖండపదాన్య లగురాజన్య లెందఱు లేరు?

రాయ—ఓహో! యేమి యీవెఱ్ఱితనము. మన దేశపురాజుల నాశ్రయించెడిపండితుల కిప్పుడే కాదుగదా, సప్తజన్మంబులకేని దారిద్ర్యభారమ్ము వాయదు.

శా. ఈగి స్నేరఁ డొకండు, నేర్చినను దా నీఁగల్గు బోగాలకున్
రాగిన్ దక్కఁ గవీంద్రులన్ దనుప రీరాజ్యమ్ములం, దట్టియీ
త్యాగంబేనియుఁ బర్వకాలములఁ దీర్థాలందుఁ గన్పట్టు, నే
నేగంగావలె నీయఁగా వలదు డిల్లీశుండు వే యేటికిన్.

కం. డిల్లీశుఁడో జగదీశుఁడో, యుల్లమ్మునఁ బొడముకోర్కు లొడఁగూర్చెడి నీ
చిల్లరరాజు లొసంగుట, కల్ల యొసంగినను గూరకా ? యుప్పునకా ?
ఇంతియ కా దింకను వీరలయవ్యవస్థత లనేకములు గలవు చూడుము.

సీ. తమను రాఁదగినయాదాయమ్ము నెఱుఁగరు;వ్యయ మెఱుంగరు;తమదయకుఁబాత్రు
లగుమంత్రు లొనరించునన్యాయము లెఱుంగ; రాత్మరాజ్యాభివృద్ధ్యాదికారణ
ము లగురైతు లన్నము లేక చచ్చుచున్నను నొకింతయు వారిఁ గనరు; పన్ను
హెచ్చొనర్చినవాఁడె యిష్టుఁ డుద్యోగులం; దిట్టు లార్జించియు నేమిఫలము?
పండితుల కొక్కసంస్థానపతియు వత్సరమున కొకకొంతయేని ద్రవ్యము వ్యయింప
డిది యునిట్లుండఁబయి పెచ్చుబుణముమీరి, నెప్పటికినప్పు డేమింగ నెదుగుచుండు'
ఔరా! వీరిదురవస్థ.

సీ. తప్పులెక్కలు వ్రాసి తమమంత్రు లందర్థ మపహరింతురు కొంత యప్పుడపుడు
పై నిచ్చు లంచాలపాలగు మఱికొంత నౌకర్ల చౌర్యమ్మున హరియింత్రు
రాజబంధుగులమర్యాదల కొక్కింత వ మ్మగుఁ గోడిపందెమ్ములకును
గొఱ్ఱెపందెమ్ములకును గొంత బూదిలోఁ బోసినయాజ్యమై పోవుఁ దుదకుఁ

దమునఁ దండికి సున్న శుభము లొనర్ప, బొత్తిగా నుండ దప్పు డప్పును బొనర్తు
రదియు నిప్పించువాని కం పర్థ మేని, యీక మానరు బహుమాన మింత నిజము.

మన రాజుల జాగరూకతయు మనమంత్రుల స్వార్థతత్పరతయు నెవ్వ రెఱుఁగరు. మన మెట్టియిక్కట్టులకేని యోర్చి ఢిల్లీచక్రవర్తిఁ దర్శించితి మేని నిక్కముగా నియకించినత యకించిత్కరమ్ము గాఁ గలను.

శిష్యు—చిత్తము, దేవరి యానతిచ్చినవిధం బెల్ల నిక్కంబ యైనను జన వుండుటం బట్టి వినిన తెలుంగు విన్నవించికొనుట మన్నింపఁ దగు.

శా. హుక్కాం త్రావుచు రాత్రియుం బవలు రాజ్యోద్యోగముల్ మాని కై
పెక్కింపఁ దగువస్తువుల్ మెసవుచుఁ హేలావినోదమ్ముగా
నక్కల్ చక్కనిరో వెలందుకలకై యర్పించి తా మెవ్వరో
లెక్కింపఁ దమ లేని యా పనవిభుల్ సేవింపఁగా నస్తాతే?

కం. మనకుఁ గోబ్రాహ్మణపూజనముఁ విధియించు శ్రుతులు, చంప ననుట కొ
ప్పును గోవుల యావనమత, మనఘా! సరి పడుట యెట్టు లవ్వారలతోఁ?

ఉ. ఇచ్చిన నీయకున్న మనయిచ్చకు నడ్డము రా రొకింతయే
నిచ్చటి రాజు; లాయవను లెప్పటికిఁ మనవిప్రు లన్నరో
మచ్చర మెక్కి పల్లకుల మానక మోయఁగఁ జేతు రంచుఁ బై
పెచ్చుగఁ జెప్పు చుంద్రు మనపెద్దలు; వార లసత్యవాక్కులే ?

రాయ—ఈ చెప్పినచో ప్పంతయు నిక్కంబ కాని,

తే, గీ. దుండగులు వారిలో గల రుండ వచ్చు, మనమతమ్మునఁ బెక్కు; రజ్జనులఁ బట్టి
మతము నెల్లను దూషింపమనకు నెుఱుల్కునుదగ దయోగ్యులగువారిఁ గనఁగవలయు.

నిష్పక్షపాతముగఁ బరిశీలించిన మనమతమ్మునను నిటుఁ గొన్ని దోషమ్ములు విద్వదాచారసమ్మతంబు లై యున్నయవి.

ఉ. యాగములందుఁ ద్రావుట సురాల వధించుట గ్రామ్యకర్మ సం
యోగము దేవయోగ్య మని యొప్పుటయుఁ మొద లెన్ని యేనియుఁ
రోగులె యొప్పి రిట్టియపయోగము మాన్పఁగఁ జాలువారలుఁ
బాగన రోగు నాఁ జనరు పై శ్రుతివాక్యము లట్లు లుండుటన్.

కం. శ్రుతియేనియు నది బుధస్మృతికిఁ వెలియేని దాని మానం దగు స
న్మతి కెక్కనయది శ్రుతికిఁ, బ్రతియేనియుఁ గొనఁగ నొప్పఁ బ్రజ్ఞావంతుల్.

శ్రుతు లన్నియు మనము వ్యవహారమ్మునకుఁ దెచ్చికొంటి మేని మనకన్న నెవ్వ రేనియు మెఱుఁ గనకతీఱను సర్వజనసమ్మతం బగుశిష్టాచారం బొక్కటి మనలఁ గాపాడు చున్నయది. ఐన నేమి, యీయాచారమ్మును బరస్పరద్వేషదూషితు లగు పండితాభాసులచే ననేకమార్గమ్ములన్ బోవు చున్నయది.

తే. సాత్వికులు పిష్టపశువిశసన మొనర్తురని పురాణమ్ములందుఁ జెప్పినవిధమున
గొంద ఱేగఁగ వేదముల్ కూలు ననుచు, నితరులొనరింత్రు ప్రత్యక్షహింసనంబు.

శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసమ్ములు చూడఁ జూడ నతివిచిత్రమ్ములుగను దురూహమ్ములుగను గన్పట్టెడి. తురకలకును నిట్టివిపరీతార్థబోధకమ్ము లగువేదమ్ములును దత్తదంగమ్ములును గూడ నుండక మానవు. వానింబట్టియె వార లొనరించుకార్యములలో ననేకములు మనకుంబోలె సుసాధంబులు. ఏది యెట్లయినను,

ఉ. మనకే మచ్యుల కేమి యావనవిభుల్ మన్నించి తా మిచ్చినా
ఘనవృత్తుల్ మఱియున్ జమీనులును లెక్కన్ జూడఁగాఁ జేయుభో
జనమే వారల దంచుఁ జెప్ప నగు, రాజ్యం బెట్లు శాసించినన్
జను దాతృత్వమువారిసొమ్మయి ప్రశంసన్ జేయఁగాఁ జెల్లదే?

అదియునుంగాక,

శా. ఏసుర్వృత్తులలో మునింగి మఱి యే దేరీతి వెచ్చించినన్
గా దాద్రవ్యము శూన్య మెంతయు నహీనంబౌట, హిందూవిభుల్
మీఁదున్ జూడక వెచ్చపెట్టినను, దామే యన్నవస్త్రాలకున్
లేదోయా కనునంతసేగి త్వరలోనే కొంతు రత్యల్పులై.

శిష్యు — ఆర్యా! ఇది యంతయు నిక్కంబ, వారు లెంతతఱుఁగనిదాత లైనను,

శా. యోగం బొక్కటి మంచి దైనయెడ నేయూ రేగినన్ జక్కఁగా
యోగించున్, విపరీత మైనయెడలన్ యోగింప, డిం తేల, మీ
రేగుం డంబుధిఁగాని కూపమునఁగానీ తుల్య మానీటినే
తేఁ గల్గున్ గలశం, బదృష్టవశముల్ ధీవర్య సంపాదనల్.

గాయ — ఈయర్థమ్మును నిక్కమే యగుఁ గాని,

మ. పయనం బైనదినంబునుండియును స్వప్నమ్ముల్ భుజస్పందముల్
నయనస్పందము లాదిగా మనకుఁ గానన్ వచ్చు; నీసూచనల్
హయవేదండమహాగ్రహారబహుమానాధిక్యమున్ దెల్పు; నిం
తయు నిక్కం బగుఁగాక; యెంనును నిమిత్తంబుల్ ముఖ్యంబుల్ గదా.

శిష్యు—అర్యవర్యా! ప్రాకృతజనులంబోలె దేవర స్వప్నమ్ములనియు శకునమ్ములనియు విశ్వసించుట కరం బాశ్చర్యమ్ము కలిగించుచున్నయది.

తే. నిదురపట్టమి స్వప్నముల్ నెగడు నెక్కొ,కపుడు ప్రకృతివశమ్మున నదరుభుజమ్ము
లేమి నయనమ్ములేమి యొండేమి దీన, నగుఫలమ్మును లేదన్య మరయ రాగ.

రాయ—ఇయ్యదియుఁ గొంతవఱకు నెప్పుకోనఁ దగినదే కాని,చిరపరిచితానుభవమ్మునన కదా! పెద్దలియ్యెడల శాస్త్రమ్ములఁ గల్పించి యుందురు. వాని నింతమాత్రన త్రోసి వేయఁ జెల్లునా? ఇది యిట్లుండనిచ్చి నిష్కళంకబుద్ధతో విశ్వసింపఁదగిన దింకొక్క రహస్యమ్ము వచించెద.

శా. నాకుఁ జాతక మెప్ప వ్రాసె విధి కన్నన్ మిన్న మాతండ్రి, యం
దేకచ్ఛత్రవిభుండు గూఁతు నిడు నంచింతంతె సూచించె, డి
ల్లీకాంతుండువినాగఁ దాదృశవిభుల్ లే, రేమికా నున్నదో?
యేకాలమ్మున నేమి వచ్చునొ నరుం డెవ్వాఁడు దైవేచ్ఛకున్?

శిష్యు—ఇది మఱియు విచిత్రముగ నున్నయది. విశ్వసించుట యటుండనిండు. తురుష్క కన్యాపాణిగ్రహణంబు లగ్రజాత్యుద్భవుల కే మాగమ్మునఁ జెల్లెడిని?! అందులోఁ దమవంటిమహానుభావు లెట్లు కైకొందురు?

రాయ—(ఇంచుకతడవు పూరి కుండి) ఆచక్రవర్తికిఁ గూఁతు రున్నయదియో లేదో మన మెఱుంగముగదా? ఉండుటయే నిక్కంబేని,

మ. కొనకే మిచ్చిన నేటివర్ణములు లోకుల్ కట్టుఁబా టిట్లు న
చ్చినయట్లుక్ బొనరించి "రెయ్యదికడుక్ శ్రీమంత మావస్తువే"
నని శ్రీకృష్ణుఁడు గీతల న్నొడువఁడే? యాతం డసత్యమ్ము వ
ల్కునె? లోకేశుఁడు భేదబుద్ధిగలఁడే? క్రూరుండె? వైరాత్ముఁడే?

ఉ. దేశము లెన్ని? యొక్కయెడ దేవుఁడు గల్గి మఱొక్కచోట లే
డే? శ్రుతు లమ్మహామహులు నివే యడుగన్ మఱి పక్షపాతని
ర్దేశము లేల కన్పడు? విదేశపువారికి ముక్తి లేదె? యే
దేశపువారు ముక్తు లని తెల్పఁగ నా? నటులేని చెప్పుమా.

శా. పాండిత్యం బవఁ తుల్యదృష్టి యగు నంభావించు నవ్వాఁడు వే
దండంబుక్ శునకంబు నెక్కగని, నీతాత్పర్య మెక్కింత నే
రం డేనిక్ మఱి వాని కెక్కడిది సార్వజ్ఞత్వ? మిం తేటికిక్
"చండాలోస్తుసతుద్విజో" స్తనుచు నాచార్యుల్ ప్రశంసింపరే.

ఇంతవట్టును శాస్త్రవిషయం బగుటచే నుపన్యసించితింగాని, ప్రకృతప్రసంగమ్ము లోనిది కాదు,

ఉ. ఎంతయు రిక్తులైనమన మెక్కడ? మధ్యమలోకపుణ్యశచీ
కాంతునికూఁతు రెక్కడ? యఖండులబుద్ధులు సైత మొక్కయో
వింతవిధమ్ముగాంచు, నవివేకము చెడ్డది, దాని ద్రోయు నే
ర్పెంతటివానికేని జనియింపదు, కోర్కులనన్ బిశాచముల్.

ఈప్రశంస యంతయుఁ బెట్టఁగలబచ్చులపాదుసామెతవంటిది. (ఆకసమువంకఁ జూచి) సుఖముగ నున్నయదికదా? యని యియ్యెడఁ గూర్చుంటిమి. కాల మతిక్రమించుచున్నయది.

కం. అంబరమధ్యంబును జే, రెం బంకజవల్లభుం డరిగెఁజల్లఁదనం
బుం బహుదూరమ్ముగ నెం, డం బడి తాళంగలేక నగగుహలుసొరన్.

శా. క్రొంగన్ జొచ్చెఁ దటాకనీరములు, వృక్షశ్రేణిమూలమ్ములన్
డాఁగె న్నీడలు, ధూళి బిట్టగసె, గాఢం బయ్యె సంతాప, ము
ద్యోగమ్మున్ దిగఁద్రావి హాలికులు పోనూహించుచున్నారు, నే
వేగన్ డగ్గరపల్లె కేగఁ దగు నీవెట్టన్నివారింపఁగన్.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది...శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరవిరచితంబగుపండితరాజమ్మునఁ ప్రథమాంకము.

ద్వితీయాంకము.

(తరువాత విదూషకుఁడు ప్రవేశించును.)

విదూ—(తనలో) రాయలవారితో స్నేహ మైనది మొదలు పాదుషాయొద్ద కేగుటయే యిష్టము లేకున్నయది. "రాజును జూచినకళ్ల మొగుణ్ణి చూస్తే మొత్తుకోబుద్ధి వేస్తుం" దన్నట్లున్నది. ఆహాహా! సౌందర్యవిశేష మట్లుండ నాయనవాఙ్మాధుర్యము! ఎంతసేపు వినినను తనివితీఱదు. దీనికేమి? ఆశక్తియెట్టిదో! ఒకసారి విన్నంతనే యేభాషయైనను తూ,చా తప్పకుండఁ జదువును. పాపము! ఈప్రజ్ఞచేత నేకదా మొన్న గుఱ్ఱపుఖాసుదారుఁడును వేనుఁగుమావటీఁడును బెట్టికొన్నకలహములో నిష్కారణ మాయనకు సాక్ష్యము వచ్చినది. దిక్కుమాలినవిధవలు నీళ్లకుఁ దోలికొనిపోయినవాళ్లో కదానిమీఁద నుండి యొకదానిని దాఁటించుకొనుట యెందునకో? గుఱ్ఱము లాఘవము కలది గనుక దాఁటును గాని, యేనుఁగెట్లు దాఁటుననుకొన్నాఁడో? పోనీ యెవరును దొరకనట్టు లీపండితుని సాక్షిగా నెందుకు వేసికొనవలెనో? అయిననేమి? అదియుఁ బ్రభుదర్శనాకాంక్షి యగునియ్యనఘునికి ఫలకారియే యయినది. ఇంతకుఁ గతినుఁ డైనను దండనాధికారి బహురసికుఁడు; తాఁ గనుఁగొన్న వెంటనే యీయనస్మృతిశక్తిని పాదుషాకుఁ దెలియఁబఱచినాఁడు. పరోపకారపారీణులయుపాయము లిట్టివియేకదా? లేనిచో నితఁడు పండితుఁ డని యెంత కాలము చెప్పినను దర్శన మగునా? ఇప్పుడో! యెందఱకో చెప్పినట్లుండినను విధిగా దర్శనము కాఁగలదు. (కొంచెము సేపూరకొని) లవంగి కెట్లు తెలిసినదో యీతనిసంగతి? ఎట్లని యొకసారి తన యుద్యానవనమ్మునకుఁ దీసికొని రమ్మని తన చెలికత్తియ మల్లికచేఁ గబురు చేసినది. కొంపతీసి చూచినపిమ్మట మోహింపదుకదా! (స్మృతినభినయించి) అయ్యో! నాముసలాగ్రబుద్ధి కాలినట్లే యున్నది. అప్పటికప్పుడే మఱచితినే. ఆ పేకలలో నెవరో పాడకట్టియచ్చొత్తినట్టియనవిగ్రహమునే చూపి పిలువనిపేరంటముగా దూతికాకృత్య మొనరించి మోహము కలిగించినదఁట! యని కూడ నిన్న నాబానిసకూఁతురు నాకుఁ జెప్పియే యున్నది. ఇఁక నేమి? సర్వవిధములచేతను నీబ్రాహ్మణునిరొట్టె నేతనే పడ్డది. అదృష్టకాలము వచ్చునప్పటి కన్నియు నిట్లనుకూలించును కాఁబోలును; కాని, యుగ్రకులజుండును నఖండపండి

తుండును నగునతం డీనీచురాలి నంగీకరించునా? అంగీకరింప కేమి? ఘాదుపాకూఁతు కన్న నెక్కుడుసంబంధము దొరకెడినా యేమి యీబ్రహ్మచారికి? ధారాళముగా వివాహము చేసికొనఁ డేమో కాని రహస్యమున కభ్యంతర ముండదు. ఏది యె ట్టయినను నియ్యది నాప్రాణముమీఁదికి వచ్చినది. ఘాఁకుపాకుఁ దెలిసిన నే నేమి యుత్తరము చెప్పఁగలుగుదును? "నందో రాజాభవిష్యతి" తల్లిగండ ముండవలెను పిల్లగండ ముండవలెను గాని మంత్రసానిగండ ముండఁగూడదా; ఎట్లయినను నొకసారి యుద్యానవనమునకు మాత్రము తీసికొనిపోవుట నాకుఁ దప్పదు. అట్లు చేయనిచో నిప్పుడే నా కాపెవలనఁ జిక్కు తటస్థించును "అటునుండి నరుక్కు ర"మ్మన్నట్లు, పయిదానికిఁ జూచుకోలేక పోదునా? పోయి యాయనతో నీవిషయమును గొంత ముచ్చటించెదను (కొంతనడిచి) అనుగో! రాయలవారిశిష్యులు అందఱును నొక సారియే బయలుదేరినారే (శిష్యులు ప్రవేశింతురు) వీరి నడిగెదను (ప్రకాశము) అయ్యవా రేమి చేయుచున్నారు? పాఠములు చెప్పకొనుట లైనదికాఁబోలును.

శిష్యు—లేదు, గురువుగా రేదో యాలోచించుచుఁ బిలిచినను పరాయత్తచిత్తులై నిన్నటి సంధ్యాకాలమునుండియుఁ బ్రత్యుత్తర మే యీయరు.

విదూ—(తనలో) కారణ మేమయి యుండునో! (ప్రకాశము) మీ రిప్పు డెక్కడికి?

శిష్యు—ముగ్గురమును వేర్వేఱుగా పను లుండియే బయలుదేరితిమి. ఒకరు కూరలకును మఱియొకరు తండులములకును, వేఱొకరు స్వకార్యమునకును.

విదూ—మీకు రొక్కమే దినవెచ్చ మిచ్చుచున్నారు కాఁబోలును. సరే, ఇవి స్వకార్య ములు కావా? "తృప్త్యాస్థ"గా మీ రేభోజనము చేసెదరు, పేరుమాత్రము గురువు గారిది.

శిష్యు—పుస్తక మొకటి కావలసియున్నది. అదిస్వకార్య మన్నాను; అంతే అన్నియును స్వకార్యములే, కాకేమి?

విదూ—ఉత్తరగీతలా? రతిరహస్యమా? దాని పేరేమి?

శిష్యు—(నవ్వి) మహాపండితుఁడవు, నీ కన్ని పేరులును వచ్చునే! మేము త్వరగా వచ్చి వంటఁ జేయవలె మమ్మును విడిచిపెట్టుము.

విదూ—వెళ్లుదురుగాని "విధవానాంవితంతూనాం కొగటిఃపురుషోత్తమ" తరువాత "అహంవిద్యార్థిరూపేణ" అనియా? లేక "సన్యాసిరూపేణ" అనియా పాఠము? కొంచెము చెప్పిపొండి.

శిష్యు—ఇది యెందులోనిది? మే మెన్నఁడును విన లేదు.

విదూ—(పెదవివిరచి)ఇదే మీపాండిత్యము ? ఉత్తరగీతలలోఁ గృష్ణమూర్తి నర్జునుఁ డడుగఁగా నమ్మహానుభావుఁడు చెప్పినసమాధానము.

ఘ్య—సరే, మమ్ము పోనిమ్ము ప్రొద్దు పోవుచున్నది. (నిష్క్రమింతురు.)

విదూ—(తనలో) ఇప్పుడు నాకు మఱియు వీలుగ నుండును. "లంజెకుపిల్లతగులాట" మన్నట్లు వీళ్లు లేకపోవుటయే మేలు. త్వరగాఁ బోయి వీళ్లు వచ్చునంతలోఁగాఁ గార్యము నెఱవేర్పవలెను (ముందుకునడిచి) ఇదుగో! అయ్యవారు నివసించుమాడుగు (చెవియొగ్గి) లోపలనాయన యేదియో శ్రవణసుఖముగఁ జదువుచున్నట్టు లున్నది. అది యిక్కడనుండి వినుటయే మెఱుఁగు గాని దగ్గర కేగితి నేని యాయన మాని వేయునేమో! (ఒక్కెడపొంచివినును) (యథానిర్దిష్టముగా రాయలు ప్రవేశించును)

రాయ—

తే. యవని నవనీతకోమల నహహ యొక్క, సారి శయ్యకు రాఁదీయఁ జాలువాఁడ
నేని నంగనవన మేల? యితర మేల? యవనియే హెచ్చు దీని కేదైన లొచ్చు.

విదూ—(తనలో) వెదకఁ బోయినతీవ కాళ్లకుఁ దవిలిన ట్లీయన పడుచుఁదనపుబాధ వెళ్లఁబోయుచున్నట్టు లున్నదే. ఈయవని యేయవని యైయుండునో? (మరలవినును)

రాయ—

శా. ఏ డంతస్థులమేడపై కతివ తా నేహేతువో వచ్చి, నేఁ
జూడన్ గూడునె నిష్కళంకుఁ డగునజ్జుం బోలె బొట్టింతలే
కే డాల్లుక్కెడి దాని నెమ్మొగము? పోనీ న న్నొకింతేనిఁ దాఁ
జూడన్ జాలెనె? చక్రవర్తిసుతచూచుం బాటియే మాదృశుల్.

విదూ—(తనలో) నిక్కముగ నీయయ్యవారిబుద్ధి పెడతలఁ బట్టుటకు మనచక్రవర్తి కూఁతురే కారణము. పాప మీయన "యాపెత న్నుఁజూడదలే" దని భ్రమించుచున్నాఁడు. స్వప్నదర్శనమే కాక ప్రత్యక్షదర్శనముకూడ నైనది. (మరలవినును)

రాయ—

శా. నన్నుం బోలెడివార లెందఱిల నుండన్ బోరు? వా రెల్లరున్
దన్నే చూచెను దన్నె చూచె ననుచున్ దర్పింపఁగాఁ జెల్లునే?
యన్నారీమణి చూచె నేనియును; నాయక్షిప్రసారంబు సం
పన్నాకూతమొ? కాదొ? యన్యులమతుల్ ప్రత్యక్షముల్ కావుగా.

తే. కవు లతిశయోక్తి వర్ణింత్రు కావ్యములన, టందు రెఱుఁగ మిఁగొంద, ఱయ్యతిశయోక్తి
యిప్పరము చొప్పు నిక్క మెన్నొప్పగనిన, కవియలంకారములనుండి కడకుఁ ద్రోయు.

విదూ—(తనలో) ఇంక నే నెంతయుఁ గృతార్థుఁడనే, రాచకన్నియ ఛీవాట్లు నాకుఁ దప్పినవి, కానియితనిసంగొంత సేపు చమత్కరించి కిపరించెద (దగ్గరగాఁ జని ప్రకాశము) సాధు! సాధు! జగమ్మునఁ బెక్కండ్రు పండితశ్రేష్ఠు లుండినను బండితరాయ లనుబిరుదమ్ము నీకే యొప్పఁ దగినది.

రాయ—(తత్తరపాటుతోఁ దేరఁజూచి) చెలికాఁడు కాఁబోలును ఏమి యీదిన మింత యాలస్య మొనరించితివి?

విదూ—నే నిప్పుడే రాలేను, వచ్చి చాలసే పైనది. మీ రెవ్వియో యొంటిపాటున శృంగారపద్యములు చదువుచుండుట విని యంతరాయం బగునని లోపలికి రానొల్లక యాగవాక్షముదరిఁ గూర్చుంటిని.

రాయ—(తనలో) ఇఁక నీపరిహాసకునకు సర్వము నరఁటిపం డొలిచి చేతి కిచ్చిన ట్లయినది. "మల్లజ్ఞం నప్రకోపయేత్" అనుటవలన వీనితో మునుపటికన్న నెక్కుడు స్నేహ మొనరించు టట్లుండ, నీమనోరథంబు వీనివలన నెఱవేర్చికొనఁ బ్రయత్నింపవలయు. (ప్రకాశము) చేయి వట్టికొని

సఖా—శా. ఏ వైదేశికుఁడన్, జిరమ్మునకు నా కీవీట నీ వెట్టులో
దైవప్రేరణ మిత్త్ర మైతివి, సమత్వం బాపదన్ సంపదన్
భావింపన్ దగు మైత్రి యున్నయెడ, నాభావంబ నీభావ, మెం
దే వేఱాగతి నూహచేసెదుసుమీ? దేహం బొకండున్ వినా.

విదూ—కవిశిఖామణీ! రహస్యగోపన మొండుదక్క, నావలన మీ కేకార్యమ్ము గానున్నను నయ్యది సాధ్యాసాధ్యవిచారమ్ములేకయే సమకూర్చెద. నిందులకుఁ బ్రమాణపత్రికఁ గూడ నీయఁ గలను.

రాయ—చెలికాఁడా!

తే. తనరహస్యంబు నొరులు కైకొనకయుండ, డాఁచుగతి నెవ్వని దెవండు డాఁచునో? వి
ధాతృసృష్టిని వారలే తగుదు రయ్య, మూల్య మగుమిత్త్రశబ్దార్థమును వహింప.

విదూ—మహాభాగ! తమరు వచించినట్లు తనరహస్యముంబలె నితరునిరహస్యమును గాపాడువాఁడు వానికి మిత్త్రుఁడే యైనచో, నేను నారహస్యమువలెనే యితరుల రహస్యమును గాపాడ నేర్తు.

రాయ—(నవ్వి) "మరువదుశీనరేషుజలం" అనునట్లు "నారహస్యమునుం గాపాడుకొననేర నే నొరులరహస్య మంతకంటెఁ గాపాడ నేర" నని యా యేమి నీయభిప్రాయము?

విదూ—మీపాండిత్యము రేపు ఘనసభాదర్శనమునకు వెళ్లినప్పుడు చూపుకొనుఁడు; నా యొద్ద మాత్రము ప్రకటింపకుఁడు. అంతగీర్వాణ మెందుకయ్యా మాటలాడునప్పుడు! తిన్నగా మాటాడ రాదాయేమి ?

రాయ—(తనలో)వీ డిఁక నెంతవిసరికొట్టినను గొట్టినవాఁడే. అయిననేమి, "కార్యార్థి నఃకుతో గర్వః" అనికదా మన మిప్పు డూహింపవలసినది (ప్రకాశము) గీర్వాణ మైనను ఇది సర్వసాధారణ మైనమాటయే, ఎడారులయందుంబలె నుశీనరదేశముల యందు జలము కలదు; అనఁగా, నక్కడను నిక్కడను గూడ లేదనియభిప్రాయము.

విదూ—ఇప్పుడు తెలిసినది. ఒకరిమాట కేమిగాని నామాట నైనను నితరులతోఁ జెప్పకుండుట నేర్చికొనుటకుఁజిరకాలమునుండి యత్నించుచున్నాఁడను. ఇందునకై ప్రత్యేకించి మూఁడుసారులు కాశికి వెళ్లి వచ్చినాఁడను. ఎంతపరిశ్రమ చేసినను క్రియ మాత్రము కట్టినది కాను; ఇందునకేకదా, తమతో స్నేహము చేయుటకుఁ బ్రతిదినమును వచ్చుచున్నాఁడను? పోనిండు వృథకాలక్షేపము చేయించుచుంటిరి కాని నాకీ నువుగింజలో నోటి నాననీయలేని లోపమును వారించునుపాయమును దెల్పకపోతిరి గదా, అట్లయినచో నియ్యెడ మీ కెంత యుపయోగించును జెప్పుఁడు ?

రాయ—(దైన్యముతో)

తే. హాస్యమున కిది వేళగా దని యెఱుఁగును, వంతరంగమ్మునన్ గలచింత యెఱుఁగు
దేను వైదేశికుఁడ దిక్కు లేనివాఁడ, ననియెఱుంగును విటు లేఁచ నగునె నీకు.

విదూ—ఓహో! యిదిమఱియుం బాగుగ నున్నది. ఘనసాకూఁతురఁట! బోడిబాపఁడఁట! యెక్కడి కెక్కడ! నక్కెక్కడ! దేవలోక మెక్కడ! యెవ్వరు విన్నను నోటితో నవ్వరు.

రాయ—(గడ్డముపట్టికొని) బిగ్గరగా నఱవకుము, ఇది యెవ్వ రెందునకు వినవలయును.

చ. కమలిని కర్కుఁ డెట్టిచెలికాఁడు ? కుముద్వతి కబ్జుఁ డెట్టిచు
ట్టము ? విరిదీవ కెక్కడికటాక్షము భృంగముపై ? నెకొక్కచో
నమరు నెకొక్కచో, పతివలైనను బూరుషులైన నెందుఁ బ్రే
మము గలచోట లేమి యనుమా టటు లుంచుము గాంచ రెద్దియున్.

తే. వంక రగుమాత్రఁ జందురువానికేమొ? చెఱకురుచి కణుపులకల్మిఁ జెడునె? శబ్ద
దోషమున గీతి కెందేని దోసఁగుగలదొ? దయితుదారిద్ర్యమతివచిత్తము విరచునె

విదూ—మీచదువున కంతకును ఫలితార్థము నేను సౌందర్యవంతుఁడగు పండితుఁడను కవిని గనుక న న్నాకన్నియ విధిగా వరింపఁ గలదని తేలినది. తథాస్తు. అట్లే

కానిండు, మాటలకేమి? కానితే నక్కఱలేదుకదా. వెఱ్ఱిచదువు చదువక నే నడుగు మాటకు సదుత్తరము చెప్పుఁడు. మీలో మీ రిట్లు పాలుత్రావుమాత్రమేనా? లేక మీ కెక్కతమునసైన నప్పద్మాక్షియభిప్రాయంబు పొడకట్టెనా ?

రాయ—(కొంచెము ధైర్యముతో) అట్లడుగుము వృథాకోలాహలమ్మునకు మొదలుపెట్టి మిత్రకార్యవిఘాతుకుఁడవు కా నెంచకుము.

ఉ. మాఁడుగుమీఁద నుండి నను మానిని ప్రేమరసమ్ము చిల్కుచున్
జూడని చూడ్కిఁ జూచె నిది సూచనయౌఁగద ? యింతమాత్ర నే
నీడిగిలన్ బడన్ ; విను మిదే గతి జాతకమందుఁ గొంత యీ
జాడ లిఖించెఁ దండ్రి ; యది సాయ మొనర్చెడి దీనికిన్ సఖా.

విదూ—అట్టిగట్టినమ్మిక మీ కున్నచో నీనాఁ డొకపరి యానాతిదృక్పథమ్మున మిమ్ముం బడవైతునా? పిమ్మట మీయదృష్టము. నాచేయునుపకార మింతకు మించి యుండదు.

రాయ—(అభిలాషతో) సఖా ! అది యెట్లుసంఘటించెదవు ?

తే. మరల నొకపరి నాకునమ్మగువమ్మిన్నఁ, గనెడిభాగ్యమ్ము ఘటియింపఁ గలిగె దేని
జాలుఁ దన్మాత్రముననె నాజన్మమునకుఁ, దగినఫల మందినంతసంతసము గాంతు.

విదూ—(నగుచు) ఇవి యేటిమాటలు ? దర్శన మైనపిమ్మట స్పర్శనము కావలయు నందురు; అదియునైన మఱియొక్కటి లోటగును. ఎవ రెఱుగని వీమాటలు.

రాయ—చెలికాఁడా ! అంతవఱకేలగాని,

తే. యవనినవనీతసమతాపయమనిరమణి, ఊహి ఊహియనునమృతోక్తులొప్పులొలుకఁ
గమనుఁగా నెంచి యొవనియంకమునఁ గులుకు, సుఖము లెల్లను వానివే సుమ్ము జగాన.

విదూ—సరే, ఇక్కడికిఁ దేలినది. "చల్లలేని పొమ్మన్న, పెరుగేని యువడ్డింపు" మన్నట్లున్నది. అప్పుడే యెంతవఱకు దేకినదో చూడుఁడు మీ దురాశాపిశాచము ?

రాయ—(సంశయముతో)

చ. ఎఱుఁగుదుఁ జక్రవర్తిసుత యెక్కడ! యెక్కడి నే నటంచు, మీ
ఱెఱుఁగుదు, మంచిచెడ్డ లవియెల్ల నెఱుంగుదు, నైన నేమి? నా
యెఱుక యడంచి కోరిక లనేకములై మన మత్తలోదరీ
పర మొనరించె, నెట్లయినఁ బ్రాణము దక్కుట దుర్లభంబిఁకన్.

విదూ—(తత్తరపాటుతో) ఓవిప్రసత్తేభమా ! మీప్రాణమునకు నాప్రాణ మడ్డువైచెద. మీ కింక నధైర్యమెందుకు?

రాయ—పరోపకారస్వభావముగల యోపిచ్చివాఁడా! నాతాత్పర్యము చక్కఁగా దెలిసికొనుము.

తే. అ త్తలోదరిపొందు కొ, దయిన నగును, నుభయపక్షమ్ములను బ్రాణ మూడు నిజము మన్మథుం డాద్యపక్షాన మరణహేతు, వన్యపక్షమ్మున నిమిత్త మవనిభర్త.

విదూ—(గర్వముతో) నాకు మీయభిప్రాయమును దెలిసికోలేక పోవుట యనునప యశం బొకటియా? పిరికికవీశ్వరుఁడా! నేనుండ ఘాచుషాగాని గీదుషాగాని మన్మథుఁడుగాని గిన్మథుఁడుగాని నీమేన వ్రాలిన యీఁగకైన నపకృతి యొనర్పఁ గలుగునా?

రాయ—(తనలో) ఏమి వీనిప్రాగల్భ్యము. పరిహాసస్వభావమున ననియెడిపిచ్చిమాటలు కావచ్చును. ఏమో! అన్నియునునట్లుండు ననియును ననుకొనఁగూడదు; కాని నమ్మకము మాత్రము కుదుర దు. "హాస్యగానికిఁ దేలుగుట్టి" నన్నట్లున్నది. కానిమ్ము. మాటలసందర్భముంబట్టి చూచిన నిజ మెంతో తెలియకుండెడినా! (ప్రకాశము) ఘాచుషాయొద్దఁ జనవుండుటంబట్టి యతనివలనం గాపాడినను గాపాడుదువుకాని మన్మథుఁడు నీకెట్లువశుఁడగును.

విదూ—(తనలో) ఇఁక నాయెఱిఁగినవిధమ్ము చెప్పి యితనిం గొంత యూరించెదఁ (ప్రకాశము) అపరమన్మథావతారుండ వనఁదగినయోపండితాఖండలా? నిన్నొక సారి తనయుద్యానవనమ్మునకుఁ దీసికొనిరమ్మని నీమనఃప్రేయసి యిదివఱకే సఖీ ముఖమున నన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నది.

రాయ—(తనలో) ఇతనిమాట లెంతవఱకు సత్యములో నిర్ణయించుట కడుఁ గష్టము కదా? (ప్రకాశము) సంతతపరిహాసాదరముగలయోమిత్రమా! నీమాటలు నేనే వనినమ్మ నేర్తును.

ఉ. ఇంతకుమున్నుఁ గొండొకయు నీవిషయమ్ము నెఱుంగ నట్లు నా
చెంతనటించు టేఁ? యిపుడు చెప్పెడిమాటలచంద మేమి? యా
వంతయు నీదువాక్యములయందలియర్థ మెఱుంగఁజాల, న
న్నింతకుఁ బాల ముంచెదవొ? యేటను ముంచెదొ? నీయధీనుఁడన్.

(తన్నుద్దేశించుకొని)

ఉ. ఎక్కడివేఁగిదేశ? మిట కేటికి వచ్చితి? నెందుకోసమై
యక్కట! యిప్పు డిక్కరణి యత్న మొనర్చుచునుంట? ఘాచుషా

యెక్కడ? కూఁతు రెక్కడ? మహీసురవంశకళంక మైన నే
నెక్కడ? నాదుపాండితి యదెక్కడ? మోహ మదెంతటున్ దగున్.

(నిట్టూర్పు నిగిడించి)

చ. కులము నతిక్రమించు టొకగొప్ప గఁదోఁచ దఖండపాండితిన్
గలిగిన తెల్విఁ బోనడఁపఁ గల్గుట కౌ దొకగొప్ప, మానమున్
దొలఁగుట కౌర ముందడుగు దూఁగెడిఁ బ్రాణము గడ్డిపోఁచకున్
జులుకనయయ్యె నియ్యువనసుందరినిన్ దర మేను పింపఁగన్.

విదూ—ఓహోహో! యివి యేటిమాటలు? నాలుకచిగురునుండివచ్చెడివో? లేక నాభీస్థానమునుండియే బయలువెడలినవో? చతుస్సముద్రముద్రితధరావలయమ్ము నేకచ్ఛత్రమ్ముగా నేలుఘనుపాకూఁతురు తనంతన పిలువన్ పెనన్నమాట యీకులగోత్రములన్ దెచ్చివెట్టినయది కాఁబోలును.

రాయ—మిత్రమా! మతియొకటి ఎన నూహింపకుము.

చ. జప మడఁచున్ దప మ్మడఁచు సత్య మడంచు నడంచు యోగ్యతన్
జపలతఁ బెంచుఁ బెంచుఁ నలసత్వ మఁగ ర్హితమేని కామ మ
న్నపుడతిగర్హిత మ్మయినయయ్యది యెయ్యది సేయ నోప, దే
వపుగను లైనకాంతలకె వంచురుచుందురు యోగు లందఱున్.

ఉ. కట్టియ లన్న బంగరువుకన్నను నెయ్యెడ మేటి, యింక నే
పట్టనమందు నేతి నొకబ్రాఁతిగఁ జూడరు నీటికన్న, ని
క్కట్టులకున్ నివాస మనఁగాఁదగు నిప్పరినుండి మున్నె నే
నెట్టిప్రయత్నమున్ సలిపి యేమిప్రయోజన? మేగ నెతిఁగా.

విదూ—ఇంతమహైశ్వర్యమ్మునకు నోఁచి యందఱవలె వచ్చినత్రోవ నెట్టులేగెగు?

రాయ—(సిగ్గుతో) ఏ మట్టులంటివి? మన కిప్పుడబ్బిన మహైశ్వర్య మేమి?

విదూ—ఏమా? భగవంతున కైనను దుర్లభం బనఁదగు మాఘానుసాదర్శనంబు కానుండు టట్లుండ నేరికి నలభ్యమ్ము లగునాయనకోమి రెమాపుణ్యపులను నభాగ్యగ తుండవై యిప్పుడో యిఁకనో యఖండసామ్రాజ్యపదవి నందనుంటివి. పైపెచ్చు మంచిమంచిపక్వాన్నములతో ఘృతకుల్యయు దధికుల్యయు నగునట్లు మునిఁగి తేలుచుంటివి. పుచ్చె పూసినదాయేమి? ఇంతకం టెఁగా వలసిన దేమి?

రాయ—(చిఱునవ్వుతో) ఆద్యంతములు నీవు చెప్పినటులే కావచ్చును; కాని యొక యనుభవమును వచించుచున్నాఁడను. ఈజగత్స్వభావ మేమో! “ ఆకసమునఁబువ్వు

ఉన్నవా ?" యని యడుగ "లే" వనరు సరిక దా "అయ్యవి సర్వసామాన్యపుష్పముల వంటివి కా"వనియు "వానితావి యంతకన్నవిలక్షణ" మనియును దెగవర్ణించి పృచ్ఛకు నభినందింపఁ జేసి కొండ నెక్కింతురు. ఇయ్యెడ నెరులదోస మేముండును ?

మ. తనయత్నించినదానికిన్ దగినచందమ్మెవ్వఁడే నాడు వా
నిని నమ్మన్ మనసొప్పదైననతఁడే నెమ్మిన్ జనింపంగ నే
ర్చు నొకం డెవ్వఁడుగాని దాని కతివైరుధ్యమ్మునై నిక్కమై
నను జెప్పన్ బ్రతికూలుఁడా మనసుకన్నన్ వక్ర మొం డున్నదే.

విదూ—నే నెంతపరిహాసస్వభావముకలవాఁడ నైనను నిప్పట్టున యథార్థపరిహాసకునిగా నన్ను విశ్వసింపుఁడు. మీరు వెనుకకు ముందుకు నుయ్యాలలూఁగు చుంటిరి కాని నిష్కళంకహృదయుఁడైన మహానుభావుఁ డితఁ డొక్కఁడే యని నాయశస్సు జగములఁబడి వెలుగుచున్నయది. మీ కంతనమ్మిక లేనిచో నన్నుఁగుఱించి యెవరి నేని కొంచెము ప్రశంసించిచూడుఁడు. నాకుజ్యోతిశ్శాస్త్రమునఁ బూర్ణపాండిత్యము. అందులోఁ బ్రశ్నభాగము మఱియును ముఖ్యమైనది. విచారించిచూడఁగా నక్కన్నియ మిమ్ము మన్నించుననియు ఘాసాకూడఁ గిక్కురుమనక యందులకంగీకరించుననియుం బొడకట్టినది.

రాయ—(నవ్వి) మిత్రమా! నీవు ప్రశ్నశాస్త్రమునఁ బండితుఁడవు కదా. నేను నిన్నడుగనిదే యెట్లు విచారించితివి ?

విదూ—ఇది మఱియుఁ జక్కగానున్నదే. ఇంత సేపటినుండి వెళ్లఁ బోసినసోదె యంతయు నేమాయె ? నన్నే నే నెఱుఁగను. నిన్నెట్లెఱుఁగుదు నన్నట్టు లున్నది.

రాయ—అది కాదు. ప్రశ్నకు దక్షిణాతాంబూలసహితముగా వచ్చి కదా పృచ్ఛ చేయవలసినది.

విదూ—ఇదా ఇవి యన్నియును దానివలన జీవించుమీవంటికుక్షింభరులకుఁ గాని జగదేకచక్రవర్తి యెవరో యెఱుఁగనివారు సహితము నన్నెఱుఁగునట్లు ప్రభుత్వ మాచరించుమహారాజును; నాకా ?

రాయ—ఎన్నివిధములఁ జూచిన నొకమాటయైనఁ బరిహాసములేక చెప్పవు కాఁబోలును, ఐన నేల కా దనవలయును. "మంచిమాటలకుఁ జెవు లొగ్గవలయు" నని కదా పెద్దలు చెప్పుదురు, కాని

క. జాతియు నొక్కటి కాదఁట, నీతియునున్ భిన్న మఁట గణింపఁగ నతఁడే
ఖ్యాఁతు న్నా కిదు నఁట యిది, యేతీరున నమ్మవచ్చు నెవరు నుడివినన్.

విదూ—ఓహో! యింతవెఱ్ఱివానిని నే నెందును జూడ లేదు. మీశాస్త్రిపాండిత్య మే మైనదయ్యా? మొదట స్త్రీపురుషులకుఁ బరస్పరజాతిభేద మున్నదా? లేదా? అట్టివారి కెట్టు లైక్యము ఘటించుచున్నదో?

రాయ—వెలికాఁడా? చక్కఁగాఁ జమత్కరించితివి. చదువుకొనినవో నెంతబుద్ధి మంతుఁడ వేని యగుదువు.

విదూ—చమత్కరించుటే యనుకొంటిరా? యేమి? మనకు వారితో సంబంధము తగునా? యనిసంశయించుటకు మాని "వారు మనకుఁ గన్నియ నిచ్చుట కంగీకరింప" రనుట కేవలము పొరబాటు.

రాయ—అగును; నీవన్నమాట సత్యమె.

కం. మనలోన నన్యవర్ణమ్మునికి నంగీకరింప, మొకఁ డేల తమం
తన యెల్ల కులములను బ్రయత్నమునఁ గలిపికొన నెంత్రు తారు తురుష్కుల్.

విదూ—వహ్వా! మీకును మంచిలోకజ్ఞానమే యున్నదే? మీదియంతయుఁ బురాతనపు ఛాందసపండితుల వైఖరి కాదు.

రాయ—మనకేనియు నంతదూష్యము కాదుసుమా.

తే. శూద్రకన్యకఁ దనుకనచూపె మనువు, వెంకటేశ్వరుఁ డంతటివేల్పు యవన
కన్యకను బెండ్లియాడి మార్గమ్ము వెట్టె, పుడమివేలుపు లంత కెక్కడి తలంప.

విదూ—భేష్ ఇఁక నేమి? శాస్త్రముకన్న మనకుఁ గావలసినది శిష్టాచారమే కదా? ఇందు సందియ మెక్కడ?

రాయ—ఎక్కడనా?

తే. శాస్త్రములు నుండు నాచారసరణు లుండు, లేక యుండిన నిపుడు గల్పింప వచ్చు
మొదటఘటనంబు నిక్కమై మొనసె నేని, యడ్డు నేయవి యీయట సందియమ్ము గాని.

విదూ—ఘటనంబునకుం గాక యక్కన్నె నిన్నేల పిలువ నంపించెనో?

రాయ—మిత్రమా!

మ. పిలుపే సందియ మంత నిక్కమయినన్ వే తెవ్వరిం గూర్చియో
కలయే గంటివో నాముదమ్మునకు బొంకన్ బూనితో మింటఁ బూ
వులు జన్మించునె? యెండమావుల జలంబున్ గల్గునే? గర్భరి
క్తుల కెల్లన్ దలమానికంబ వగు నాకుం గోర్కు లీడేఱునే.

తే. పుట్టు నంతంతన యడంగుఁ బొడము మరల, నంతలోనన నశియించు వింతకోర్కె
లతిదరిద్రుల కెందు బాల్యమునఁ గురుల,కుం జెడినకులకొంతలకులుకు లట్లు.

విదూ—మీ రీసంశయము లిట్లు వెళ్ల (బోయుచునే యుందురు. నాకు భుక్తికివేళ కావచ్చినది. "ఈనాఁటిసాయంకాలమునకు మిమ్ము వెంటఁ బెట్టుకొనివచ్చెద" నని రాకన్నియకు వార్త నంపించెదను, (తెరవంకఁజూచిఁ) మీశిష్యుఁడు మిమ్ముస్నాన మునకు లెం డనుటకుఁ గాఁబోలును వచ్చుచున్నాఁడు.

(శిష్యుఁడుప్రవేశించి)

శిష్య—(తనలో) ప్రతిదినమును నీవేళకు నభ్యవహార మగుటయేకాక యొక్కింత విశ్ర మించుట గూడ నయ్యెడిని. ఈదిన మీవఱకు స్నానమునకే లేవక ప్రచండమిశ్రుని తో నేదియో యాలోచింపుచుఁ గూర్చున్నారు. పోయి విన్నవింతునా? పదార్థ ములు చల్లనారిపోవుచున్నవి. ఇంకను పార్థివలింగార్చనము మిగిలియే యున్నది. (సమీపమునకు వెళ్లును)

రాయ—(విదూషకునితో) మావిద్యార్థి వచ్చుచున్నాఁడు. ఇఁక నీప్రసంగము మన కుచితము కాదు. అట్లే యొనరింపుము పొమ్ము. (శిష్యునింజూచి) ఇదిగో వచ్చు చున్నాఁడను నీవు రానక్కఱ లేదు. వెళ్లుము.

చి—శిష్యుత్తము. ఇంకను దమరు యమునకుదయ చేయవలయును గాఁబోలును. పార్థివ లింగార్చనకుఁ బుష్పములు సిద్ధము చేసియుంచితిని.

(నిష్క్రమించును)

విదూ—(మెల్లఁగా) మీ రీవిద్యార్థుల నెందునకుఁ దీసికొనివచ్చినారు? వీండ్రు మీ సాయంకాలపుఁ బ్రయాణమునకు నంతరాయము గాకుండమాత్రము చేసికొనుఁడు. నేను బోవుచున్నాను (నిష్క్రమించును).

రాయ—(తనలో) నాకు స్నానమును దోఁచదు పానమును దోఁచదు. వీఁ డతివంచ కుఁడు, అయినను గడునమ్మికగలవానివలెఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఏదో వీని యొద్దకుఁ గొంచము నావిషయమై వార్తమాత్రము వచ్చియుండుట తప్పదు. లేనిచో నంతఃపుర జనులు సంచరించునుద్యానమ్మునకుఁ గొంపో నేర్చునే. కానిమ్ము "యద్భావి తద్భ వత్యేవ" (నిట్టూర్పునించి)

ఉ. ఈవిషయమ్ము మానుకొనుటే కడుసౌఖ్య మటంచు నెంచి లో
నావిధి చేయ నిశ్చయము నందినయంతన మోహ మగ్గలం

బై వెనువెంట నంటు నటు లైనను జేయుదు నన్నుఁ దోడనే
భావము వేనవేలు ప్రతిబంధకముల్ గనఁ జేయు నద్దిరా.

(నిష్క్రమించును).

గద్య.

ఇదిశ్రీ...తిరుపతివేంకటేశ్వరవిరచితంబగుపండితరాజమ్మున
ద్వితీయాంకము.

తృతీయాంకము.

(తెరలో)

మ. అదె సంధ్యాసతి సానురాగ యయి తా నయ్యాశ వెల్గొందె నె
మ్మది బాలిన్ గుఱుతించెనో? యనఁగ సంబంధించె దాదృష్టుఁడై
యదనున్ వ మ్మొనరింప కర్యముఁడు, తా నవ్వారిమోహాంపుసం
పద సూచించెను నాఁగఁ జీఁకటియుఁ బర్వన్ జొచ్చె నల్దిక్కులన్.

ఇదిచూళిక.

(అనంతర ముద్యానవనములో లవంగియును, చెలికత్తియమల్లికయును, రాయలును విదూషకుఁడును వెనువెంబడి చెఱియొకచోటుగాఁ బ్రవేశింతురు.)

లవం—(తనలో) హృదయమా! కాల మతిక్రమించుచున్నయది. ఇఁక నీయాశ నిరాశ యగుటకేమి సందియము. (ప్రకాశము) చెలీ! మన మీపాటికి వెనుక కేల మరలఁ గూడదు?

మల్లి—ఏమి యీనాఁ డింతతత్తరపడియెదవు? మనప్రచండమిశ్రుఁ డప్పండితసార్వభౌము నియ్యెడకున్ దోడ్కొని వచ్చువేళ కావచ్చినది. ఇఁకఁ గొండొక తాళి పోవుదము.

రాయ—సఖా! అటు గనుఁగొనుము.

ఉ. చీఁకటి పోవుచున్నయది శీతకరుం డుదయించుచున్నవాఁ
డేకడఁ జూడ వెన్నెలలు హెచ్చఁ దొండగె నిఁ కేటిమాట యా
కోకకుచం గనుంగొనెడికోర్కె ఫలించునె? యింతసేపు తా
రాకెటు లూరకుండు ననురాగము గల్గుట నిక్కమేనియున్?

విదూ—మన మిప్పుడకదా! యిందులకు వచ్చితిమి. ఇంతలోనే యింతతత్తఱపాటా? ఎంతయనురాగము గలదైనను బ్రథమసమాగమమున "భర్త నెదుర్కొనవచ్చు" నని నేను విన లేదు. మీరు మహాకవీశ్వరులు మీ రెక్కడ నేని యట్లు చదివి యుందురేమో!

రాయ—సఖా! నాతాత్పర్యము చక్కఁగాఁ దెలిసికొనక యేల వృథాపరిహసించెదవు?

తే. సంజప్రొద్దున కిటకు నన్ సకియ తోడి, తె మ్మనుచు నీకు వార్త నందించెనంటి
వదియ నిజమేని యబల దా నంతకన్న, మున్న రావలె నదియ ప్రేముడికిగుఱుతు,

విదూ—వచ్చియేయుండును గాని యెయ్యెడల నేవినోదమ్మునఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచున్నదియో? నలు దెసలు పరికించినఁ గాని మన కెట్లు తెలిసెడిని?

రాయ—ఇంతవఱకుఁ ద్రిప్పినది చాలకా యేమి?

విదూ—ఇది యంతయు నాకే యుపకారముగా నున్నదే.

రాయ—(తనలో) వీని నూఱకఁ జేసికొని యిమ్మహావిషయమునఁ బ్రవర్తించుట గొఱ్ఱె తోఁక పట్టుకొని గోదావరి కడ్డపడిన ట్లున్నది. (ప్రకాశము) త్రోవ దీయుము నీవెంబడి వచ్చుచున్నాను.

విదూ—ఇదుగో యీసంపంగివృక్షములచాలు ననుసరించి పోవుదము (పరిక్రమింతురు)

లవం—(తనలో) ఓహో! యేమి యీవెన్నెలలు నాకు మిగుల నవశత గలిగించుచున్నవి. వీనికిఁ దోడీమలయానిలను లెందులకో (నిట్టూర్పుపుచ్చి ప్రకాశము) చెలీ! స్వప్నము నిజ మని యెంచికదా మన కీవెఱ్ఱియడియాస.

మల్లి—ఏ మట్లనుచున్నావు? ఇంతలో నసత్య మేల కావలయును?

లవం—నిశ్చయముగా నసత్యమే కాని స్వప్న మైనతత్క్షణము మాత్రము నిదుర లేచులోపల నంతయుఁ బ్రత్యక్షానుభవమువలెఁ గాడకట్టెను.

మల్లి—అగును జుమీ నాటకముగూడ నిదేమాదిరి; చూచుచున్నంతసేపు నిజ మైన కథా నాయకులు సుఖదుఃఖము లనుభవించునట్లె యాత్మ తన్మయమై తదనుగుణ భావమ్ము లనుభవించును. పిమ్మట నిట్టులే క్రమముగాఁ బరిణమించెడిని,

లవం—నాటక మనిన వేఱే యున్నదా మనబ్రతు కంతయు నిట్టిదే; ఐనను నేదో శాశ్వత మని వెఱ్ఱివెఱ్ఱిప్రయత్నములు సలుపుచుందుము. తనకు పైత్యభ్రమము గలిగి జగముదిరిగినట్లు బొడకట్టినను నిజమున కయ్యది నిశ్చలమే సుమా,

మల్లి—అట్లేల యనవలయును? ప్రాప్తికాలమునకుఁ గాకతాళీయమ్ము కాఁగూడదా? అది కాక నీవంటిజగదేకసుందరిచే స్వయముగ నాకాంక్షింపఁబడియు వికృతి నొందకుండుటకు నాయన మనం బేమి శిలయా?

లవం—(కోపముతో) దుర్మార్గురాలా! అయ్యవనకు నట్లేల యనవలయును.

ఉ. జననము నందితేఁ గడుఁ బ్రశస్తము గాని తురుష్కజాతియం
దనఘుకులోద్భవుం డతఁ డహో! యెటు నాచపలాంతరంగవ
ర్తన కనుకూలుఁడౌ? నిది వృథాశ్రమ మింతకుఁ దారతమ్యముల్
మన మెఱుఁగంగ నీయ దనుమానము మాన దిఁ కేమి సేయుదున్.

మల్లి—సఖీ! యింకను గాలాతిక్రమణమ్ము కా లేదు. నీ వేల యిట్లు త్తలపాటు చెందెదవు. ఈవఱకే మనప్రచండమిశ్రుఁ డయ్యనఘుం దోడ్కొని వచ్చి యుండవలెను. నిన్నిదివఱకే యాతఁడు చూచి విరాళి గొని యున్నవాఁ డనికదా నాతోనాతఁడు చెప్పి యున్నాఁడు. నిన్నెంగులకు వృథా నిందించికొనియెదవు. ఈక్రీడాసరోవరము నెడ్డున నుండి నలుదెసలు నిరీక్షింతము రమ్ము (అట్లొనరింతురు)

రాయ—(విసువుతో) నన్నుఁ గుజనునిగా నూహించి కాఁబోలును మిన్నక యీకుజనులవెంటఁ ద్రిప్పుచున్నాఁడవు. నీవెంట వచ్చినందుల కీప్రాయశ్చిత్తము నాకుఁ గావలసినదియే.

విదూ—ఓహో! ఇది మఱియుం బాగుగ నున్న దే. వచ్చినది యుద్యానవనము కదా? ఎయ్యెడల నేక్రీడామృగమ్ములఁ గాంచుచు నేయేవినోదమ్ముల మసలుచున్నదియో యొక్కింత పరిశీలింపక యెట్లు కన్పట్టెడిని.

రాయ—ఇదివఱ కొకసారి యిట్లు పలికితివి. అప్పు డెంగులకని యూరకుంటిని కాని యిపుడు నీరసవిహీనతకు నాకుఁ గోపము పుట్టుచున్నయది.

చ. దయితు నధీన మైనమదిఁ దాల్చు నెలంతల కెందు నెందుగో
ర్కె యుదయ మంద, దెయ్యెడలఁ బ్రీతి జనింపదు వేయు నేల? ని
శ్చయముగ స్వర్గలోకసుఖసంపద తా నెను రేగుదెంచినన్
గయికొన నిచ్చపుట్ట, దొకకాంతునిసంస్మరణంబె సర్వమున్.

విదూ—అసత్యవాగు లగుమీవంటికవీశ్వరు లంత వెఱ్ఱిగా వర్ణించుమాత్రమే కాని నిజమ్మున కంతయుం గన్పట్టను “ఇదిగో పులి యంటే, అదుగో తోఁక” యన్నట్లు ఒకరినిఁ జూచి యొకరు మఱింత యననుగుణముగ వ్రాయుదురు. కాని యవి యన్నియును ననుభవవిరుద్ధమ్ము లగుటం జేసి యనాదరణీయమ్ములు. పలువురు నెలంతలు కోరి యుండిరి కాని మీరు చెప్పినంత కాదుకదా అందులో శతాంశమేని వెఱ్ఱితనము నాకయ్యెడఁ గన్పట్టలేదు. ఇంత యేల? ఇట్లు చెప్పుచుంటిరి కదా మీ రీదినమ్మున సర్వసంగపరిత్యాగ మేల చేయలేదో?

రాయ—నన్ను నీ వేమి తెలిసికొంటివి?

ఉ. వచ్చినశిష్యులం గనియు వారికిఁ బాఠము సెప్ప నైతి లో
హెచ్చినతాపపుంగరిమ నించుకయున్ భుజియింప నైతి నా
పచ్చనివింటిజోదుపయి భారము వైచితి నంతలోన నీ
యిచ్చకము న్నిజం బనుచు నే నొనరించితి సంజ కంజలుల్.

విదూ—అవును. బీదబాపనయ్యకు రాచకన్నియ దొరకొన నున్నప్పుడు క్రొత్తకుఁ గొబ్బరికాయ సామెత గలిగినను "చూచినకళ్ల వెఱ్ఱి" యన్నట్లాపె మహారాజపుత్రి. యేదో కారణమున నననుగుణానురాగమ్ము నందినను నయ్యది యేవిధమ్మున నైనను మఱపుం గన వచ్చును.

రాయ—(కోపముతో) ఐనచో సమ్మతమే ఇంత యెఱిఁగియుండియు న న్నేఁటుల కిక్కడికిఁ దోడ్కొని వచ్చితివి? కడచినదాని కేమి గాని నా కాకన్నియయు నక్కఱలేదు. మఱి యొండును వలదు నీపుణ్యమాయె నిక్కడ వేఱొం డవమానమ్ము లేకుండ యథాస్థానమ్మున కైనఁ గొనిపొమ్ము.

తే. మొదలఁ బరిహాసమున కాదిమూర్తి వనుచు, ని న్నెఱింగియు నీవల నేను బడితి
దాని కేమి పురాకృత మైనకర్మ, ఫలము తప్పఁగఁ జేయ నెవ్వరితరంబు.

విదూ—(వినుట యభినయించి) బ్రాహ్మణోత్తమా! ఇంచుకతడవు సైఁపుము. నే నిదె కొంచెము పోయి వచ్చెదను.

రాయ—(చేయి పట్టుకొని) చెట్టెక్కించి నిచ్చెన దీసిన ట్లిదికూడనా?

ఉ. కత్తులబోనుకన్న నధికమ్మిది న న్నిట డించి పోయి నే
వత్తు నటంచుఁ బల్కెదవు వైఖరియే యిది యెవ్వరేని న
న్నిత్తఱి సేవకుల్ గనిన నేమని యుత్తర మిచ్చువాఁడ నీ
పొత్తున ముప్పు మూఁడె సరిపో యిఁక బుద్ధిజనించె నాకొగిన్.

విదూ—(నవ్వుచు) తెలుఁగుదేశపు బ్రాహ్మణులు మిక్కిలి పిరికివాండ్రని వినుటయే కాని నేఁటికిఁ బ్రత్యక్షము కూడ నైనది. ఈఁగకేని చొర నశక్యమ్మగునంతిపురమ్మున జగదీశుపుత్రితోఁ గలయ నుంకించుచుంటివిక దా! నీ కట్టిమహాయోగము చేకూరినను "పిరికితనము తుద నెగ్గించెడినా" యని నాకు సందేహముగా నున్నయది. కొంచె మేదో అలుకుడు విన వచ్చుచున్నది చూచి వత్తు ననినఁ బోనీకున్న నే నెట్లు కార్యము పొసఁగింపఁ గలను?

రాయ—(చెవియొగ్గి) నీ కేమి విన నైనదో కాని నా కాయాతటాకమ్ములదరిన్ గూయుచున్న మండూకమ్ములును, గీచురాళ్లును దక్క వే ఱెయ్యదియుఁ గాన రాదు. వృథాగా న న్నిట డించి పోకుము

లవం—చెలీ? నిక్కముగా నాస్వప్నమునఁ జూపట్టిన మహానుభావుఁడు మనప్రచండమిశ్రునికి మిత్రుఁ డనియేనా నీనమ్మకము?

మల్లి—సందియ మేంగుకు? నిన్న స్వప్నమున మరులుకొల్పిన యతఁడే సౌధమ్మున నుండఁగాఁ జూచి పరవశత్వము నందినట్లుకదా యాతఁడు నాతోఁ జెప్పి యున్నాఁడు.

లవం—(తనలో) ఇది యెంతవఱకు సత్య మైయుండునో! (స్మృతి నభినయించి) (ప్రకాశము) అవును మొన్న సంజప్రొద్దుల నేను సౌధాగ్రమ్మున నిలిచి యమునానదీ సౌభాగ్యమ్ము విలోకించుచుండ నెవ్వరో యొకరు మాత్ర మావీథిఁ జనుచుండిరి. నేను జూచులోపల నే నగరరక్షకు "లిది యంతఃపురప్రవీథి" గనుక నీ వియ్యెడ కేంగులకు వచ్చితివి? రాఁ గూడ దని యవలకుఁ బంపిరి. ఆయన యమ్మహాను భావుఁడై యుండఁడు కదా!

తే. స్వప్నము నిజం బగుట పెద్ద సందియమ్ము, గాని నీమాట విశ్వాస మూనఁ జేయు
నైన నేమి ఫల మ్మమ్మహామహుండు, సమ్మతించుట తెలియ దోసకియ మనకు.

మల్లి—స్వప్నమును నిజమే. పదపడి విన్నసంగతిం బట్టి నిన్నాయన కామించుట యును నిజమే, ఒక్కింత తాలితివేని సమాగమానంద మనుభవింపఁ గలవు.

రాయ—ఏదో వినవచ్చిన దంటివి. అది యంతలో నేమి యడఁగి పోయినదా. మరల విన రాదేమి?

విదూ—విన రాకేమి? నా కింకను విన వచ్చుచునే యున్నది. ఏదో పెద్ద ధ్యానము మనస్సులో నుండుటచే మీకుఁ గాన రాకున్నయది. నన్ను విడిచినచో దాని నిశ్చయము తేలఁ గలదు. లేనిచో మన మొకచోట వెదకిన వార లొకచోట వెదకుచుందురు. తుదకు కార్యము చెడిపోవును.

రాయ—ఏ మైనను సరే. నేను మాత్రము నిన్ను వదలను. నీవెంట నే వచ్చెదను. తీసికొని పొమ్ము.

విదూ—(తనలో) ఇతనికి పిరికితనమ్ము మఱింత హెచ్చించెద (ప్రకాశము) ఇది ఫానుషా విహరించెడియుద్యానవనము కొంపతీసి యొకవేళ వచ్చి ఆయన విహార మొనర్చుచుండె నేమో? మిమ్ము నావెంటఁ దీసికొని పోయిన నాకునుం గూడ మెడ మీఁదికి రాదా?

రాయ—ఓహో! ఎంత మోసపోతిని "నశ్య త్యనాయకు కార్యం తథైవో నత్త నాయకం" అన్నట్లయినది. ఉన్నత్త ప్రాయుఁడ వగు నీవలన నా కెట్టియప మానము వచ్చినను యుక్తమే. అయినను నియ్యెడ నీదోసమేమున్నది? నావిధి యిట్లున్నది.

మ. శిరసే యూడెడినో? శిరోజములకే చేట్పాటు వాటిల్లునో?
మరియాదే చెడునో? మ ఱుమి యగునో? మానానకే మోసమో?
పరమే పోయెడినో? యిహమ్మె తెగునో? పాపంబె చేకూరునో?
పరకీయాసుఖవాంఛలోన నను దూర్ప న్నీకు మేలే? విధీ.

విదూ—ఊరకే యన్నాను గాని మిమ్ముఁ జూచినను వా రేమియు ననరు. మీరనిన నెంతో ఫాదుషాగారికి గౌరవము. వీరె వారని యెఱుఁగకున్నలోటు తీర్చుటకు నేనుండియే యున్నాఁడను గదా

రాయ—ఛీ! అడుసుఁ ద్రొక్కనేల? కాలు కడుగనేల? నీవు సంకేతము మఱి యొక్కచోట నెందైన కేర్పాటు చేయఁ గూడదు.

ఉ. "స్త్రీలకుఁ దక్క వేఱొకరు చేరఁగ రానిప్రదేశ మంచు నీ
వేల యెఱుంగ? వియ్యోడవు నేటికి వచ్చితి" వంచు నెవ్వరే
దూలఁగ నాడ నుత్తరము దోఁపమిఁ గ్రాలెడి సిగ్గుకన్నఁ బ్రా
ణాలకు భంగ మన్నది ఘన మ్మగు నే యభిమానశాలికిన్?

విదూ—అందుకనే మొట్టమొదట నొక యాలోచన చేసినాఁడను; గాని చేయనిది యిప్పుడు చెప్పిన లాభ మేమున్నది!

రాయ—అది యేమి యాలోచనము?

విదూ—చిన్నయుపాయము చేసినచో మీకును నాకునుం గూడ భయ ముండక పోవును. దానికే మంతవిశేషప్రయత్న మక్కఱయే లేదు. ఒకగాగరాయును ఒక సైఁకయుఁ గండువాయును ఉన్న సరిపోవును.

రాయ—అప్పుడు మాత్ర మియ్యంగన యెవ రన్న నేమి చెప్పఁ గలవు?

విదూ—ఇప్పుడు మీతో నేల చెప్పవలయును? ఏదో నాపాట్లు నేను పడఁ గలను "నాయింపుడుకత్తె యొకసారి యిక్కడకుఁ దీసికొని పో" మ్మని కోరిన దన్నన న్నేమియు ననక పైపెచ్చు మనయిరువురం జూచి కొంతసే పెంతో యానందించును. ఇది వఱకిట్టి గండము లిక్కడ నే నెన్ని తప్పించుకొనలేదు?

రాయ—ఛీ! మూర్ఖుఁడా.

చ. గెలిచితి నెల్లపండితులఁ గీర్తి వహించితి నెల్లదిక్కులన్
గులమున వర్తనమ్మునను గొం కొకయించుక లేనివాఁడ ని
త్తలఁ బొకఁడే కళంకమును దార్చిన దార్చెడి నిట్టిన న్నిటుల్
పలుచఁగఁ జూచి చుల్కనకుఁ బాత్రునిఁ జేయఁగ నీకుఁ బాడియే.

విదూ—సర్వము నెఱింగినవారలయ్యు నిటుల కోపగించెదరు ? కార్యావసరమ్ముల పట్ల నప్పటి కనుగుణమ్ముగ మెలఁగుట గౌరవభంజకమ్ము గానేరదు వసుదేవుఁడు గాడిదకాళ్లు పట్టుకొనుట యెవ్వ రెఱుఁగనిది.

రాయ—(శాంతించి) అగును " భక్షితేపి లశునే న రోగశాంతిః " అన్న ట్లిన్ని పాటులం పడినను ఫలకారి గాని యప్పు డెందుల కీయవమానములు ?

చ. తురకది యంట విప్రుఁ డఁట దుర్జయుఁ డౌకవి యంట దానికై
పరు వెడనేసి తాఁబడనిపాటుల కెల్ల సహించె నంట త
త్తరపడుమాత్రమే తనకుఁ దా నదియుక్ లభియింప దంట యం
చఱతురు లోకు లిట్టియడియాసయుఁ జెల్లు నె నన్నుఁబోటికిక్.

విదూ—(నవ్వి) ఆర్యవర్యా ! నిక్కముగ నీయుద్యానము ఘాయుషా రాఁ దగినది యనియే నమ్మితిరి కదా అంతచక్రవర్తికి నెన్ని యుపవనము లుండునో మీరాలోచింప రైతిరి. అంతఃపురచారిణులకై యేర్పఱుపఁ బడినవి వేఱే తమకు వేఱే యుభయులకును వేఱే కూఁతులకు వేఱే కొమరులకు వేఱే మొత్తము చేసినచో నొక్క యంతఃపురమునకే కొన్నినూఱులు క్రీడావనమ్ము లుండును జూడుడీ !

రాయ—(ఆశ్చర్యముతో) అయిన నీప్రభువునకు భార్యలు వందలకొలఁది కాఁబోలును.

విదూ—లెక్కేమిటి ? కంటి కింపుగాఁ గనఁబడిన దేవర్ణ మైనను దీసికొని వచ్చుటయే వీరి యాచారము. ఏనాఁటి కానాఁడు వీరలసంఖ్యకు వృద్ధియేకాని క్షయములేదు.

రాయ—ఇందులోఁ గొందఱు బ్రాహ్మణస్త్రీలు గూడ నుందురు కాఁబోలును

తే. బలవిహీనుని కన్యసుభార్య యంచు, దనకళత్రం బటంచు భేదమ్ము గాని
సొగసుగల దెల్లఁ దనచేతిసొమ్మె కాక, బలము గలిగినవాని కేర్పాటు గలదె.

అని చంద్రుఁడు బృహస్పతిగారి భార్య నపహరించి తన్ను మందలింప నుంకించు నింద్రున కుత్తరము చెప్పిన ట్లున్నది. వీరికిఁ జంద్రుఁడు దైవము గనుక నతని సిద్ధాంతమునే యవలంబించి పరభార్యల నందఱిని స్వభార్యలుగఁ జేసికొనుట యాచార మై యుండును.

శా. ఆరాజేంద్రుఁడు రాత్రియుం బవలు కామాసక్తుఁడై యూరిలో
నీరేజేక్షణలక్ బలాత్కృతిగ నెంతే బాధపెట్టంగ నా
యూరక్ గాఁపురముండువార లొకనాఁ డొక్కొక్కఁ డాత్మీయయా
దారక్ బంపెద నన్న నొప్పె నఁట యాతం డెంతధర్మాత్ముఁడో.

ఇది వీరలచేతిక్రిందిచిన్నిచిన్నిజరానులు పాలించెడిరాజుం గూర్చి వెనుకటి కెవరో

చెప్పినదంట వారికిని నిట్టి దుర్వృత్తి వీరలవలననే యలవడియుండ నగు "యథా రాజా తథా ప్రజాః" "రాజానుమతో ధర్మః" అనుట కల్ల యెట్లగును?

విదూ—ఎవరో యన నేల? మీచే నిప్పుడు కోరఁబడెడికన్యక బ్రాహ్మణస్త్రీయందు జన్మించినదే యని చెప్పుదురు; కాని పాపము ఈపె గర్భమున నున్నయప్పుడే యేదో యొకయుద్ధపుటలజడిలో నాపెను జెఱఁ దీసికొని వచ్చుకతన నీపెయియ్యెడనే జన్మించుటచే నిది యంత స్పష్టముగా లోకు తెఱుఁగరు.

రాయ—(సంతోషముతో) చెలికాఁడా! నీమాట ముమ్మాటికిని నిక్కమే. ఏమనిన

చం. పరమపవిత్రుఁడై మిగులఁ బండితుఁడైతగు పేరుభొట్లకున్
వరగుణ యైనలక్ష్మమ కపత్యము వీఁడెటు లంత్యజాతి యౌ
తురకవెలందిఁ గోరెడి విధుప్రతిమానన బ్రహ్మజాతియే
స్థిరమిది నమ్మనయ్యెడిని క్షేత్రమునుం దగు బ్రహ్మజాతియై.

ఇదివఱ కెన్నిసారులో యీప్రశంస వచ్చినను జెప్పవైతివి కారణమేమి?

విదూ—(వికవికనవ్వి) మీరు కల్లు ద్రావుటకు మడి గట్టుకొనుచందమ్మున నిట్లు సంతసించుచున్నారే కాని యీపె తల్లిని ఫాదుసా నిఖా చేసికొన్నాఁడు. ఏవర్ణమైనను నొకటే అని యైనపిమ్మట వీరిలోఁ జేరుట యాచారము.

రాయ—అంతకు మున్నే యీకన్నియను గన్నయట్లు కదా నీమాటలవలనఁ దేలినది, నా కంతే చాలును. దీని కేమి గాని "నే నిక్కడ నొంటిగా నున్నను భయము లే" దని జెప్పితివి గాన నీ వేగి త్వరలో వత్తువా!

విదూ—మీ రీమావిగున్నక్రింద నుండుఁడు. ఇంతలోఁ బోయి వారలు వచ్చి యెచ్చటనేని యుండిరా సరియే లేనియో నంతఃపురమున కేనిపోయి వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చుచున్నాను. మీ కియ్యెడల నించుకయు భీతి లేదు.

రాయ—మాట లెక్కడనో విన వచ్చిన వని మరల నిట్లనియెద వేమి! దీనిలో నేదో మోస మున్న దని నాకు సంశయము, ఆకన్నియయే యైనయపుడు నేను గూడ వచ్చిన నేమగును.

విదూ—రానే వచ్చును గాని, కామినులచిత్తములు క్షణక్షణము లని మీ రెఱుఁగనిది కాదు. అందులోఁ బ్రభుకన్యక, ఎటుపోయిన నెటు వచ్చునో! ముందుఁ బోయి చెప్పఁ దగుసంగతులు చెప్పి వెంటఁ బెట్టికొని పోయెద!

రాయ—అట్లయిన నీయిష్టము వచ్చిన ట్లొనరింపుము పొమ్ము.

విదూ—(నిష్క్రమించును)

లవం—(నిట్టూర్పు విడిచి) చెలీ! యింక నెంతసేపు చూతుము, పోవుదము రమ్ము.

మల్లి—సఖీ! వచ్చెడివేళ యతిక్రమించ లేదు, ఇయ్యది యుపవన మని పేరు గాని మహారణ్య మంతయున్నది. యిక్కడికి వత్తు మనియే చెప్పితిని గాని స్థలనిర్ణయము చేయ మఱచితిని, వచ్చుట మాత్రము నిశ్చయము.

లవం—ఎవరు! ప్రచండమిశ్రుఁడా?

మల్లి—కౌను, ఇరువురును.

విదూ—ఇదుగో నేను వచ్చితిని (ప్రవేశించును)

లవం—(చూడనియట్లు నటించి తాపమును సూచించి)

మ. అనురాగం బది కన్నుఁ గానదు మనంబా! మిణ్ణుపల్లమ్ములన్
గన కెచ్చోటను నైన నేగు నిఁక వేడ్కల్ మంచియున్ జెడ్డయున్
మును పే నేరవు మన్మథుండు చపలాత్ముం డెంతయున్ మూర్ఖుఁ డం
గనలన్ లోఁబడఁ జేసి మీఁదఁ బడు శక్యంబె నివారింపఁగన్.

(మూర్ఛిల్లు)

విదూ—భర్తృదారికా! నాతోఁ జెప్పుముఁ వాఁ డెవఁడో యీదుడ్డుకఱ్ఱతోఁ బడ మోఁది వదలిపెట్టెదను.

మల్లి—(తత్తరపాటుతో) తరువాత మోదవచ్చును గాని రాజపుత్త్రి కతివ్యామోహమ్మున నిష్క్రియవస్థ సంభవించినది. అదుగో ఆసరోవరము నొడ్డుదరి నున్న లేఁతతామర పాకులు రెండు తీసికొని రమ్ము.

విదూ—ఇదుగో వెళ్లి వచ్చుచున్నాను (నిష్క్రమించి ప్రవేశించును)

మల్లి—సఖీ! (అని పిల్చుచు మెల్లగా వీచును)

లవం—(కొంచెము మూర్ఛ దెలియుచున్నది,)

మల్లి—(సంతోషముతో) చెలీ! అదుగో వచ్చినాఁడు చూచితివా! నే నసత్యమాడ లేదు కదా!

లవం—కను లఱవిప్పి మరల మూయుచున్నది.

విదూ—భర్తృదారికా! నీమనోహరుం గూడ వెంటఁ బెట్టికొనియే వచ్చినాఁడను.

లవం—(మరల కనులు విప్పి నలుదెసలు చూచి వైమనస్యము నభినయించును)

మల్లి—చెలీ! సంతాపము తగ్గినదా!

విదూ—చెటిమొకత్రోవ యగుటచే నొక్కింత యాలస్య మగుటను సహింప వలయును, అదుగో ఆమావిగున్న క్రింద నీప్రియతముఁ డున్నవాఁడు.

లవం—(లజ్జయును ప్రేమమును సూచించుచున్నది)

మల్లి—ఆర్యా! మధ్య విడిది యేల చేసితివి! ఇయ్యెడకే తీసికొని రాక పోతివా!

విదూ—నీ కేమి! బాలిసకూఁతురవు, చెప్పెదవు ఇది అంతఃపురపు వ్యాపారము "నిన్నుఁ జెప్పకుండనే యొకని తీసికొని రమ్మన్నా" రనినచో నేమి చేయుదును ఎఱుఁగనట్టు మాటాడితివి కాని, యెఱుఁగవా! ప్రతిదినము ధారాపాగాడ వార్త నంపి సెల వైనపిమ్మటనే యంతఃపురికిఁ బోవుట? అందులో నెన్నివార్తలు ధారా యొక్కరింటికి సెలవులు మూఁడు కావలయును.

మల్లి—అవును. అదియును నిజమే.

లవం—(విసుకుతో) ఓహో! మీయిద్దరియుత్తర ప్రత్యుత్తరములు కడు రమ్యముగా నున్నవి. ఆతఁడు చెప్పుటకును నీవు వినుటకును సరిపోయినది. మన కీతురకసంప్రదాయమే కావలెను కాఁబోలును.

మల్లి—మన కాసంప్రదాయము కాక మఱియొక్కటి యెట్లు వచ్చెడిని. మనము మాత్ర మెవరము?

విదూ—భర్తృదారికా? నీపుట్టువును గూర్చి నాయెఱిఁగినంత యాతనికిఁ జెప్పి నాఁడను జుమీ.

లవం—(తనలో) జుగుప్సాకర మని యెఱుఁగక చెప్పినను నిక్కడ నిది గొంత యుపయోగమే అగును.

మల్లి—సఖీ! అది యేమిటి ఇతఁ డేదో చెప్పితి ననుచున్నాఁడు?

లవం—ఏ మున్నది. నానురవస్థయును, మాతల్లితలప్రాంతయును పరిశుద్ధ మగుకాశ్మీర దేశమునకు నెక్కఁడే సచివుఁ డని పించుకొన్న కుమారభట్టునకు నపజయ మొదవించిన భగవంతుని కెంత యక్కటికము లేదో?

విదూ— అయన పేరిదియా? నే నిదిమాత్రము చెప్ప లేదు.

మల్లి—సరి తెలిసినది. అట్లయినచో నిక్కడ నందఱును బ్రాహ్మణకన్యకలే. ఎల్లరను మాతలే. ప్రకృతము మాచుకొన వలె మనము వెనుకజన్మమున నేమృగములమో యేపక్షులమో ఇప్పు డామాట యేటికి? దీని కేమి మనమే యమ్మహామహుని దర్శనమునకుఁ బోవుదమా? ఈయపరాధమునకు క్షమార్పణగా నుండును.

లవం—(ఊరకుండును.)

మల్లి—ఆర్యా! అయ్యెడకు ముమ్ముం దీసికొని పొమ్ము,

విదూ—ఇదిగో ఈసురపొన్నచెట్టుల చాలు వెంబడిని పోవుదము రండు.

మల్లి—చెలీ! న న్నవలంబించి మెల్లగా నడువుము

లవ—(అట్లొనరించు మన్నది) (అందఱును యథోచితముగా పరిక్రమింతురు)

రాయ—(విసుగుట సూచించి)

కం. చెలికాఁ డెచ్చటి కేగెను? చెలి యెయ్యెడ నాదురాక చిత్తమునందు
మ్మలిక మెయిఁ గోరుచున్నదొ? కలుగునొకో? యింత నేని కలికిఁ గనఁగన్.

(నలుదిక్కులు చూచి) ప్రియురాలా! నే నిక్కడఁబడెడియవస్థ యొకింతేని నీకుఁ దెలిసిన నింతయాలస్య మొనరింపవుకదా?

శా. రా నుద్యోగము చేయుచుంటివొ వడిన్ రాఁ బోయి రా లేక శం
కానిర్విణ్ణత గాంచుచుంటివొ! యొరుల్ గామింపఁగా రాదు త
ప్పానంచున్ మది నెంచుచుంటివొ? సగంబాయె న్నిశాభాగ మె
ట్లైనన్ ధైర్యము పొంగఁ బొల్పి యిటు రమ్మా! పూర్ణచంద్రాననా.

శా. ఏ నెన్నం డిటువంటికార్యములపై నిచ్చన్ బ్రవర్తింపఁ గా
నీ నీమోహము నిక్కమే యనుచు ని ట్లేతెంచితిన్ దీనిలో
నానందం బిసుమంత యింగులకు నాయాసంబు బల్మెండు మో
మైనన్ జూపుము గాని వేగ నిటురమ్మా! పూర్ణచంద్రాననా.

అయ్యో! మన్మథా! నీ వెంతనిర్దయుఁడ వైతివి. రసాభాసానురాగము గల్పించుట నీకు మెప్పగునని యెంచితివా? ఇంతకు నీ వేమి చేసెదవు? నావంటి దరిద్రున కట్టియదృష్టమా? నాప్రియురాలు న న్ననుగ్రహించినచో నీలక్ష్య మెవరికి? నిన్నుఁ బతిమాలికొనుటకన్నఁ దాప మార్పఁ గల యక్కలికిమిన్న నే స్మరించికొనియెదను.

శా. సంకేతమ్మును జేరి యచ్చటఁ బ్రియాసాక్షాత్కృతిం గోరి యా
తంకన్ జెందుచు లోనఁగుందుచుఁ ధృతిన్ జాలించుచున్నంత నా
రంకూద్యచ్చకితాయతాక్షి యరుదేరం గాంచు భాగ్యమ్ము నూ
నాంకాశీర్వచనాభిషిక్తులకుఁ గాదా? కల్గు వల్గుస్తనీ.

(నలుదెసలు పరికించి)

అహా! యితఁ డేగి యెంతసే పైనది, ఎయ్యెడను నలుకు డైనను విన రాలేదు ప్రియురాలు రాలేదనుటయే నిక్కువము, అయినచో నితఁ డెంగునకు రా కుండెడిని? అవును అంతఃపురమున కేని చని వెంటఁ జొట్టుకొని వచ్చు ననికదా?

అన్నాఁడు (పెదవి విరచి) ఇదియంతకంటె సంభవింపదు. ఎంతయంతఃపురములో రాకపోకలు గలవాని నైనను నర్ధరాత్రమున నడ్డక పోనిత్తురా? అక్కటా! యీచిగురుటాకులమధ్యనుండి ప్రసరించెడి వెన్నెల గూడ నింత వేఁడిగ నుండు నేమో? ఏ మైనను సరియే. ఇఁక నిక్కడ నుండినలాభము లేదు. ఈస్థలము విడిచి యింటికే పోయెదను (కొంచెము నడిచి) అయ్యో! వెనుకటిత్రోవ గాన రాదే! ఇది యేమో యింద్రజాలముగా నున్నది. (కొంతనిలిచి) కాదు, కాదు, నేను వచ్చినత్రోవ అది కావచ్చును. (మఱియొకవైపునకుఁజని) ఇదియును గానట్టు లున్నదే! (దూరముగాఁ జూపు నించి) అక్కడ నేదో యొకచిన్నిమిద్దె వలెఁగాన వచ్చుచున్నది. తటస్థించినచో నయ్యెడఁ బ్రియురాలే తటస్థింప వచ్చును. (ముందునకు నడిచి) ఓహో! నిండుగాఁ బూచిన యీపెద్దపొదరిల్లు పైపెచ్చు వెన్నెల సహాయము కాఁగా నావ్యామోహమునకుఁ బ్రచండమిత్రునిమోసము తోడయి చేసినపనినే చేసినది. (మరలఁజూచి) ఇక్కడ నేదో తటాకము గాన వచ్చుచున్నదే! పోయి చూచెదఁ గాక. ఆపొదరిల్లు దీనియావలియొడ్డున నున్నది. అవును, అక్కడికిఁ బోయి విశ్రమించెదంగాక. (నడచిఅంతఁజొచ్చి) ఇదుగో! ఇ య్యెడల నళినీదళమ్ములిట్టే పొడకట్టుచున్నవి. కారణ మేమై యుండునో! (విచా రించుచుఁ గూర్చుండును).

లవం—(ఆయాసముతో) చెలీ! యింక నెంతదూర ముండునో కనుఁగొమ్ము.

మల్లి—ఆర్యా! ఎక్కడ మనరాకన్నియమనోహరుఁ డుండుతావు?

విదూ—(వ్రేలుచాచి) అదుగో! ఆపొగడచెట్లచాలు దాఁటుపై నశోకపంక్తి కెడమ ప్రక్క నున్నతియ్యమావిగున్న.

మల్లి—దగ్గరకు వచ్చితిమి.

లవం—(అభిలాషముతోఁజూచితనలో) అదుగో! ఆర్యపుత్రుఁ డక్కడ నా కెదురు చూచుచున్నాఁడు. ఏర్పాటుగాఁ దెలియకున్నను గొంచెము తెలియవచ్చుచున్నది. (ప్రకాశము) చెలీ! మీ రిచటనుండుఁడు (అక్కడనిలువఁబోవును).

మల్లి—పెండ్లికూఁతురు “పెండ్లికి నేనుఁ గూడ నెందు” కన్నట్లు చేయుచున్నావు.

విదూ—(తొందరగాఁ జెట్టుక్రింది కేగి నలుదెసలు పరికించి డిల్లవడి చుట్టుపట్టుల వెదక మొదలు పెట్టును).

లవం—చెలీ! అమ్మహాత్మునియెదుటకు రాఁజాలక యున్నమాట కింతసామెత చెప్ప వలెనా?

మల్లి—సఖీ! వెనుక నీవంటిసిగ్గరి చేయఁబట్టియే యిప్పు డని వాడుకగాఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.

విదూ—(దైన్యముగా పరుగున వచ్చి కోపముతో) మీరు మెల్లగాఁ బెండ్లినడకలు నడువ మొదలుపెట్టినారు. సరే నాకేమి పెండ్లికొడుకును బిల్లి యెత్తుకొని పోయినది.

లవం—(తనలో) అయ్యో! దైవమా! నాకుఁ గనుపడుట భ్రాంతియే కాఁబోలును. ప్రత్యక్షముగా నాకుఁ బొడకట్టినది వట్టియాకాశమే యైయుండునా? (ప్రకాశము) మల్లికా! నీవు పోయి చూచి రమ్ము. ఇతనిమాటను నమ్మఁ గూడదు.

మల్లి—(అట్లొనరించి) సఖీ! నిక్కమే చెప్పినాఁడు. సందియము లేదు.

లవం—అయ్యో మందభాగ్య నగునాకతన నమ్మహామహున కెంతయవస్థ వచ్చినదో.

మల్లి—అవస్థ కేమున్నది? ఎక్కడనో నీకై వెదకుచుండునని తోచెడిని.

లవం—త్వరగాఁ బోయి చూచిరమ్మని యితనితోఁ జెప్పుము.

మల్లి—ఆర్యా! డిల్లపడి పులుసుకాయ తిన్నకోఁతివలెనట్లు చూచెద వేమి? ఇదియుం జెప్పవలెనా? ఏమి నీ తెలివి? నేను వచ్చునంత వఱకు నేనిక్కడనే యుండఁ దగునని చెప్పి రాలేకపోతివా?

విదూ—నేను చెప్పకపోవుట చేతనే కాఁబోలు నతఁడు వెళ్లుట. ఏదో మదపిచ్చి యెత్తి తిరిగెడివాండ్రకు మనమాటలు జ్ఞాపక ముండెడినా. నన్నాక్షేపించెదవు కాని నీ తెలి వేమంత తగులఁబడినది. "ఫలానాచోట నుండు" మని మొదట నాతోఁ జెప్పినచో నీచిక్కులుండవు కదా. మీకేమి యిది యంతయు నాకుఁ బట్టుకొన్నది పోయివచ్చెదను ఇక్కడనే యుండుఁడు (నిష్క్రమించును).

లవం—(విదూషకునిపోయినమార్గమునే చూచుచు నుండును).

రాయ—ఆహా! యీపొదరిల్లు తనపుష్పములపరిమళ మట్లుండ నేదియో విలక్షణమైనయుత్తరువుం గూడఁ బూసికొన్నట్లు తోఁచుచున్నదే. కాదు కాదు. ఈచిహ్నములంబట్టి నాకై ప్రియురా లియ్యెడల వేచి విసివి యెయ్యెడకేనియుఁ జనినట్లు లూహింప నయ్యెడిని. అంతవ్యక్తముగాఁ గాకున్నను నియ్యెడఁ గొంచెము పాదచిహ్నములు గూడఁ గానవచ్చుచున్నయవి. ఇఁక నెందులకు నేనిచ్చట నుండవలయును.

శా. సంకేతస్థ్సలటంచు నచ్చటఁ బ్రియా సాంగత్య మంచుఁ గవుల్
బొంకుల్ బొంకిరి గాని యెట్లుపొసఁగుఁ? బోరాను పోఁగల్గినన్

బంకేజాస్య యొకంట నేను నొకటన్ బ్రాణేశ్వరుం డేను నా
తంకం బందుటదక్క నింక సుఖసంధానమ్మునన్ గల్గునే?

(విసువు సూచించి)

చ. కవులకు బుద్ధి లేదు పలుగాకులఁ జేయుదు రెల్లరన్ మరల్
దవులఁగఁ జేయుకబ్బములు తా రొనరింతు రవే నిజమ్ములం
చెవఁడు మదిన్ దలంచు నతఁ డెంతులకుం గొఱగాఁడు నాకు ని
యవిధికిఁ గారణం బటుల నాత్మఁ దలంచుట కాక యున్నదే.

పోనిమ్ము చెలికాఁ డేనిఁ గానరాఁడే? పాపము! మోసము చేసె నని యను కొంటిని గాని నాయదృష్టలోపమున కతఁ డేమి చేయును.

విదూ—ఇదుగో నేను వచ్చుచున్నాను (ప్రవేశించి) చక్కఁగఁ జేసితిరయ్యా! ఏమి యింతలో మునిఁగిపోయినదని యుయ్యేడ విడువవలయును?

రాయ—(అభిలాషముతో) ప్రియురాలు నీకుఁ బొడకట్టినదా? నీరాకకుఁ జూచి చూచి యింటి కేనియున్ బోవ నెంచి త్రోవఁ దప్పి యియ్యేడకుఁ జేరితిని.

విదూ—బాగుగనే యున్నది "కుక్క దొరికితే బెడ్డదొరకదు. బెడ్డదొరికితే కుక్క దొరకను రెండూ దొరకితే రాజుగారికుక్క" అను సామెతవలె నున్నది.

రాయ—(తనలో) ఏమి వీనివాక్పారుష్యము! శుద్ధనీచుఁడే. దిక్కుమాలిననీచోపమానములకు విధియు విరామమును లేదు. తప్పేమి? ఇదియంతయు జారులకు బుద్ధి చెప్పుట కాని మఱియొకటి కాదు.

ఉ. మానము పోవు స్వాంత మవమానమునన్ సహియించు రాగియే
గానికి మారపట్టిపలుగాకియు గౌరవపాత్రుఁడై తనన్
న్యూనతపాలు చేయు నొక నూతన చింతఘుటిల్లు నెందునన్
దా నధముండ, దుర్లభపుఁదన్వికిఁ లోఁగు నెవం డధీరుఁడై.

(ప్రకాశము) ఇంతకు నిప్పుడు మన మెక్కడి కేగుదము?

విదూ—ఎక్కడి కన్న ట్లే యున్నది. మునుపు మన మెక్కడనుంటిమో అక్కడికే పోవుదము.

(ఇరువురును యథోచితముగాఁ బరిక్రమింతురు.)

లవం—(తాపమును సూచించి) చెలీ! అక్కవిచంద్రుండు మనల నిట్లవమానమొనర్ప నెంచెనేమో కదా. కానిచో నియ్యేడకుఁ దీసికొనివచ్చెద నని చెప్పినప్రచండమిశ్రునిమాటఁ జీరికిం గొనక యేల యరిగెడిని?

తే. దుర్లభజనానురాగంబు దొడరు నాకు, నిదియ యొకయవమాన మంచెంచరాదు
ఇయ్యది యెటులంగ నేని మాయయ్య యేమి, సేయనున్నాఁడొ ? యే నేమి సేయుదాన.

(కొండొకయోజించి)

కం. పోనిమ్ము ప్రాణ మేనియుఁ, దా నిది శాశ్వతమె? యెట్టిదశ వచ్చినను౯
రానిమ్ము నాకు నొకపరి, కాని మ్మయ్యనఘుఁ జూడఁగల భాగ్యమ్ము౯.

మల్లి—భర్తృదారికా! అన్నిటికిని భగవతియే యున్నయది. ఏటికి భయపడియెదవు. స్వప్నమునఁ బొడకట్టి మీయిరువురికి వివాహ మగు నని చెప్పి పాదుషాకు నంగీకార మేల కల్పింపదు?

లవం—(విసువుతో)

ఉ. ఎక్కడిదేవి స్వప్నమున నేటికిఁ దాఁ బొడకట్టె? నంతఁ బో
కక్కవితల్లజు౯ దెలిపి యాకృతి నేటికిఁ జూపెఁ? జూపుఁగా
కక్కట నీ కితండు మగఁడౌనని చెప్పఁగ నేల? చెప్పెఁ బో
యిక్కడి కాగతుండయిన యిష్టు మఱొక్కెడ కంప నేటికి౯?

మల్లి—సఖీ! ఇట్లొనర్చుట యంతయును మీ శ్రేయస్సునకే. ఏమన నతిప్రయత్నలబ్ధమ్ము లగువస్తువులయందుఁ గదా యాదరాతిశయము చూపట్టుట.

లవం—నన్నానందింపఁజేయుటకు సమయోచితముగ నట్లాడెదవు. చింతితార్థసిద్ధి యెంతయదృష్టవంతులకుఁ జేకూరెడిని?

మల్లి—(దూరముగాఁజూచి) చెలీ! వచ్చుచున్నట్టు లున్నారు గాని యిప్పుడు మన మియ్యెడ నుండక కొంచెము తొలఁగి నిన్నుంగూర్చి యాయన యెట్లు తలఁచునో యెట్లు పరితపించునో చూడవలయు.

లవం—(తనలో) అయ్యో! మరల నంతరాయ మొనర్చుచున్నదే వలదనినఁ జిన్నఁ బోయెడిని. (ప్రకాశము) కానిమ్ము. నాకును నది సమ్మతమే.

మల్లి—అట్లయిన నీపొదరింటిచాటునకుఁ బోవుదమురమ్ము (అట్లొనరించుచున్నారు).

రాయ—(విదూషకుంజూచి) ఇదియేకదా? మనము రాఁదగిన చోటు.

విదూ—(తేటిపాటఁ జూచి తనలో) ఇది యేమి యాశ్చర్యము? కదలవల దనిగట్టిగఁ జెప్పియుంటి నే. (ప్రకాశము) అగును. మనల వంచింప నిక్కడనే సమీపమున డాఁగియుందు రనితోఁచెడిని. (బిగ్గరగా) మల్లికా! మల్లికా (అని పిలుచును).

మల్లి—(లవంగితో) మనము మాటాడ వలదు. ఏమి జరుగునో చూతము.

లవం—జరిగెడిదేమిటి? పాపము. అతనిపై నమ్మహాత్మునకుఁ గోపమువచ్చును. నీకేమి? "పిల్లికి సెలగాటమును, నెలుకకుఁ బ్రాణసంకటమును" ననుటిట్టిదే.

రాయ—(తనలో) వీఁడు నిక్కముగా నన్ను మోసమే చేసెను. కానిమ్ము వీని నిఁక సహింపఁగూడదు. (ప్రకాశము కోపముతో)

ఉ. ఎంత యసత్యమాడునరుఁడేని యొకానొకవేళ నైనఁ గా
సంతయుఁ గాని సత్య మకటా పొరపాటునఁ జాఱనాడు నీ
వంత మదెట్టిదో యెఱుఁగఁ బల్కుచు నుంటివి పూసఁ గ్రుచ్చిన
ట్లింతయుఁ గల్ల గాఁగ నిది యచ్చెరు వైనవిశేష మెన్నెయిన్.

విదూ—(వికృతముగా నవ్వుచున్నాఁడు)

మల్లి—(లవంగితో) అనుగో! నీ ప్రియుని వాగ్వైభవము.

లవం—(తదేకచిత్తయై వినుట నభినయించును)

రాయ—(విశేషకోపముతో) ఓరి దుర్మార్గుఁడా? నాయవస్థకు నవ్వువచ్చుచున్న దేమి?

ఉ. పండితరాయలన్న నొకపాటిగఁ జూచితివేమొ? నేఁడు నీ
గం డడఁగింతు శాపమిడి, కాదని దానిని ద్రిప్ప నీవు న
ట్లుండఁగ నిన్ను నేలెడిమహోన్నతుఁ డావిభుఁ డట్టులుండ బ్ర
హ్మాండము నేలునట్టి పరమాత్మతరమ్మగునేమొ చూడుమా.

విదూ—(నిరుత్తరుఁడై వడవడవడఁకును)

లవం—(తత్తఱపాటుతో) చెలీ! ఇఁక నాలస్య మొనరించితిమేని విరసముగా నుండును.

మల్లి—నేను పోయి ప్రచండమిశ్రుం గాపాడెద. నీవు నావెంటన వచ్చి యయ్యన ఘుని దర్శింపుము (అని యథోచితముగా నెదుటికి వచ్చుచున్నారు)

రాయ—(విస్మయంబుగాఁ జూచి తనలో) ఓహో! నిష్కారణముగా "నాకబలి నిష్ఠురమునకుఁ" గడంగితినే.

మల్లి—(వినయముగావంగి) మహాత్మా! చతుస్సముద్రముద్రితధరావలయమ్ము నేకచ్ఛత్రమ్ముగా నేలు షాజహాను కూఁతురు లవంగి నాముఖమ్మున నమస్కరించుచున్నది.

లవం—(లజ్జతో శిరమువంచి తనలో) నేను షాజహానుకూఁతురనుగాను. అగుదుంగాక ఏషాజహానులకును లేని నిరంకుశప్రాభవముగల యార్యపుత్రునియొద్ద నీవెట్టినుతి యెందులకు?

రాయ—(తనలో)

తే. ఎంతసోయగ మెంతటివింతతళుకు, కంతు నాఱవబాణమే కలికిమిన్న
యింతసొగసుండియంతభూమీశుకూఁతు,రయ్యెనెటు నేర్చె? నీవినయంపుగరిమ.

(స్మృతి నభినయించి) కోయిల కాకులచేఁ బెనుపఁబడినను స్వజాతియోగ్యత పోవ నేరదుకదా. ఇప్పటికేని మునిక్కలికియెడ బ్రహ్మతేజ మ్మించుకయు నుడివోక చెన్నుమీఱుచున్నయది. (ప్రకాశము) అభీష్టావాప్తి ర్భూయాత్.

విదూ—(వికవికనవ్వుచు) మీయాశీర్వచనము మీకె ఫలించుచున్నయది. నన్ను శపించుట యేమిచేసితిరి. ఎందుకని యు-రకున్నాఁడను, గాని మీమాత్రము శాపము నాకును జేతనగును. ఇదుగో బ్రహ్మసూత్రము. (పెదవివిరచి) ఇప్పటిబ్రాహ్మణుల యాశీర్వాదములును, ఇప్పటికవులశాపములును నే నెఱుఁగనివికావు.

లవం—(విదూషకునివంక నివారించునట్లు చూచును)

రాయ—(నిరుత్తరుఁ డగుచున్నాఁడు)

మల్లి—ఇప్పుడేమిటి అప్పుడేమిటి వస్తువులయొక్క సహజశక్తు లెన్నటికిని మాఱవు.

విదూ—మల్లికా! అటుచూచితివా నేను నామిత్రు నేదియోయనిన మనరాకన్నియ కేందుకో?

లవం—(మఱింత తలవంచి దృష్టిమురలించుచున్నది)

మల్లి—ఇఁక నీమిత్రుఁ డాయనయుంగాఁడు నాసఖురాలీపెయుం గాదు. ఇంత వఱకే మన యావశ్యకత.

రాయ—(చిఱునవ్వు సూచించును)

లవం—(తనలో) కలలో నా కప్పరదేవత ప్రసాదించిన ప్రతిమకును నిమ్మహాత్మునకును లవమైన భేదము కన్పట్టదు.

విదూ—అవును "దూతికా సూతికా చైవ కార్యాంతే" అని మన మింతట నవలకుం బోదము రా.

లవం—(మెల్లగా) నీవు పోవలదు.

మల్లి—(చిఱునవ్వుతో) ఇఁక నేనెందుకు? నీ కతఁడు చెలియుం గాఁగలఁడు.

రాయ—(ఉత్కంఠతో)

కం. చెలిఁ జేసెదొ? దాసునిఁగాఁ, జలిపెదొ? నీసఖికి న న్నసాధ్యప్రజ్ఞా
కలితమతి వైననీవే, గల వన్నిటి కింక మాకుఁ గళవళ మేలా?

విదూ—ఈ బానిసకూఁతురే కాఁబోలును చేసెడిని. నేను మన్నుగొట్టుకొని పోయెడి వాఁడనే?

రాయ—(చేయి పట్టికొని) నీవే నేను.

విదూ—(మల్లిక కేసి చూపి) "త్వమేవాహం త్వమేవాహం త్వమేవాహం నసంశయః"

(చేయిపట్టుకోఁబోవును)

మల్లి—(పరిహరించి) ఓహో! దుష్టబ్రాహ్మణా! ఏమి నీయాగడము.

విదూ—ఆగడ మేమిటి? మన మిద్దరమును దూతలమని తెలుపుటకుఁ జదివితిని.

మల్లి—ఓహో! యెంత సందర్భముగా నున్నది.

రాయ—మల్లికా! కోపగించుకొనకుము. ఈమహాబ్రాహ్మణునకు వచ్చిన కారికలన్నియును నర్థము తెలిసినవి కాకపోఁబట్టి "కుర్వీత బుధసోమయోః" అన్నట్లుపచరించుచుండును.

మల్లి—ఈతఁ డెప్పుడును మాయంతఃపురపరిచారికలచే మొట్టికాయలు పడుటకు సంశయింపఁడు కానిండు. సర్వజ్ఞులరగు దేవరకు నీమూఢురాలొక విజ్ఞాపనమున కాజ్ఞ వేఁడుచున్నయది.

విదూ—(తన్నుఁగానియట్లూరకుండును.)

రాయ—నీ వేమిచెప్పినను నంగీకరించువాఁడనే.

లవం—(తనలో) తెల్లవారువంతకు నేదో యిట్లు గొడవ పెంచును గాఁబోలును.

మల్లి—నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. స్వప్నమున మిమ్ముఁ జూపి పరశక్తి సంబంధనిశ్చయము చేసినదఁట. అది యెట్లునుం దప్పదు గానఁ బిదప మహామా వివాహ మొనరింపఁబూనుచో మీరు వర్ణభేద మెంచఁగూడదనుసుఁడీ!

లవం—(తనలో) కాలయాపన మొనర్చినను మంచిప్రసక్తిఁ దెచ్చినది.

రాయ—(తనలో) ఓహో! నన్నీలతాంగి కలలోనా చూచినది! (ప్రకాశము) ఇది పునరుక్తి అంబికయే ధ్రువపఱచినప్పుడు మన మెవరము?

లవం—(తనలో) హృదయమా! ఇక్కడికి నీవు సగము కృతార్థమవు. తక్కినది మహామాయానుగ్రహమునఁ గావలయు.

మల్లి—ఊరక యట్లనుట కాదు. మా చెలిచేతిలోఁ జెయి వేయ వేఁడెదను.

రాయ—(సంభ్రమముతో) ఇదిగో వేసితిని (అని స్పృశించి స్పర్శసుఖమును సూచించి)

తే. బ్రాహ్మణోత్తములెల్లను బంక్తిబాహ్యుఁ, డనుచు వెలిఁ బెట్టుదురుగాక యంతఁబోక
పరముచెడుఁగాక యేమైన వచ్చుఁగాక, అబలరో! నిన్ను నేను బెండ్లాడువాఁడ.

లవం—(లజ్జతో స్పర్శసుఖమును బ్రకటించును.)

విదూ—ఇదుగో నే నిక్కడ బ్రాహ్మణోత్తముఁడ నుండఁగా నామంత్రతంత్రములు లేకయే మీరు పాణిగ్రహణము నెట్లు నెఱవేర్చికొన్నారు. (పండితరాయల కండువాచెంగు మాత్రము పట్టుకొనును).

లవం—(కొంచెము దూరముగాఁ దొలఁగును)

మల్లి—నీకుం దగుబహుమతి రే పిప్పించెదఁ గాని యిఁక నిక్కడనుండి తొలఁగుము.

విదూ—నే నేకాను నాకు నీవా యిప్పించెడిదానవు? బానిసకూఁతురా!

లవం—(మెల్లఁగా మల్లికతో) ఎవరో వచ్చుచున్నట్టు లున్నది.

(అంతట మాతంగియను వృద్ధపరిచారక ప్రవేశించును)

మాతం—(తనలో) దేవిగారు నా కాజ్ఞయిచ్చి యెంతసేపో కావచ్చినది. ఎక్కడ వెదకినను భర్తృదారికజాడ గానరాకున్నది. ఎప్పుడు నుండనిదియ్యెడ నీదిన మింతమసలునా? ఇదివఱకే వెళ్లియుండునా? లేక మఱియొకక్రీడావనమునకే వెళ్లినదా? (దెసలు పరికించును)

విదూ—(మెల్లగా) మల్లికా! ఇక్కడికిఁ గుదిరినదా మీజ్వరము?

మల్లి—(తేఱపాఱఁజూచి) చెలీ! మఱియేమియు నులేదు. చూచిరమ్మని మాతంగిని కాఁబోలును బంపినారు. అది మనల గుఱుతింపక మఱియొకప్రక్కకుఁ బోవుచున్నది. ఇక్కడకుఁ దిరిగియువచ్చునాలో నార్యపుత్రునియొద్ద నిప్పటికి సెలవు వేఁడుకొనుము.

లవం—(తనలో) ప్రొద్దుపోయినది కాఁబోలును అయ్యో! శ్రేయస్సుల కన్నియు విఘ్నములే.

రాయ—(లవంగిపైఁ జూచి) సఖీ! మరల నినుఁ గనుభాగ్య మెప్పుడో కదా!

లవం—(విచారముతో నిరుత్తర యగుచున్నది.)

మల్లి—పరమాత్మునికృపవలన శీఘ్రముననే కాఁగలదు.

విదూ—తథాస్తు.

లవం—(తనలో) ఇతఁ డెట్టివాఁడైనను నిప్పట్లు సత్యవచనుం డగుఁగాక.

మల్లి—చెలీ! మనము దానికెదు రేగి తత్సహితముగా నగరి కరిగితిమేని పిదప వీరు పోవుటకు వీలుగా నుండును. సెలవు తీసికొనినట్లే. పోవుదము రమ్ము (అని ముందుకు నడతురు.)

మాతం—(సమీపించి) ఏమమ్మా! యీనాఁడింతతడవుంటిరి? కోళ్లు కూయుచుండుటయైనను వినఁబడుచున్నదా?

మల్లి—పోవుదమురా. త్రోవలోఁ జెప్పెదను. (నడచుచు) ఈవేళ మేమొక యుత్సవము చేసికొన్నాము తెలిసినదా! అది కోడికూఁతవఱకును గావలసినదని యీకొలపు బాలికల యేర్పాటు.

లవం—(తనలో) బొంకినను దడవికొనకుండ బొంకవలెను.

మాతం—ఏమో మానాఁడీకర్మ మెఱుఁగము; మీవన్నియుఁ గ్రొత్తక్రొత్తయాటలు! క్రొత్తక్రొత్తపాటలు! పోనిండు త్వరగాఁ బోవుదము రండు దేవిగారెదురుచూచుచుందురు. (ముగ్గురును నిష్క్రమింతురు.)

రాయ—(వారలు పోవువైపునకు దృష్టి జొన్పి దైన్యముతో) చెలికాఁడా!

మ. తగుకాంతన్ దగుకాంతుతోఁ గలుపఁగా దాత్పర్యమున్ బూనఁ ద
త్తగు లెట్లో మది నొప్పికొన్నఁ బ్రతిబంధమ్ముల్ శతమ్మందుఁ బు
ట్టఁగఁ జేయున్ సహియింపలేక విధి కట్టా! యిట్టిదుర్మార్గ నే
మిగ భావించి పరాంబ లోకగురుఁగా మీఁదెన్నకే చేసెనో.

విదూ—రాజపుత్రి మచ్చుమందు చల్లినట్లు మీకు వశమైనది. ఇఁకెక్కడికిఁ బోవఁగలను. అబ్బో! ఈపిల్లకు వివాహమునకై ఘానుసా యెంతమంది యువరాజుల పటములు తెప్పించి చూపుచున్నాఁడనుకొంటిరి. మీవంటి బీదబాపని కింతలో లోఁబడినది. మీయదృష్టము మంచిది. మీకు గొప్పజహగీరు కూడఁ దొరకును. మన మీపాటికిఁ బోవుదము రండు.

రాయ—

తే. ఘాదుషాకూఁతుహస్తసంపర్కముననె, కలిగెఁబో నాకు లోకాధికారగరిమ
అదియు నెడమైనయంత నే యదియుకాక, సకలమును లేకయున్నట్టి చందమయ్యె.

విదూ—అదుగో నేనేమి చెప్పితిని. దర్శనమాత్రమున కదా సంతసించెద నంటిరి. స్పర్శనము గూడ సంఘటించితిని. మీరెంతపండితులైనను నేననుభవజ్ఞుఁడను.

రాయ—(అనాకర్ణితముగా)

తే. అందమటులుండఁ జందమ్మునట్టులుండ, సోయగమటుండ సొగసొక్కచోటనుండ
నహహ తనచెలితోడ నయ్యబల పల్కు, ప్రౌఢతనమంతయింతని పొగడఁదరమె.

విదూ—మనమ్మునకు నచ్చినపట్టున నన్నియును రమణీయములే యగును. మీరు వినుచుండఁగా నాపిల్ల యొక్కమాటయైనమాటాడక బెల్లముగొట్టినరాయివలె నుండెను

గదా. అదే కాఁబోలును; ప్రౌఢతన మని పెద్దగా వర్ణించుచున్నారు. అందము, చందము, సోయగము, సొగసు, అని నాల్గుపర్యాయపదముల నొక్కచోట మీరు ప్రయోగించి నామాటసహితము వినక వర్ణించినను మీప్రియురాలికొక్కచెవినున్న కుట్టుకాడలగుట్ట వర్ణనమునకైనను నవి చాలవుకదా. అధమపక్షము రెండిటువదులు నలుబది పదములైన నొకటే యర్థమునిచ్చునవి యుండకతప్పదు.

రాయ—ఓయి రసవిహీనుఁడా! ప్రౌఢతన మనఁగా మితభాషిత్వ మగుఁగాని నీవూహించినట్లు వటవట వాగుటకాదు. ఇఁకఁ గుట్టుకాడలఁగూర్చి పరిహసించుట బొత్తిగాఁ బొరబాటు. ద్రామిడాంగనల కతిస్థూలతాటంకమ్ములంబలె యవనాంగలకివి సామాన్యములు. తావన్మాత్రమున సహజలావణ్యగణ్యలకు వికారమారోపింప నొప్పదు.

విదూ—అవును. ఆలాగు సంతోషింపవలెను. "తావలచినది రంభ, తా మునిఁగినది గంగ" యనిందు రెండవకోడికూఁత వినవచ్చెడివేళ కావచ్చినది. మనమీపాటికిం బోయినిద్రింతము.

రాయ—సఖా! నీకు నిద్రపట్టినను బట్టుంగాక

చ. చెలి యరుదేరఁ గాంచితిని జే యొకభంగి స్పృశించితిన్ మరల్
నెలకొలుపంగఁ జాలునలనీరజలోచన ముద్దుఁగుల్కు పఁ
ల్కుల నొకకొన్ని వింటి సమకూరె సుఖం బనుకొంటినింతలోఁ
గలిగెను విఘ్న మెక్కరణిఁ గాంచెద నిద్దుర? నెట్లునిల్చెదన్?

విదూ—(చేయిపట్టుకొని) పోవుదము రండు. మీకిప్పుడే యచ్చేడియతో సఖ్యమ్ము గలిగించెద.

రాయ—(అభిలాషతో) ఇంతలో నెట్లు పొసఁగింతువు (ఇరువురును బరిక్రమింతురు.)

విదూ—దానికి సులువైనయుపాయ మాలోచించితిని.

రాయ—సులువే కానక్కఱలేదు.

శా. స్త్రీవేషమ్మును వేసికోవలయునో? సిగ్గింతయున్ లేక య
య్యావాసమ్మును జేరుపొంటె ఘనమౌ ప్రాకారపుంగోడ నెం
తే వేగమ్మున దాఁటఁగావలయునో? నీచత్వమున్ జూడకే
యావాల్గంటియనుంగుదాసి నెవతెన్ బ్రార్థింతునో? తెల్పుమా.

విదూ—ఇంతవఱ కక్కఱలేదు.

రాయ—ఇఁక నెయ్యది?

విదూ—మహాయోగు లీశ్వరుధ్యానించున ట్లమ్మగువ నంతరంగమ్మున నిడికొని కొంచము కనులు మూసికొని పర్న్నుండవలయు.

రాయ—నిక్కమే! అయ్యదిచక్కనియుపాయ మే యైనను "శ్లో. యద్దుష్కరం యద్దురాపం యద్దుర్గం యచ్చ దుస్తరం। తత్సర్వం తపసా ప్రాప్యం తపోహి దురతిక్రమం." అన్నట్లున్నది. ఒక్కచో నట్టిదైనను సాధించితినేనియు మంగభాగ్యుఁడనగు నాకక్కన్నియ యప్పట్లునను బొడకట్టదు. పొడకట్టినను నేదియో యంతరాయము మూఁడక మానదు.

విదూ—సకలాంతరాయమ్ములను నివర్తించుటకు లంబోదరునంతవాఁడను నేనుండఁగా మీకేలోపమును రాదు. నాయుపాసనము మాత్రము మఱవక యుండవలె.

రాయ—అంతవాఁడ వనసేల? సాక్షాత్తుగా లంబోదరుఁడవే కదా? "దూతీగృహితా ఇవ తే న కామినీమనసి నివిశంతి" నీవు లేకున్నచో నా కియ్యెడగతియే లేదు.

విదూ—అదుగో! న న్నాఁడుదానిగాఁ జెప్పుటచేఁ గోపమువచ్చుచున్నది. యిప్పటి కోపుకొనెదను గాని యిఁక నెన్నఁడును నట్టిప్రసంగము పనికిరాదు.

రాయ—ఆఁడువారల కొఱకేకదా యిన్నిపాటులు పడుట?

విదూ—ఇఁక మీవెఱ్ఱిసమర్థనలు కట్టిపెట్టుఁడు "అయ్యవా రేమిచేయుచున్నారంటే అబద్ధాలాడి దిద్దుకొనుచున్నారఁట". మీపండితులకున్న దుర్లక్షణమే యిది. అదుగో తూర్పు తెల్లవాఱుచున్నది. పోవుదము రండు.

రాయ—(చూచి)

ఉ. నామనమందునుంబలె ఘనంబగురాగము దోఁచుచున్న దీ
యామిని నన్నుఁబోలెఁ గననయ్యెడు రిత్తగ, రిక్కలుం జ్యోత
గ్రామములై ననుం బలె నెకొనెకఁడై కనుపట్టె, ఘూకవుల్
దామినభీతిఁ బోఁదొడఁగెఁ దద్దయు నీకవిఁ బోలెఁ గుందుచుం.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

ఇదిశ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజమ్మునందుఁ
దృతీయాంకము.

పండితరాజము - చతుర్థాంకము.

(అంతట నిరువురు వైతాళికులు ప్రవేశింతురు.)

ప్రథ—చెలికాండా మనకు వేళ కావచ్చినది. మన మీపాటికిఁ బోయి మనకృత్య మేల నెఱవేర్చికొనఁ గూడదు?

ద్వితీ—కావచ్చినదనుచున్నావేమి? అయినది (వినుటనభినయించి) అదుగో! గడి యారము వినవచ్చెడిని; నాలుగుకొంబోలును కొట్టుచున్నాఁడు.

ప్రథ—(తూర్పుకేసిచూచి) నాలుగేకాదు. సూర్యోదయమే యగుచున్నది. ఈపడ మటిపైఁ గొంచెము వెలవెలఁ బోవుచంద్రుని తేజ ముండుటంబట్టి రాత్రియున్న దనుకొన్నారము గాని యటుఁ జూడుము అయినదని తోఁచుచున్నది.

ద్వితీ—అయిన నేమిమునిఁగిపోయినదిలే; త్వరగాఁబద; ఏవో రెండుపద్యములు చదివి వత్తము. వినువా రెవరు? మనకుఁ గాలాతిక్రమణశంక కవకాశముండదు.

ప్రథ—అవును. నీవనినట్లు తురకదర్బారు. మనలో మనమాట ఎవఁ డేమిచేసినను సరే. చూచువారే లేరు, ఇంతగ్రుడ్డిరాజ్యము మఱియొకటి యుండదుసుమా!

ద్వితీ—ఆసంగతి మనకెందుకుఁగాని అదియే మనము కూర్చుండుచోటు. పోయి యా నౌబత్తు గొడవతో పాటు రెండుపద్యములు చదువుదము పద (యథోచితముగా పరిక్రమింతురు.)

ప్రథ—(కంఠముసవరించి)

సీ. అభిసారికాంగనా వ్యభిచారములుతగ్గెఁ దమముతూరుపు పర్వతమ్ముడిగ్గె
కువలయమ్ములరంగు దవుదవ్వులముడింగె వెడవింటివానియాగడ మడంగె
పద్మినీకాంతకుఁ బ్రాయంబు నిండారె నంబుజారికి వైభవంబు తీఱె
నేకీభవించుచుఁ గోకముల్ చెలరేగె గుడ్లగూబలు కొండగుహలఁ డాఁగె

తే. రంగుమెయి మత్తువస్తువుల్ ప్రమింగిమ్రింగి, యొడలెఱుంగని రతముల బడలిబడలి
తెలివి గనలేనిబలుసోమరులకుఁ దక్కఁ, దెల్లముగ నెల్లవారికిఁ దెల్లవాఱె.

ద్వితీ—ఇది యెక్కడిదో క్రొత్తపద్యములా గున్నదే? దీనిలో గీతిలోనియర్థము ఫాదుషాగారు వినినచో మనకుఁ జక్క దేఁగలదుసుమా.

ప్రథ—ఇది రాయులవారి నడిగి చేయించుకొన్నది. అవును నీ వన్నట్లు ఇది శుద్ధ తురుష్కచర్యను బోధించుచున్నది. అయినను గవులొకరికి మిత్రులును వేఱొకరికి శత్రువులును గారు. వారు లోకానుభవమునుబట్టి వచించుచుందురు. అయ్యది నిజముగాఁ దమకే యన్వయించినను వివేకులు పైఁబెట్టికొనరు. అట్లయిన భార తాను లెక్కడను జదువుటకే వీలుండదు.

ద్వితీ—మన కంతనిరాఘాటత కూడదు. స్తుతిపద్యములు మాత్రమే చదువవలయును.

శా. నీరాజ్యమ్ము రమావిలాసవతికి న్నీ రేజ మైయొప్ప నీ
పే రుద్యత్కవిరాజమండలి బహుప్రీతిన్ జపింపన్ మహా
వీరాగ్రేసరు లెల్ల నీదుబలిమిన్ వేనోళ్ల శ్లాఘింపఁగా
ధారాళమ్ముగ రాజ్య మేలెడినినున్ దైవంబు రక్షించెడిన్.

ప్రథ—

శా. ఆశానాథుల నెల్ల లోఁబఱచి లోకాలోకపర్యంతమై
నాశం బెన్నఁడులేనిదై విమలమై నానాటికిన్ వృద్ధి నా
దేశింపం దగునీయశమ్మునకు నేదీ సాటి? యూహింప నా
కాశీసేతుధరాతలేశ్వర! తురష్కశ్రేష్ఠచూడామణీ.

ద్వితీ—(చూపునిగిడ్చి) ఇఁకఁ జాలింపుము. మనము కాలాతిక్రమణముగా వచ్చినట్లే పాదుషాగారు పెందలకడ మేల్కాంచి నట్లున్నది. అదుగో అంతఃపురమునకు వెళ్లుచున్నారు. ఇక్కడ మన మెందుకు? పోదము రమ్ము (నిష్క్రమింతురు.)

(అంతఃపురము పాదుషాయును, దేవియు, లవంగియును, పరిచారికలును ప్రవేశింతురు).

పాదు—దేవి! ఇదివఱలో నే నంపినప్రతిమ లన్నియుఁ గొమిరెకుఁ జూపితివా?

దేవీ—చూపకేమి. ఎందును నాదర మున్నట్లు మాత్రము కనుపట్టదు.

లవం—(తనలో) ఈపొడుగడ్డాలును, బోడితలలే కావా యేమిటి? వీరలపైనాదర మెట్లుకలుగునో?

పాదు—అయినచో నిఁక సంబంధమే కుదురదుకదా? ఉన్నయువరాజుల వన్నియును వ్రాయించి తెప్పించితిని.

దేవి—అగును అయిననేమి యేదో వెట్టిగాఁ గూర్చుండి యాలోచించుటయే కాని ఏది చూపినను నిష్టమున్నట్లు కన్పట్టదు. పోనీ అనివిసువెత్తి నేను చాలదినముల క్రిందటనే యీగొడవఁ దలపెట్ట మానితిని.

ఘాదు—తనయక్కలను చెల్లెండ్రను జూచియైన నేర్చుకొనరాదు కొంబోలును (కూఁతు నుద్దేశించి) నీరీతిఁజూడఁగా నీవు వివాహమే మానునట్లు తోఁచుచున్నదే.

లవం—(తనలో) నాకౌతురక బీబీ లెక్కడి యక్కలు? (ఊరకుండును)

ఘాదు—(దగ్గరగాఁదీసికొని) తల్లీ! యెల్లలోకమ్ము లేలెడినాకుఁ గొమిరెవై యేదో యుల్లమ్మునఁ దీఱరానికోర్కె యున్నదానిం బోలె నట్లేల కృశించెదవు?

లవం—(తనలో) హృదయమా! నీలోనీవుగుందవలెఁ గాని నీవికారమును బైటికిఁ గూడ నేల సూచించెదవు? (ప్రకాశము) జగదీశు ననుగ్రహమ్మున నాకు సకలమ్మును గలవు. తీఱరానికోర్కె యెట్లుండును?

ఘాదు—పోనీ యెవరిని బెండ్లాడవలెననియో నాకుఁ గొంచెము చెప్పుము. అతం డెవఁడైననుం దెచ్చి యొసంగెదను.

లవం—(తనలో) నాకుఁ బరాంబికయే యనుగ్రహించి యున్నది. నీవు నిమిత్తమాత్రము కావలెను.

(అంతట నొకపరిచారికప్రవేశించి కాగితము చేతికిచ్చును.)

ఘాదు—(చదువుకొని స్మృతినభినయించి) అవును. మఱచి పోయితిని. ఓసీ! నీవు పోయి నే నిప్పుడే వచ్చుచున్నాననియు నప్పండితకవీంద్రునిం బిలిపింపుమనియును మంత్రితోఁ జెప్పుము

పరి—చిత్తము. (వెళ్లఁబోవును.)

దేవి—ఆర్యపుత్ర! యెవ రాపండితుఁడు?

ఘాదు—తెలుఁగుదేశమునుండి యొకపండితుఁడు కొన్ని నెలలక్రిందటనే దర్శనార్థమై వచ్చియున్నాఁడు. ఆయనశక్తి మిగుల నద్భుతమని చెప్పుచున్నారు. ఒకసారిచదివినతోడనే తనకు రానిభాషయైనను దిరిగియు హెచ్చుతగ్గులు లేకుండఁజదువు నఁట

దేవి—ఓసీ! కొంచెము నిలువుము పోవుదువు గాని (ఘాదుషావంకదిరిగి) ఆసభ నేఁడియ్యెడఁ గాఁ గూడదా?

పరి—(ఆగుచున్నది.)

లవం—(తనలో)ఈనాఁటిసభలో నామనోహరుఁడు తనశక్తికి బహుమానముగా నన్నే కోరుకొనుఁగాక (స్మృతినభినయించి) నిన్న నీమాట చెప్ప మఱచితినిగా? అప్పుడు సిగ్గునాకేమియు నోటికి రానిచ్చినది కాదు.

ఘాదు—అట్లే కావచ్చును. ఓసీ! వారినందఱిని సభ యిచ్చటనే జరుగునని చెప్పి వచ్చునట్టు చేయుము.

పరి—చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

లవం—(తనలో) ఇదియంతయును జగదంబ చేయుచున్న సంఘటనమే; లేనిచో సభ యంతఃపురమున నెందులకు జరగడిని?

పరి—(ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! అందఱును వచ్చుచున్నారు.

ఘోను—దేవీ నేను సభకుఁ బోదునా?

దేవి—చిత్తము (అందఱును నిలిచియుందురు.)

ఘోను—(దగ్గర నే యున్న సావడిలో నుచితాసనమునఁ గూర్చుండును.)

పరి—ఓసీ! మాతంగీ! యీ తెరను కొంచము పట్టుకొనుము.

(దేవికిని లవంగికిని ఘోషాగా సన్న తెర గట్టుచున్నారు.)

(అంతట మంత్రులును, కవులును, మఱికొంత ఉద్యోగులును ప్రవేశింతురు. అందఱును సలాములు చేయుదురు కూర్చుందురు.)

ఘోను—(కవులవంక దిరిగి) పండితరాయలం గుఱించి మీయభిప్రాయ మేమి?

కవు—వారికి శాస్త్రము వచ్చునఁట. కవిత్వమునకుఁ బెట్టినపేరే కదా? ఏకసంథాగ్రాహిత్వ మన్నిటికంటె నత్యాశ్చర్యకరము.

మంత్రు—మనభాషలోఁ గూడఁ గొలఁది దినములలోఁ గవియగునని వాడుకగానున్న దే?

కవు—కాకేమి? త్వరలోనే యభ్యాసము కావచ్చును. భాష వచ్చినపిమ్మట ధార యున్నవారికి నన్నిటిలో సొకటే రీతిగా నడచును.

దేవి—(కోమిరెం జూచి) అమ్మా! నీకీపండితరాయలను బెండ్లిచేయుదుమా?

లవం—(తనలో) "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" అని యూరక్తే యన్నమాటయైనను నిది వ్యర్థము కాదు. (ప్రకాశము) నా కెవ్వరును నక్కఱలేదు.

దేవి—(మెల్లగా) మల్లికా! అందులోఁ బండితరాయ లెవరో యెఱుఁగుదువా?

మల్లి—అమ్మా! ఇంకను రాలే దని తోఁచుచున్నది. వీరందఱును నిక్కడివారే.

లవం—(తదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండును.)

మల్లి—(లవంగి ప్రక్కనే కూర్చుండును.)

ఘోను—మనలో ననాదిగాఁ గవులున్నారుకదా! ఇట్టిశక్తి గలవారున్నట్లు మీరు విని యున్నారా?

కవు—కవిత్వమున కేమి చెప్పువా రున్నారు గాని ఏకసంథాగ్రాహిత్వమునకు మాత్ర మున్నట్లు వినము.

ఉద్యో—కవిత్వమునకైనను నంతవాఁ డుండురని నమ్మ వలనుపడదు. ఆయనప్రతిజ్ఞ వీరు విన్నట్లు తోఁచదు ఇదుగో!

చ. అమరగిరీంద్రమాది మలయాచలమంతముగాఁ జతుస్సము
ద్రములకు మధ్యఁ గల్గిన ధరాతలమందలి మేటిసత్కవుల్
గుమిగొని రండు నేనొకఁడ లోకమునన్ గవి నంటి నొప్పరే
ని మదిని దాఁప నేల? నను నెట్టన గెల్వుఁడు వాదసంగతిన్.

చ. కవు లని పేరు పెట్టుకొని కంతురకూతలతోడఁ బద్దెముల్
చివుకనితాటియాకులను జెక్కుకుఁ దూరక, చెప్పఁగల్గినన్
జవి గలుగంగఁ జెప్పుఁడటు సాగనిచోఁ దమయంతఁ జేయుపా
పవిధులు వోలె లోపలనె పొంతఁబవేయుట కొంతమేలగున్.

ఫాదు—ఓహో! ఇట్టిప్రతిజ్ఞతో నీతఁడు మనరాజధాని వఱకు నున్నకవుల నందఱిని జయించుకొనుచు నే వచ్చెను గాఁబోలును.

ఉద్యో—అట్లు చేయుటచేతనే కదా దేవరిచేతిక్రింద నుండినక్షత్రియసంస్థానాధిపతులందఱును పండితరాయ లన బిరుదు నిచ్చియుండిరి.

కవు—(అసూయతో) అది స్వమతాభిమానముచేఁ జెప్పెడిసంగతియేకాని నిజమని దేవరవారు నమ్మఁదగియుండదు.

మంత్రి—విద్యకును మతమునకును సంబంధమేమి? అయినచోఁ గావచ్చును. మనమతములోమాత్ర మిట్టివా రిదివఱలో లేకపోయినను ముందు బయలుదేరఁగూడదా?

ఫాదు—అవును విద్య యొకరిసొమ్ము కాదుకదా.

ఉద్యో—తినఁబోవుచు రుచులడుగ నేల? వీరు ప్రత్యక్షములోనే చూచి సర్కారుతో మనవిచేసికొందురు గాక.

(అంతలో నొకనౌకరు ప్రవేశించి సలాముచేసి)

నౌక—అయ్యా! ఎవరో యొకపండితుని వెంటఁబెట్టుకొని ప్రచండమిశ్రుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

ఫాదు—ప్రవేశింపఁ జేయుము.

లవం—(తనలో) ఆయన నామనోహరుఁడే యైయుండును. ప్రచండమిశ్రుఁ డెవరిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చును? హృదయమా! ఒక్కింతలోనన పరాంబ నిన్నుఁ దదధీనునిగాఁ జేయుకాలము సమీప మగుచున్నది.

నౌక—(నిర్గమించి సహితముగాఁ బ్రవేశించును.)

(సభ యావత్తును లేచి గౌరవింతురు.)

లవం—(తెరలోనుండి తదేకదృష్టిగాఁ దలవంచుకొని చూడనియట్లు చూచును.)

మల్లి—(జనాంతికము) సఖీ! అదుగో నీమనోహరుఁడు, రాత్రి నిదురలేమిని సహజారుణమ్ములగు నేత్రములు మఱింత యెఱ్ఱఁబాఱ నెగిలినమేనితో సభ నలంకరించినాఁడు.

లవం—(వినన ట్లూరకుండును.)

(అందఱును కూర్చుందురు.)

ఫాదు—(తనలో) అహా! ఏమి యీమూర్తివిశేషము! ఎవఁడో మహారాజున కుండఁదగిన లక్షణములన్నియు నియ్యెడనే పొడకట్టుచున్నయవి.

రాయ—(నిల్చి)

శ్లో. శ్రీ రస్తు శ్రితరక్షణక్షణగుణశ్రీ రస్తు నిత్యోత్సవ
శ్రీ రస్తు ప్రథమానకీర్తివిభవశ్రీ రస్తు గీ రస్తు తే
శ్రీ రస్త్వ త్యతివేలపండితవచ శ్శ్రీ రస్తు భూర స్త్వహో
శ్రీశిల్లీశ శహాబదీన విపులక్ష్మామాభిరామాకృతే.

(అందఱును కరతాళములనుగొట్టి యానందమును సూచింతురు.)

ఫాదు—(తనలో) నాకీభాషలో స్వల్పజ్ఞానమున్నను ఈమహాకవిశైలి యానందమిచ్చుచున్నయది. పరిపూర్ణజ్ఞానముకలవారి కెట్టిసంతోష మొసంగెడినో?

విదూ—తథాస్తు.

మంత్రి—మహాపండితుఁడవు నీ వాశీర్వదింపవలసినదే.

రాయ—

శా. ఏభూమీంద్రునిఁ జూడఁ బోయినను నీవే పద్యముల్ జెప్పి నీ
వే భావమ్మును జెప్పికోవలయు నిం కీభూవిభుండన్నఁ దా
నే భావమ్ము గ్రహించువాఁ డగుట నీ కీకష్టమీడేఱె నా
హా! భో సత్కవిపూర్వజన్మసుకృతంబా! నీకు దీర్ఘాయువౌ.

(పుష్పము లొసఁగి యుచితాసనమునఁ గూర్చుండును.)

కవు—మహాప్రభూ! సంస్కృతమున నంతవిశేషపరిశ్రమము లేకపోయినను దానిమాధుర్యమున కితరభాషలు చాల వని మాయభిప్రాయము.

ఫాదు—సంశయ మేమి? అన్నిభాషలును దానినుండియే కదా యుద్భవించినవి. ఏదైనను నాశ్రయముంబట్టి యెక్కుడు శోభించును.

విదూ—మీరు పెద్దకవీశ్వరులని పేరు పెట్టుకొని జహాగీర్లనుభవించుచున్నారు కదా! రెల్లు కలములును, పీచు కాగితములును లేకుండ నిట్లు ఆశుగాఁ గవనము చెప్పఁగలరా.

మంత్రి—(సంజ్ఞచే వారించును.)

ఫాదు—పండితాఖండలా! మీ రేభాషయైన నొకపరి వినినతోడన చదువుదురఁట. నిజమేకదా?

రాయ—నాకట్టిశక్తి యింతకుమున్నున్నది లేదు దానికేమి? దేవరసాన్నిధ్యబలమున నైనఁ జదువఁగల నని మనవిచేసికొనుచున్నాఁడను.

కవు—వినయము విద్యకు భూషణమేకదా? అయినను దమ కట్టిప్రజ్ఞ నిరాఘాటముగా నున్నయెడలనే వచియింపుఁడు లేనిచో మీకు నిది విధియాయేమి?

లవం—(తనలో) వినయమును బ్రకటించుటకుఁ జెప్పినమాటయని యెఱిఁగియును గవినని పేరుపెట్టుకొని యీమూర్ఖుఁ డేమో పానకములోని పుల్లవలె నడ్డువచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడు.

రాయ—ప్రభు వగుటం బట్టి యట్లు మనవిచేసికొంటిని. ఇదుగో చెప్పుచున్నాఁడ నిరాఘాటముగా నేభాషయైనను నెన్నిపుటలైనను నొక్కపరి విని నిరాక్షేపముగాను, చా తప్పకుండఁ జదువఁజాలుదు. ఇందులకుఁ దప్పిన నా కున్న పండితరాజబిరుదము నిక్కడనే తీసివేసికొనియెదను.

లవం—(తనలో) అమంగళము శాంతించుఁగాక.

ఫాదు—(వినయముగా) కవివరా! మీకు ఫార్సీగాని, ఉరదుగాని, అరబ్బీగాని వచ్చునా?

రాయ—సంస్కృత మభ్యసించినభాషయే కదా. ఇఁకఁ దెలుఁగు దేశభాష ఇక్కడికి వచ్చినది మొదలు తఱచు వినుచుండుటచే మీభాషయును దగుమాత్రము వచ్చెడిని.

మంత్రి—ఖురా నరబ్బీభాషలో నున్నదికదా? దానిలోఁ గొంత వినిపింతమా?

ఫాదు—అవును దానికిని దేశభాషకును విశేషభేదమే యుండును. (రాయలవంకదిరిగి) పండీజీ! మేము విని చూచుటకే యీయడుగుట కాని పరీక్షార్థముగా భావింపకుఁడు.

లవం—(తనలో) ఆహా! తండ్రియును నీతనియెడ విధేయుఁ డైనాఁడే! ఇదియంతయును నా కనుకూలమే. జగదంబికా! బహుమాన మనుమాట వచ్చునప్పటికి నన్నే స్మృతికిఁ దెచ్చెదవుగాక.

రాయ—చిత్తము. సభాస్థలమున నేకదా! విద్వాంసులకు గౌరవాగౌరవములు రాఁదగి నది. ఇంటఁగూర్చుండి యెన్ని ప్రతిజ్ఞలుకొట్టిన నెవరికిఁ గావలయును?

కవు—(పుస్తకము విప్పి) ఇదిగో సావధానముగా వినుఁడు.

బిస్మిల్లా హిర్రహమాన్ హిర్రహీమ్ సబ్బెహిస్మారబ్బికల్ ఆలల్లజీ ఖలఖఫ సౌవ్వా వల్లజి ఖద్దరఫహద వల్లజీ అఖరజల్ మర ఆఫజీఅలహు గుసాఅన్ అహ్వా సన్నఖ్ రిజిక ఫలాతన్ సా ఇల్లమాషా అల్లాహు ఇన్నహు యఅలముల్ జహర వమా యఖ్వవ నేయస్రాక లిల్ యుస్రా ఫజఖిర్ ఇన్ననఫఅత్తిజ్జిక రా సయజ్జక్కురు మన్య ఖి వయతజన్నబొహాల్ అష్ఖల్లజీ యస్లన్ నారల్ కుబ్రా సుమ్మలాయెమూత్తొ హాఫీ తలాయహాఫాకద్ ఫలహ్తహామన్ తజక్కా వజకరస్మా రబ్బెహిఫసల్లా బల్ తూసే రూనల్ హాయాత్తుద్ దున్యావతె ఆఖెరతు ఖయరున్ వ అఖయిన్నాహాజలఫీ సాహుఫుల్ వూలా సాహుఫేయిబ్రాహీమా వో మూసా హిర్రహిమాన్ హిర్రహీమ్॥

బిస్మిల్లా హిర్రహమా నిర్రహీం.

అమ్మ యతసా అలున అనిన్నబయిల్ అజీమిల్లజిహుంఫీ హెముఖతలెఫూన్ కల్లాసయ అలమూనసుమ్మ కల్ల సయ అలమూన్ అలంనజ్ అలిల్ అరజమిహాదన్ వల్జి బాల అవుతాదన్ వఖలనాకుమ్ అజవాజ, వజఅల్నా నౌమకుంసుబాతన్ వజ అల్ వల్ల యిలలెబాసవజ అల్నన్నహారమ ఆష. వబనైనాఫవుఖకుం సబ్ అన్ షిదాద వజఅల్నాసిరాజన్ వహాజ. వ అన్ జల్నామినల్ మొ అసిరాతె మా అన్ సజ్జాజ, లెనుఖరిజబెహి హుబ్బన్ వనబాతన్ వజన్నాతిన్ అల్ పా పా. ఇన్నయోమల్ ఫసలె కౌనమీ ఖాతన్ యోమ యున్ పఖుస్సూరె. పతాతూన అపవాజ. నఫుతె హాతిస్సమావో వకౌనత్ అబ్వాబ వసుయ్యెరతిల్ జిబాలా పకౌనత్ సరాబ యిన్నజహన్నమకౌనత్ మిర్సాద ల్లిత్తాగీనమ అబ. లాబెసేనఫీహా అహ్కాబ. లాయజూఖూనఫీహాబర్దన్ వలాష రాబ యిల్లాహామీరున్ వగస్సాఖజజాఅన్ వెపాక. యిన్నహుం కౌనులాయర్జూన హిసాబ వకజ్జబుబె ఆయాతెనాకిజ్జాబవకుల షైయిన్ అహ్సైనాహుకితాబ.

చక్కగా వింటిరికదా?

రాయ— వినకేమి. మఱి కొంత చదువుఁడు. ఈకొంచెమునకు నేను చనువుట యెం దుకు? మాదేశమున సామాన్యముగా బడులలోఁ జదివికొనెడిపిల్లలే వ్యస్తాక్షరి యని ముక్కలమీఁద సంకెలువేసి యిచ్చినచోఁ జదువుచుందురు.

ఫాదు.— ఇంతే చాలును, మీ రేదో అంకెలు వేయవలయునని యంటిరిక దా! వరుస వెంబడిగనా?

రాయ—అవును కాని ఇచ్చునప్పుడు వరుస అక్కఱలేదు. మీకు దైవము తోపించునది యీవచ్చును.

ఫాదు—ఇదియును నాశ్చర్యమే. కానిండు పాపము మీకు వేఱుప్రసంగములవలన ధారణకు భంగము కల్గునేమో?

రాయ—(కన్నులు కొంచెము మూసికొని యోజించుచున్నాఁడు.)

కవు—(తమలో మెల్లగా) పైకి ధైర్యముగా నే చెప్పినను మాటలా ఇది చదువుట? పేగు తెగును.

(అందఱును నొకరితో నొకరు గుసగుసలాడుదురు.)

లవం—(తనలో) అయ్యో! తప్పఁజనువునేమొ గదా. జగజ్జననీ! నీసాహాయ్య మిప్పు డావశ్యకము.

రాయ—(కనులువిప్పి) ఇదుగో చదువుచున్నాఁడను. మీరు పుస్తకము చూచుచుండుఁడు.

కవు—(కడు శ్రద్ధగా వినుచుఁ బుస్తకము చూతురు.)

(అందఱును నిశ్శబ్దముగా విందురు.)

రాయ—బిస్మిల్లా......సైనాహుకితాబ. (మొదటినుండి చిగురువఱకును జదువును.)

(అందఱును విని కరతాళములు వైచుచున్నారు.)

లవం—(పరమానందమును బొందుచుఁ జూచును.)

మల్లి—సఖీ! యిఁక నిన్నుఁ గోరుకొనెడి వేళ వచ్చుచున్నయది.

రాయ—చేయెత్తి వారించి మరల వినుఁడు. దీనినే తలక్రిందుగాఁ జదివెదను.

(అని పదముల వెంబడిని గాక యక్షరముల వరుసగాఁ జదువును.)

ఫాదు—(పరమానందమును బొందుచు స్వయముగా లేచి వచ్చి కౌఁగిలించుకొని సింహాసనముమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

(అందఱును గరతాళములు వైచి యానందింతురు.)

లవం—(పరవశయై తెరయెత్తును.)

మల్లి—(ఎఱుఁగనియట్లు మరల దాని సవరించును.)

రాయ—సింహాసనమునుండి లవంగిఁ జూచి (తనలో) నాప్రియురాలు సఖీసహితయై యచ్చటనే యున్నదే! కానిమ్ము కోరుకొమ్మన్నచో మఱియొకటిఁ గోరుకొనక యీనిధానముం గోరెడ.

ఘాదు—(రాయలవంక దిరిగి) మీ కింతకుమున్నె మా సామంతరాజు లొసంగిన పండిత రాజబిరుదమును మరల నేనొసఁగుటకు సిగ్గిలుచున్నాఁడను.

మంత్రి—అట్లేల యనవలయును? బిరుదు లిచ్చుటకు వా రెవరు? ఒకవేళ నిచ్చినను అది యిక్కడస్థిరపడవలయును. గనుక తాము స్థిరపఱచుట పునరుక్తము కాదు.

కవు—దేవరవారు మున్ను మమ్ము వర్ణింపుఁడని యాజ్ఞాపించిన విషయ మిమ్మహాకవి వరున కిచ్చినసెట్లు పూర్తియగునో?

విదూ—ఇహిహీ ఇదే కదా! చిటికెలోఁ బూర్తి చేయించఁగలను. మీకు లక్ష్యము కాని మాకు లక్ష్యమా? అయ్యా! వినుఁడు స్త్రీలకు శృంగారరసోపకరణము లగు నవయవములెల్లఁ బురోభాగమందున్నయవి కదా? జడకూడ నట్టిదియే యగుటచే నదివెనుక నుండుట కేమికారణమని యడిగియున్నారు.

ఘాదు—(నవ్వి) మనప్రచండమిశ్రునకు సర్వమును హృద్గతమే. అందులో నిట్టిసంగతులు బొత్తిగా మఱవఁడు.

మంత్రి—(వారించి) నీకేమి బుద్ధియున్నదా? లేదా? ఇయ్యది యెచ్చటనగుచున్న సభయని నీతాత్పర్యము?

ఘాదు—వీరి నడిగి తెలిసికొనఁ దగినదే యైనను నింక శ్రమ కలుగఁజేయుటకు నామన సొప్పకున్నయది.

కవు—శ్రమమైనను నియ్యది వారికి నాశుధారాశుద్ధికి గొప్పనిదర్శనముకదా?

రాయ—ఇదుగో వినుఁడు.

సీ. పురుషాయిత మొనర్చుపూఁబోఁడికటిమీఁద నాట్యమ్ము నల్పు పుణ్యమ్ముకొఱకొ
ఘననితంబస్థల మ్మను పెన్నిధానంబు బహుళభద్రముగను గాపాడుకొఱకొ
తా నాశ్రయించుకాంతకు వెన్కభాగమ్మునను గూడ సౌందర్య మునుచుకొఱకొ
పదిమందిదృష్టులు వడినఁ గంటకమంచు నూహించి కనుపడ కుండుకొఱకొ

తే. వేణి కొంతలవెన్నంటి వ్రేలుచుండె లేకయుండిన నిధువనలీల కుపచ
రించు నంగమ్ము లెదుటనే సంచునించ దాని కట్లుండ నేయుపద్రవము వచ్చె.

(అందఱును సంతసించుచున్నారు.)

ఖాదు—పాపము వానికేమియుపద్రవము వచ్చినదో? మన మెట్లు గుర్తింతుము?

రాయ—(తనలో) అఖండరసికుఁడు గదా ప్రభువు! (ప్రకాశము) గుర్తింపకేమి?

మ. ఎదుటన్ వర్తిలునట్టి యంగముల కెంతేని న్నఖాదిక్షతా
పద పల్మారును గల్గుసంగతిని దాఁ బ్రత్యక్షమున్ జూచి నె
మ్మదిలో భీతిలి చాటు-గోటనుచు సంభావించి వెన్నంటుచున్
బొదలన్ బోలును వేణి లేకునికిఁ దాముంయండ కట్లుండునే?

(అందఱును మఱింత సంతసింతురు.)

ఖాదు—(సింహాసనమునుండి లేచి) పండితరాయా! నీవు మనుష్యమాత్రులలోఁ బ
గణింపఁ దగినవాఁడవు కావు. నన్ను నీ వేమికోరుకొనినను నిచ్చుటకు సిద్ధముగ
నున్నాఁడను.

(అంగఱును లేచి నిల్తురు.)

లవం—(తనలో) దేవీ! నీ వియ్యోడల నన్నుఁ బ్రతికింపుము.

రాయ(లేచి)నే నేమి యడిగినను మీ రిచ్చువారే కదా?

లవం—(తనలో) అవును ఇట్లు మున్మాటికి ననిపించుకొనవలసినదే!

ఖాదు—ఈసార్వభౌమపదవి యిమ్మన్నను నిచ్చుటకు నాకు సంశయము లేదు.

రాయ—

చ. గజముల నెల్ల మేటితురగమ్ముల నెల్లఁ బురమ్ము లెల్ల నీ
భుజపరిపాలితం బఖిలభూమియు నెల్ల మఱొండు నెల్ల భూ
భుజ! విను మాడియెన్నఁటికిఁ బొంకనివాఁడవయే నొసంగుమ
య్యా! జగదతీతమైన సొబగంది చెలంగు లవంగి నీసుతన్.

ఖాదు—(ఆశ్చర్యమును నొకింతకోపముం గూడ సూచించును.)

(ఎల్లరును విస్మయాకులు లగుచున్నారు.)

లవం—(భయసంతోషములతోఁ తండ్రివంకఁ జూచుచున్నది.)

రాయ—

చ. నరవరులెల్ల నెవ్వనికనత్పదపీఠము నాశ్రయింతు రే
ధరణిపుఁ జూచు మాత్రమునఁ దాఁజనులేమి దివంబు నేలు నా
సురపతి యెవ్వనిన్ వినినచోఁ దలయూఁచు నతండు మానుషై
పరఁగుటకన్నమున్ గలదె? భాగ్యము భోగ్యము లేక యోగ్యమున్.

ఫాదు—(చిఱునవ్వు నవ్వుచున్నాఁడు.)

రాయ-

శా. ఢిల్లీ యేలెడిరాజధానియఁట! ధాటిన్ విన్నమాత్రమ్మునన్
గొల్లల్ వోలె నృపాలకుల్ దలఁకుచున్ గోటానకోట్లర్బుదాల్
సల్లాభమ్ములు తెచ్చికూర్తురఁట! యీసామ్రాజ్యమున్ గాదునీ
యల్లుం డన్నపదమ్ములతోడసరి నాయాహ్లాదమట్లుండుటన్.

సీ. అన్నమాటకుఁ దప్ప కఖిలమిచ్చిన హరిశ్చంద్రభూపాలుతో సాటి గనుము
ఆడితప్పక భూమి నఖిలమ్ము నొసఁగిన బలిచక్రవర్తితోఁ దులకుఁజనుము
కొంకక దేహమ్ము కోసిత్రాసునఁదూచి మాంసమిచ్చిన శిబిమాద్రిఁ జడుము
వెనుకదీయక తనవెన్నెమ్మునిచ్చిన యలదధీచిప్రశస్తి నందుకొనుము

తే. అన్నిటను వారినెల్లఱ నవలఁద్రోయఁ జాలియిప్పట్టునందు నీసాహసంబు
జితము గాదని యెంచి గోరితినిజమ్మి యనుపమితమానదాన! శహాబదీన!

సీ. పరదేశసంపాదనరతి మీకు నరేంద్ర! పరదేశసంపాదనరతి మాకు
లసదుత్తమపదాభిలాష మీకు నరేంద్ర! లసదుత్తమపదాభిలాష మాకు
సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మీకు నరేంద్ర! సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మాకు
మనుమార్గవర్తనం బనువు మీకు నరేంద్ర! మనుమార్గవర్తనం బనువు మాకు

తే. మీకు రాజపదము మాకును గవిరాజపదము గల దిఁకెందుఁ గొదువ లేదు
గాన సామ్య మిచ్చి మానించు టొప్పదే! యమితదాన! యోశహాబదీన!

సీ. ఒకరాజు మున్నిచ్చె నకలంకచరితయౌ కన్నెమిన్నను మాయగస్త్యమునికి
మఱియొక్కరా జిచ్చె మహిళాశిరోవతంసము నాత్మజాత మాచ్యవనమునికి
నిఁక నొక్కరా జిచ్చె నిందిరాసుందరాకృతిఁ గూఁతు మాఋశ్యశృంగమునికి
వేఱొక్కరా జిచ్చె వెలలేనిచెలువ మింపగుకూఁతు మాజమదగ్నిమునికి

తే. మొన్నమనాదభిరాముఁడన్ భూపుఁడొసఁగె నాతిఁదనకూఁతుమాబిల్హణకవిమణికి
ద్విజుల కిలఁజక్రవర్తు లాత్మజల నిడుట అపుడు గల దిప్డు గలను శహాబదీన.

ఫాదు—కవిసర్వభౌమా! నీకుఁ గన్నియనిచ్చుటకు సందియము మాకెందుకుఁ గలుగ
వలయును. ఇదుగో యిచ్చితిని.

మంత్రి—పరిగ్రహించుటలో వారికి సంశయ ముండనిచో నియ్యది సర్వోత్తమమే.

క. రూపమున నిస్తులుండు గదా! పాండితి నసదృశుండు తరుణవయస్కుం
డీపురుషోత్తముఁ డేమిఁట లోపం బక్కన్నెయైన లోశంకింపన్.

లవం—(తనలో) మంత్రి చక్కఁగాఁ బలికినాఁడు నన్నిదివఱకే యిచ్చుకొంటిని. వీరు నిమిత్తమాత్రులు.

మల్లి—(జనాంతికము) ఇక్కడికి నీకోర్కె ఫలించినదికదా? పెండ్లియాడుట కొప్పుదువో లేదో యని మీతండ్రిగారికి సంశయము బాధించుచున్నదేమో అది నేను పోయి తీర్తునా?

లవం—(చురచుర చూచుచున్నది.)

రాయ—(కూర్చుండును.)

ఘోషు—(ప్రక్కనే కూర్చుండును.) (అందఱును గూర్చుందురు.)

విదూ—(లేచి) అయ్యా! వరుఁడు మాజాతివాఁడు గనుక వివాహము మామతానుసారముగా జరగవలెను జుడీ! (అందఱును నవ్వుదురు.)

లవం—(తనలో) ఈవెడఁగుబాపఁడీమాటలలో గుట్టుబయలఁ బెట్టెఁడుకదా!

విదూ—అయ్యా! నవ్వకుఁడు. నాదొక్క చిన్నమనవి; ఈయన మీపిల్లను బెండ్లాడుచున్నాఁడు కదా! పెండ్లిలో మీరు పులావు చేయించినప్పుడు వద్దనునేమో!

కవు—మాకన్యను బెండ్లాడునప్పుడు దానినిమాత్ర మేలకైకొనఁగూడదగు?

మత్రి—ఎవఁడురా అక్కడ?

ప్రతిహారి—(ప్రవేశించి) ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

మంత్రి—

మ. నిలువన్ జేయుఁడనంటికంబములు పన్నీరత్తరుల్ కోటలోఁ
గలయన్ జల్లుఁడు తోరణమ్ములకు వే గట్టుండొగిన్ దోరణాల్
పిలువన్ బంపుఁడమీరులన్ బురమునన్ వేశ్యాళి సాటింపుఁడీ
కలిగెన్నేఁటికిఁ జక్రవర్తితనుజాకళ్యాణమున్ జూడఁగన్.

ఇట్లు నేవానతిచ్చితి నని యాయా యుద్యోగులకు వేర్వేఱుగాఁ జెప్పును.

ప్రతి—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

విదూ—సరే! మీ రప్పుడే మాహిందూమతములోఁ జేరుచున్నారే. ఇంతకుమున్ను మమ్ము మీలోఁ గలిపికొనుటయే కాని మీరు మాలోఁ గలియుట లేదు.

మంత్రి—ఇది హిందువులకును దురకలకును జరగువివాహ మని తెలియుటకే యిట్లేర్పఱచితిని.

(తెరలో.)

కం. ఇటులై యెత్తగు మేడల, వరుసల నలరారు సందుపట్టులఁ గూడన్
సరసిజబాంధవకిరణో,త్కర మది వాంఛ్యోళిఁ జేయఁగాఁ దొరకొనియెన్.

పాదు—(చూచి) మధ్యాహ్నముగూడ నతిక్రమించుచున్నదే, ఇఁకనిప్పటికిఁ గచ్చేరి చాలింతము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ...గురుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజమ్మునందుఁ జతుర్థాంకము.

పండితరాజము - పంచమాంకము.

(అంతట గోదావరియుఁ గంపయుఁ బ్రవేశింతురు.)

గోదా—సఖీ! కంపా! మీయప్పయ్యదీక్షితులును, భాగీరథిగారి భట్టోజీదీక్షితులును గలిసి మాజగన్నాథపండితరాయలను వెలిఁబెట్టినారఁట.

కంప—మావాఁడేమియు నెఱుఁగఁడఁట, భట్టోజీదీక్షితులే దీనికి ముఖ్యకారకుఁడు.

గోదా—పోనీ యెవరు కారకులైననేమి? వంశపరంపరగా నాయొద్దనుండి స్వతః పవిత్రతఁ గాంచియు నొప్పెడికులమ్మునఁ బుట్టి యేమో చిన్నతనముచే నొక్కింత లోపము చేసినంతమాత్రమున నామొగమైనఁ జూడక వెలిఁబెట్టించుట భాగీరథికి నంగీకారముగా నున్నదికదా!

కంప—అయినను గాకపోయినను మనవానిని మన మనుకొనఁగూడదుగాని ముట్టుకొని నపోఁ దనువు గోసికొనఁదగు పతితులపిల్ల నేమనికట్టుకొనవలెను? ఆబిడయైనను మనకన్నఁగొంచె మెక్కుడుమహత్త్వము గలదికాని, యిట్టిపాపాత్మునిఁ బవిత్రునిఁ జేయఁగలిగినదా? అదిగాక, యీయుగమందు నదులయందేమి, దేవతలయందేమి మహత్త్వము తగ్గునని విశేషజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు.

గోదా—ఆసంగతిలో గంగను వదలి వేయవలెను జుమా.

కంప—పోనిమ్ము. ఆలాగైనను నొకరా? యిద్దరా? అందఱును నపాత్రులే బయలుదేరుచుండుట నీవెఱుఁగనిది కాదు గదా? ఎందఱనని పవిత్రులఁ జేయఁగలదు. పాపము! అదిగాక నీవిట్లు చెప్పుచున్నావు కాని భాగీరథినిఁగూడ సెలయేటితోఁ బాటుగానే తలఁచువారు నీయొద్దననే యున్నారని విన్నాను.

గోదా—ఇఁక నాయవస్థ తలపెట్టకుము. ‘‘కడుపు చింపుకొంటే కాళ్లమీఁద బడుతుంద’’న్నట్లున్నది, ఏమి సేయుదును. అందులో నీమధ్య నొక కొందఱు దుండగులు బయలు దేరినారు. మడిలేదు, మైలలేదు. గ్రహణపుష్కరాదులలోఁ గూడఁ దాము మునుఁగరు సరికద, పూర్వాచారపరాయణులెవరేని యక్కడివారుగాని దూరదేశస్థులుగాని వచ్చుటకు యత్నించిన నేదో యొకప్రతిబంధము కల్పింతురు. మనకును నూతినీటికిని భేదమే లేదని వారలవాదము.

కంప—అట్లయినచో నిప్పుడు నీయుపయోగమే వారలకు లేనట్లున్నది.

గోదా—లే క్షేమి నేను లేకపోతి నేని మాండి చత్తురు. విశేషించి ప్రవహించినప్పుడు చెరువులలోఁ బెట్టుకొని పంటలు పండించుకొందురు. కొన్ని మెఱకభూములు నా సంపర్కమున బలమెక్కి మిక్కిలిగా ఫలించును. వంటచెఱకు తీసికొని నిలువచేసి కొందురు. బ్రతుకే నాతోనున్నది. భక్తివిశ్వాసములు మాత్రము లేవు.

కంప—"రో లొచ్చి మద్దెలతో మొఱపెట్టుకొంది." అన్నట్లు నేను జెప్పినచో నాశ్చర్య పడవలసివచ్చును. నాయొద్దనను నిదియే కర్మము. మొన్నఁగా వేరియుఁ, గృష్ణయు నొకదినమున నిదే సంగతిని గుఱించి మాటలాడికొన్నారు. ఇందులో నిప్పటికి మనమే మెఱుఁగు. కావేరిపని మఱియుఁ దేలికగా నున్నదఁట. అక్కడివాండ్రం దఱును సకలకశ్మలములను దనలోనే కలుపుదురని విచారింప మొదలుపెట్టినది.

గోదా—అభిమానము చేత దాచిపెట్టుచున్నావుగాని యీ సురాచారమునిన్ను మొదలు కొనియే ప్రారంభము. భాగీరథికి మాత్ర మీకర్మమిప్పటికి లేదు; సరికదా ముందై ననుండనువారలకు భక్తియెక్కువ, మునుపు లేదుగాని యిప్పుడునాకును, గృష్ణ కునుగూడ నిట్టిదురవస్థ వచ్చినది.

కంప—బాగుగ నెఱుఁగవుగాని కాశిలోఁ జూడవలెను గంగదురవస్థ! తలఁచుకొనినచో నొడలు పులకరించెడిని. ఏమైనను నీవన్నట్లు వారలకు భక్తియెక్కువ. అభక్తి మావైపు వాండ్రకును గలదు. కావేరివాండ్రకుఁ జెప్పనే యక్కఱలేదు. అడుగ మఱచితిని నీయొద్దననిప్పుడు యజ్ఞశాల లేమైన నున్నవా?

గోదా—"కరిపోసినను నుట్టివంకకే చూచిన" ట్లున్నది. ఎక్కడనో యొకయజ్ఞము జర గిన నేమిలెక్క; నాయవస్థయడుగకు. సిగ్గువొడముచున్నది.

కంప—అట్లయినచో నీవు మావలె నసమర్థురాలవు కావుగదా ఎందు కూరకుంటివి?

గోదా—అనాదిసుప్రసిద్ధలమగు మనకు వీరల యాదరానాదరములతో నేమిపని? ఊరక యట్లుంటినిగాని పట్టణములలోఁ దప్ప పల్లెలలో నింకను నాయెడల మునుపటివలె భక్తి గలవారనేకు లున్నారు. కొందఱు మూర్ఖు లున్నంతమాత్రన తక్కినవారి మొగము చూడవలదా? ఇఁకఁ గొంతకాలమునకుమాత్రము సర్వశూన్యమగునని తోఁచుచున్నది.

కంప—ఈదురాచారములు సహింపలేకయే కాఁబోలుఁ గృష్ణ యొకసారి నాథునితోఁ జెప్పినదఁట. అప్పుడు లోలోపల మండిపడి దానియొద్దనున్నయాళ్లు కొన్ని దిబ్బచేసెనఁట.

గోదా—వెఱ్ఱిపని చేసినది. మన మే కొంచెము బెదరించవలెను గాని అట్లుచేయవచ్చునా? తల్లికున్నంతయోరుపు పిల్లలయెడఁ దండ్రి కుండునా? నే నప్పుడప్పుడు కొంచెముద్రేకము చూపఁగా నంతకే సకలమైన చిక్కులును బడియెదరు. అట్టిసంగతిలో నాథునియుద్రేకముసహింప వీరలెంత వారలు.

కంప—మన మెంతదాచిపెట్టినను నుదకాయనకుఁ దెలియకపోవునా అప్పుడెట్లును బ్రపంచము నశించును.

గోదా—పోనీ, అంతవఱ కుండునుకదా. అది యింతలో జరగదులే. పండ్రెండు వత్సరము లేకరీతిగా వేదశాస్త్రప్రచారము బొత్తిగా లేకయుండవలయునని కదా పురాణములు చెప్పుచున్నవి. దీనికేమి, అంతగాఁ జిక్కియున్నావేమి?

కంప—"ఏనుఁగు లేటఁ గొట్టుకపోగా నక్క పాటురే వడిగిందఁట" మీవంటిస్త్రీల నిగ్రహాలే చిక్కి తిప్పలఁ బడెడియీమందువేసవిని మామాటయడుగవలయునా.

గోదా—మనమాట కేమిగాని పుట్టింటిచలువను బట్టి కొంబోలును గంగమాత్ర మింతశుష్కింపదు. ఈపాటి కప్పుడే తండ్రి మంచిమంచుగడ్డ పంపించుచుండునఁట. నాలుగడుగులు పోయివత్తమురా. భాగీరథితో మారాయలను గుఱించి కొంచెము మాటలాడవలసియున్నది.

కంప—నేనును బోయినాలకాల మైనదివచ్చెదను. బహిష్కారావమానమునుసహింపక తనలోఁ బడఁబోయినప్పుడేనిఁ గరుణింపుమనియేగా నీవుచెప్పవలసినది.

గోదా—అంతపని చేయఁడు గాని, యేదో విధముగాస్తుతిచేసి ప్రసన్నురాలనుజేసి కొనఁగలడు. నేను వేఱే చెప్పనే అక్కఱలేదు. ఎందుకేనియు నొకసారి పోవలె ననియున్నది. తెల్లవారుజాము కావచ్చినది. స్నానసమయమునకు బోఁగలుగుదుమా?

కంప—పోకేమి పద. (అనినిష్క్రమింతురు) (ఇది విష్కంభము.)

(అంతటరాయలు లవంగితో సౌధసమీపమున సోపానములపైఁ గూర్చుండి ప్రవేశించును.)

రాయ—తరువాత. తరువాత.

లవం—వెనుకఁ దమతోఁ జెప్పినచొప్పుననే యంబిక పొడకట్టినది.

రాయ—పునరుక్తిగాభావింపక యాపెరూపమును విస్తరించివచింపుము.

లవం—(తనలో) ఏమో ఈనాఁ డిట్లడిగినదేయడుగుట (ప్రకాశము) ఆజగజ్జనని రూప మిట్లున్నదని నేను వివరింపఁజాలను చూచుమాత్రముననె నాకుఁ గనులుమిఱుమిట్లు గొల్పినవి.

రాయ— పోనిమ్ము నాలుగుబాహువులున్నవి కదా.

లవం—అంతవఱకుఁ జూచితిని. ఒకచేత మీప్రతిమధరించినది. దానిలోనె పద్మము కూడనున్నట్లున్నది. తక్కిన చేతులలో నాయుధాగ లున్నవి.

రాయ—అట్లయిన నాపె ప్రేమమూర్తి జనని యగుట కించుకయు సందియముండదు. కానిమ్ము స్త్రీపుంనపుంసక భేదశూన్యయగు లోకప్రవాదమ్ము ననుసరించి కాంబోలు నీయెడఁ బక్షపాతము గనఁజేసినది. ఇంతకు నాపె చెప్పినముఖ్యాంశమేమి?

లవం—నీవు హీనజాతియందుఁ గారణమాత్రజన్మవనియు, నియ్యదియేని యపరాధమాత్రమే యనియు నీకు నగ్రవర్ణసంజాతుండును, నఖండరూపలావణ్యోపేతుండును, సకలవిద్యాసాగరుండును నగునొక మహాపురుషుండు కొలఁదికాలమ్మునఁబట్టి కొఁదగి యిప్పట్టనమ్మునకు వచ్చియున్నవాఁడు అతనిరూపరేఖావిలాసమ్ము లిట్టివి యనియు మీప్రతిమఁ జూపెను.

రాయ—తరువాత. తరువాత.

లవం—నే నంతమూర్ఛవడి కొంతవడికిఁ దెలిసి నాపూర్వజన్మ వృత్తాంతము సాంతముగా నెఱుపుమనియు నాకాప్రతిమ నిమ్మనియు నెంతప్రార్థించినను నంగీకరింపక తుదకు రెంట నొక్కవరంబు ప్రసాదించెదఁ గోరుకొమ్మనియెను.

రాయ—నీ వేదికోరితివి?

లవం—ఆర్యపుత్రునియందు నొక్కసారి చూచుమాత్రమున నాకుమనోగతమగుకతన నిఁక నీపరమరహస్య మొరులవలనఁ దెలియఁబడదనియెంచి యదియే కోరితి.

రాయ—ఆసంగతియే యిప్పుడు మనకుఁ గావలసినది. యామె యేమని యానతిచ్చినది?

లవం—పూర్వమున నీవు సరస్వతివనియును నాపె యొకనాఁడు తనభర్తఁ జూచి "లక్ష్మి కింతయైశ్వర్యమేల నా కేలలే" దని యడుగుడు నాచతురాననుఁడు హేలగా "నీ కట్టి యిచ్చయేని తురుష్కకులమ్మునఁ బొడమెదవా" యని యడుగ, నందుల కాపె స్త్రీస్వభావసులభమ్మగుచాపలమ్మున నొడఁబడియును, "ఆజన్మమ్మునను నీవ నాకుఁ బతిగాక తీఱ" దనుడు నతఁడు తనకుఁ "మఱొక్కకన్యాసమాగమము దొడరుఁగదా" యని చింతించి దాని కిదివఱలోఁ బ్రచండమిశ్రునివలనఁ దాము వినినవిధమ్ముగ నే సంఘటింపఁజేసెననియును జెప్పి యంతర్హిత యయ్యె.

రాయ—(తనలో) ఇంక సందియమేముండును (ప్రకాశము) చెలీ! నే నిప్పుడు నీకు వేఱే చెప్పనక్కఱలేదు గాని మనయాథార్థ్యము ప్రపంచమునకు వెల్లడించి వచ్చిన యపయశమ్ముం బోఁగొట్టుకొన నేనీగంగామహాదేవిని సాక్షిగాఁ గోరుచున్నాఁడను.

ఆపెయొకవేళఁ గలుగఁజేసికొననిచోఁ బ్రాణత్యాగంబొనరించెదను. ఇందులకు నీకును నంగీకారమేకదా.

లవం—నే ననివేఱుగ నున్నచోఁ దమ రట్లు సెలవీఁ దగును. సూర్యుని విడిచికాంతి యెచ్చట నుండును.

రాయ—(తేటిపాటఁ జూచి) అదుగో, భట్టోజిదీక్షితులును, అప్పయ్యదీక్షితులును, శిష్యులును, మఱికొందఱు మహావిద్వాంసులును స్నానార్థమరుదెంచుచున్నారు. దీని కిదియే సుసమయము.

(అంతటపైవారు ప్రవేశించుచున్నారు.)

లవం—నాథా! వేసవియగుటచేఁ గాఁబోలుఁ గంగ కడుఁజిక్కియున్నయది.

రాయ—ఆలోపమే యిప్పుడు నేను దీర్పఁబూనినది. ఏకాగ్రచిత్తురాలవై యమ్మహాదేవిని స్మరించుచుఁ గూర్చుండుము. (అనిబిగ్గరగా)

శా. గంగాతీరనివాసు లెల్లరుఁ బ్రతిజ్ఞన్ జక్కనాలింపుఁడీ
శృంగారాంగిఁ దురుష్కకన్యకను నే నిల్లాలిఁ గాఁ గొంటినం
చుం గాలుష్యము నిర్ణయించి నను శిష్టుల్ బాహ్యుఁగాఁ జేసినా
రంగీకారమె నాకు స్వర్ధునికి రాదా? లోప మిప్పట్టునన్.

(అందఱునువినివారివంకచూతురు.)

భట్టో—(అప్పయ్యదీక్షితులతో)అదుగో, రాయలు సిగ్గులేక తానే కాక యాతురకదానిన్ గూడఁ దగుదునంచు దగ్గరఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనియున్నాఁడు.

అప్ప—అహాహా! బ్రాహ్మణ్యమున కేమిగాని, ఈయనవ్రతము చెడినను ఫలముమాత్రము దక్కినదనుట కించుకయు సందియము లేదు. ఏమియీచక్కఁదనము.

రాయ—(దోసిలిఘటించి)

(1) తే. అవనిపాలిటిభాగ్యంబు శివునిరేఖ, ఆగముధనంబు కవులభాగ్యాతిశయము
సుధకుఁ బుట్టిల్లు నీనీటిసోయగంబు, తల్లి! నాయశుభంబుల ద్రోల్లఁ జేయు.

(2) తే. అతిదరిద్రులపాపమ్ము పతితజనుల,తాపము నెంకెంతలోఁ బాపుత్వత్ప్రవాహ
మనుపమాజ్ఞానవృక్షభంజనవిధాయి, నా కొసఁగుఁగాక పరతరానంద మంబ.

(3) క. హారునిశిరమ్మున గౌరీ,తరుణారుణదృష్టిశిఖలతాఁకున శోభం
బొరయుచు మెఱసెడినీదగుఁ,తరఁగలు జగదంబ! జగము దనుపుంగాతన్.

(4) క. ఈ వుంటివ సెడిగిర్వము, చే విష్ణ్వాదులను లెక్కఁజేసియెఱుఁగ నో
దేవి! యిపు డడ్డపడవే, నేవారికి మొఱ్ఱలిడుదు నెవ్వరువిందుర్.

(5) క. స్మరియించినంతనే దు,శ్చరితాత్ముల నకృతసుకృతసంబంధుల ను
ద్ధరణ మొనరించునీనుల,హరి నాతాపత్రయమ్ము నడఁచుఁగ దల్లీ!

(6) తే.ప్రాజ్య మగురాజ్యమునుగడ్డిపరక వోలె, నెకటద్యజియించి నీతీరమెగిభజించి
కడుపునిండఁగ నినుఁగ్రోలఁగలుగువారి, మోదమంబగా! ముక్తికిమూఁడు రెట్లు.

(7) తే.రాచరమణులు స్నానమ్ము లాచరించు, నెడల మృగమద మదినిన్ను నెనసియెంత
దనుకనుండు నెయంబ!యందనుక నామ్ర,గములునందనవనమునఁగాంచుసుఖము.

(8) క. స్మరణమునశాంతి పాపో,త్తరణం బౌకమాఱు వలుక, దక్కించెడి యు
క్కరములు "గంగా"యనునివి, మరణమ్మున నంబ! వదనమండలి నుండుఁగ.

(9) క.ఏ నీదరికౌకమ్ముల,కేనిఁగ స్వర్గేచ్ఛలేమియే నిక్కమొ నా
కానీతీరము జనిమర,ణానంత్యహారమ్ము శ్రమను నడఁపదె జననీ.

(10)క.శ్రుతివాక్యాతీతమ్మై, మతికి నగోచరమునై స్వమహిమహృతతమో
గతియై శుద్ధంబగునా,త్మతత్వ మననీవ యింతతథ్యము జననీ!

భట్టో—(ఆశ్చర్యముతో)ఇది యేమో! గంగ నేఁ డకాలమ్మున నింతవృద్ధిచెందుచున్నది.

అప్ప—ఈవేసవియెండలకు హిమగిరినుండు మంచుగడ్డలు కరగి యిట్లగుట కలదుకదా?

భట్టో—అదియే యైనచో నింతలోనింతవృద్ధికిఁగారణముకాదు. చూడుఁడు ఒకటియా!
రెండా! అప్పుడేపదిమె ట్లెక్కినది.

అప్ప— అగును. కారణ మేమైయుండునో.

(అందఱును గ్రింది మెట్లనుండి పైకితప్పుకొనుట నభినయింతురు.)

రాయ—

(11) తే.జన్నములు చేసి, తపములు సలిపి, దాన,ములు పొనర్చియుఁ బడయనిముక్తిపదము
సర్వసాధారణముగా నొసంగునిన్ను, నెవరితో బోల్ప నేర్తు లోకైకజనని!

(12)క.ఏ నిస్నర్ధాంగికొకిం, తేనిఁ దలఁకుగొనక నెత్తి నిడుకొనె హరుఁడీఁ
శానాశితకల్మష మం,బా! నీమూర్తి మహిమ మది వాచ్యంబగునే.

(13) తే.వ్రాత్యులకును వాతులులకుఁ బతితులకును, బిశునులకుఁ గూడ నేవమ్ము పెంచుపాత
కము లొనర్చునీచులఁ బ్రోవఁగా నొకప్డు, విసువు గాంచని దానవీవే మదంబ!

(14) తే.జనులతాపంబు హరియింప జగతి కురుకు, నిన్ను బంధించె జడలలో నీలకంఠు
డంబ! యదినీదుగుణములయందుఁ గలుగు, దోసమేకాక లోభియే యాసవారి.

(15) తే.జడులు మొదలగువారల శక్తిహీను,లగుచు సుర లూరకున్న నయ్యదనుఁ జూచి
నరకమునఁ బడకుండ గ్రన్నన సుగతికి, ననుచుపరమౌషధంబ వోయంబ! నీవు.

(16) తే. సహజశీతలమును శుద్ధిబహుళమునగు, నీజలంపు మహాత్త్వ మనీదృశంబు
దీని నేకద! సగరజుల్ దివినుతింతు, రిప్పటికి మేనఁబులకము లెసక మెసఁగ.

(17) ఉ. ఇంతలు నంతలుఁ గాఁ దొసఁగు లేనరులే నొనరించి యేనదీ
ప్రాంతము జేరి యేనియును బావనతన్ గనవచ్చు నంబరో
యెంతకు నెంతలో దొసఁగు లెట్టిప్రతిక్రియను న్నశింపను
న్నంతటి నాచరించుఖలులందఱి కీ నొకయీవ ప్రోవఁగన్.

(18) తే. ధర్మనిధి, మోవదాయి, తీర్థమణి, త్రిభువనీసతికి వెల్లచీర, మనీష తెలుపు
సుకృతావి నాశకాలంబు, దూతసిరికి, నంబఁ నాతాప మడఁచు నీయంగకంబు.

(19) తే. ధనసురాపానమత్తుల ధరణిపతుల, నాశ్రయించుచు నిను వీడి యఖిలవిధము
లైనఖేదమ్ము లందుచు నాత్మహితము, నెఱుఁగనిజడుండు దీనిసహింపు మమ్మ!

(20) తే. గాలిచేఁ దూఁగుతరఁగలఁ గదలుతమ్మి, పుష్పాదుల నొప్పి యచ్చరపూవుఁబోండ్ల
గుబ్బలందలియగురున గుబురుకొనెడి, నీజలము నాజననబాధ నీఱుసేయు.

అప్ప—(పరమాశ్చర్యముతో) దీక్షితులుగారూ! చూచుచున్నారా యెంతలో నిరువది మైళ్లక్రిందనో పర్వతములలో నొకప్పుడకాలవర్షములు గురియుటచేతఁ జామండీ యిట్లు తటస్థించుట.

భట్టో—అకాలమే కాదు. తొలకరి సమీపించినదికదా కొంచె మించుమించుగా ఋతుధర్మములు పూర్వులు వ్రాసియున్నారు గాని, అందులోఁ గొన్ని వెనుకముందు ఋతువులలోఁ గూడఁ గన్పట్టుచునే యుండును. కానినీటియందుఁ గాలుష్య మించుకయుఁ గన్పట్టదు.

అప్ప—అవును. తా మనినట్లు బహుస్వచ్ఛముగా నున్నయది. ఇదియేదో విచిత్రముగా నున్నదే!

లవం—(మెల్లఁగా) నాథా! అప్పుడే గంగ యెన్నిమైళ్లక్రిందనో చూడుఁడు. జనులందఱును పైకిఁ బరుగులెత్తుచున్నారు.

రాయ—(వినక తదేకదృష్టితో.)

(21) ఉ. పుట్టినపుట్టువా! జలధిభూధవపావనఖాగ్రసీమ, పై
మెట్టినచోటు సాంబునియమేయజటాభవనంబు! వర్తనం
బెట్టియఘమ్ములేని హరియించి దురాత్ముల ప్రోపు నీకు నె
ప్పట్టున గొప్పలే దఖిలపావని! దేవనివాసధావనీ!

(22) చ. నగములనుండి తా మనుదినమ్మును బాఱునదీగణమ్ము లె
న్నిగలవు సాంబుశీర్షమున నిల్వఁగ నేర్చెనె శ్రీశుపాదప
ద్మగతరజంబు వోఁ గడుగుధన్యత గాంచెనె? యొక్కఁడేని, నిన్
బొగడినవోట నేనదిని బోలు నుతింప? నదీశిరోమణీ.

(23) తే. అజునిఁ దపమాచరింపని మ్మహిశయనుని, నిద్రఁ బోనిమ్ము హరు నాడనీ ప్రతిక్రి
యలను దానయజ్ఞాదులు నడుగుఁబట్టు, ని మ్మఖిల మిచ్చునీవ మాయమ్మ! చాలు.

(24) సీ. అనదలలోన నే నగ్రగణ్యుండ నీహృదయంబు ప్రేమసంపదకుఁ దావు
ఎంతును గతి లేనిహీనుండ నేను దివ్యగతిప్రదంబు నీదైనపట్టు
పడుచు లేచుచు నున్నవాఁడ నే నీవు పతితోద్ధారణమ్మున బద్ధదీక్ష
వ్యాధిబాధాభర్జితాంతరుండను నేను సిద్ధౌషధంబు నీసేవనంబు
తే. తృష్ణచేఁ బీడితుఁడ నే నమృతమ వీవు, నేను బుత్రుండఁ దల్లివి నీవు నిన్నుఁ
జేర వచ్చితి నెటు సేయఁ జెల్లు నట్లొనర్పఁగద వమ్మ! దేవి! జాహ్నవి! మదంబ!

(25) తే. అణఁగెఁగోలాహలమ్ము యమాలయమున, నెందుఁజొచ్చిరొ భటులు దుష్కృతుల
వెదక, నీనుకథభూమి నెప్పుడు పాడుకొనియె, నష్టయిఱుకయ్యె నంబ! స్వర్గపురవీధి.

(26) క. కామక్రోధజ్వరముల, చే పలమల మఱఁగుమమ్ము శీతలవాయు
శ్రీమహితము గంగాజల, మోముల్ సంతాపమెల్ల నుక్కడఁచి కృపన్.

(27) తే. అఖిలభువనమ్ములుండుబ్రహ్మాండ మేచటఁ, దుమికిపండునుబోలెభంగములనడుమఁ
బొరలు శ్రీకంఠుజడల నొప్పుగను సాంద్ర, వాహముహరించు నాదుతాపంబునంబ!

(28) మ. ఎవనిన్ వైళమ పూతుఁ జేయమికిఁ దిక్కేంద్రమ్ములెల్లన్ ద్రపా
భవనం బయ్యె భవాదిదేవత "లహో! పాపాత్ముఁ డె" ట్లంచుఁ గేల్
చెవి సంధించిరి దేవలోకధుని! యీచెట్ట న్ననున్ శుద్ధుఁ జే
సి విదారించెను వారివారియనువిచ్ఛేదంపుదర్పమ్ములన్.

(29) ఉ. మక్కలఁజంపి భక్షణము కొంకకచేయఁగ రోయ రెవ్వ రా
పక్కణవాసులున్ సలుపఁ బొల్పడలేని యఘమ్ములెల్ల నే
నొక్కటిఁ దక్కకే సలిపియుంటి ననున్ బరిశుద్ధుఁ జేయు నీ
వెక్కటిఁ గట్టుచుంటి నడు మీ పశు వంబ! నిను న్నుతించు నే.

(30) ఉ. "మాచుచునుంటి నెన్నఁడును జొప్పఁడఁ డెక్కడుపాపశాలి నే
నీచునిఁ బ్రోచి యీజగము నేచు బళీ! యనిమెచ్చఁ జేతు నం"

చే చిర మున్న నీమనసు నిచ్చ ఫలింపఁగ వచ్చినాఁడ నన్
బ్రోచుట నీకుఁ బెద్దయశ మోజగదంబ! బహూక్తు లేటికిన్.

భట్టో—(వినుట యభినయించి) అప్పయ్యదీక్షితులుగారూ! ఆప్రవాహధ్వని వినుచున్నారుకదా! యేమి యీపరమవిరుద్ధము, కలియం దెల్లరన్ బోలె నదులును గట్టునకుం దప్పుటకోఁబోలును.

అప్ప—బహుసంరంభముమీఁద వచ్చుచున్నయది. ఆదరినిఁ బైకినీడ్చి బాగుచేయఁ బడుపడవలన్నియుఁ గొట్టుకొని పోవుచున్నవి. మనమింకను బైకిఁ బోవుదము రండు. (లెక్కించి) అప్పుడే ముప్పదిమెట్లు మునిఁగినవి, (అట్లొనరింతురు.)

రాయ—

(31) మ.శునకమ్మున్ బలెఁ బొట్టకేడ్చుట దయాశూన్యత్వమున్ సూనృతం
బునకున్ దక్కుటయున్ గుతర్కములతోఁ బోరాట దుర్మార్గవ
ర్తనమున్ నానుగుణంబు లియ్యవిచెవిన్ దాఁకించి నిన్ దక్క నె
క్కని మేషమ్మును నామొగమ్ము గనఁ డొక్కండు న్నిజం బంబరో!

(32) తే.కన్ను లెంతలుగల్గినఁ గార్య మేమి, ని న్నొకప్డైనఁ జూడఁగ నేరవేనిఁ
నీదుకలకలమును విననేరకుంట, చెవుల కగు వంచనం బంబ! సిద్ధ మింత.

(33) చ.సుకృతమొనర్చువారు చనుచోటు దివం బఘముల్ పొనర్చువా
రికి నరకం బటంట యురరీకృతమాట భవత్ప్రచారనా
స్తికమగుదేశమందు నినుఁ జెందినదేశము లీవిభాగ మొ
ప్పకయ చరించుఁ బాపములు హా పెడితల్లివి నీవు గల్గుటన్.

(34) తే.విప్రులను గ్రుంచి గురుసతీవిటత మించి, కల్లు చెడఁగ్రోలి కనకతస్కరతఁ దూలి
యును నుదకు నీదరినిఁ దను వూడ్చి జనుడు, రంబ! సోమయాజులు చనునట్టిగతికి.

(35) క.సుమనస్సౌరభచోరుం,డు మనోజాప్తాసుహారుఁడునున్ గద! యనిలుం
డమలం బగునీసంపర్కమున జగము శుద్ధిచేయఁ గలిగెడి నంబా!

(36) ఉ.ఈధరఁ గొంతమంది పర మేగఁ బరోపకృతుల్ పొనర్తు రా
స్థాధృతి యజ్ఞకర్మములు సల్పుదు రింకొకకొంద ఱీజగ
న్నాథుఁడుమాత్ర మంబ! భువనద్వయభారము నిన్నుఁ బూన్చి యే
గాథయు లేక దాసుఖముగా నిదురించుచు నున్నవాఁ డహో.

(37) తే. వ్రాత్య లధములు నగునట్టివారిఁ జేరి, పావనము సేయ నీ కెంతపట్టుదలయొ
నాకు నంతియె పాప మొనర్చుపట్ల, సహజగుణ మేరికేని దుస్త్యజము జనని!

(38) తే. సంజపట్టున నటియించుచంద్రవళాళి, జడలఁ దనవారిబ్రోతకు సరిగ లహరు
లనెడిభుజముల నభినయం బమర నీ వొనర్చునటనంబు నాతాపమేర్చుఁ దల్లి!

(39) ఉ. అన్నిటి కీవ యుంటి వని యాగడముల్ కడుఁ జేసిచేసి యా
పన్నుఁడ నైతి నీవిషమవర్తనవుందతియందు నాకు నీ
మన్ననసున్నయేని యిలఁబ్రగ్గదె నమ్మిక! నిశ్చలానుకం
పోన్నతి మన్నుగాదె! జగ మూఁదదె? నీవ యెఱుంగుదంబరో!

(40) చ. హరునికపర్దమందు నడయాడుచు నాడుచు మధ్యమధ్య స్నే
హ రసమిళత్తదర్థతనువౌనల పార్వతిపాపటన్ గతి
స్ఫురణముచూప నా పెనుం నసూయ కనుంగొనలందుఁ దోపఁ గె
ల రహిఁ నదల్చు నీలహరులన్ జయకేళుల నెంతు నంబరో!

అప్ప—ఓహోహో! పట్టణ మంతయు మేడలనెక్కి చూచుచున్నది. ఇయ్యది యకాల ప్రళయమో యనునట్లు తోఁచుచున్నది. ఇప్పటికి నలుబదిమెట్లెక్కినది.

భట్టో—అవును, ఇయత్త లేమంటచే నెవరును స్నానమొనరింపజంకివెనుక కేగుచున్నారు కాని అటుచూడుఁడు రాయలుమాత్రము మాతురకబీబీతోఁ గదలకయేదో పెద్ద నిష్ఠాపరునివలెఁ బఠించుచు నాఘట్టమునఁ దనమేడదరిం గూర్చుండి యట్లే చలింపక యున్నవాఁడు. ఇంతయు నిది యాయనకవిత్వమాహాత్మ్యము కాదుకదా?

అప్ప—(అటుచూచివిని) గంగమీఁద నేవో శ్లోకము లిదివఱలోఁ జేసినవో యిప్పుడు జేయుచున్నవియో కాని పఠించుచున్నాఁడు. ఇది హేతు వగునా? ప్రతిదినమును మహర్షిప్రవరులచే రచింపఁబడినశ్లోకములచే నెందఱు నుతించుటలేదు.

భట్టో—అట్లనకుఁడు. చూడుఁడు. ఆయన మొగమున నెట్టిదీక్ష పొడకట్టుచున్నదో.

అప్ప—ఆయనకే కాదు. ఆబిడకుఁ గూడ నట్టిదీక్ష యొకన్పట్టుచున్నది. సమీపమునకుఁ బోయి విని పరిశీలింతము రండు. (అట్లొనరించి యచ్చెరువుగా వినుచున్నారు.)

రాయ—

(41) క. ఎందఱు రా రిచటికిఁ గో, ర్కెం దీర్తువటన్న యాసఁ గృత్రిమరక్తిన్
జెంద న్నీతోడే నీ, యం దిది సహజంబ నా కనాదిగ జననీ.

(42) క. ఏనీమృత్తికఁ దా మ, జ్ఞానవ్యాప్తికి నుదుటఁదాల్పఁగా విధిలిఖితం
బైనయనిష్టమ్ముడుగు నె, దానన నాతాపమెల్లఁ దఱలున్ దల్లీ!

(43) చ. జనపదసక్తులన్ గని యొసంగెడిహాసమునాఁ జెలంగు తె
ల్లనికుసుమంబులం దగి విలాసగతిన్ మలినాళిపుంజమున్

దనతనదివ్యసౌరభవిధమ్మునఁ బూఁతముగా నొనర్చుదే
వనదికిఁ దాపుగం దనరుపాదముల్ చెలికాండ్రు నా కగున్.

(44) ఉ. ఎంతకునున్ గరంగని మరీచులు దేవతలన్నఁ గర్మముల్
సంతతనిష్ఠలన్ సలుపఁ జాలిన మేటులుఁ జేయరాని నీ
చింతలఁ గొంద ఱుంగు రిఁకఁ జేరికినిన్ గొననీ జగంబు జ
న్మాంతము సేయునీ స్మరణమంద సమస్తము గాంచి తల్లిరో!

(45) ఉ. పుట్టిన దాదిగాఁ దనువు వోయెడునంతకుఁ బుణ్యకర్మముల్
గట్టినవారిఁ బ్రోవఁ దగు కారుణికుల్ శతముల్ సహస్రముల్
పట్టొకయింతలేని గురుపాతకులన్ గడతేర్పుపాంటె నీ
యట్టికృపాధికుల్ పృథివియందు మఱెందును లేరు జాహ్నవీ.

(46) చ. జనని పయస్సుగ్రోలి జడసంగతి నాటల నాడఁ బోయి శ్రాం
తినెలుఁగక్కి చిరమ్ముపెనుఁదీయక యాడితి బుద్ధివచ్చెని
క్రను గొనసెంతు నంకమునఁ దారిచి పూర్తిగ వాయువీజనం
బున నిమురింపఁజేయు మిటుమున్నరకంబొనరింప నెన్నఁడున్.

(47) ఉ. గాథలకేమి వే నడుముగట్టుము లేనెలతోడ గూఢపా
న్నాథుని మాళిఁదాల్పు మొకనాఁటికి "నా కిదియెంత" యంచు నీ
వీథరతోడిపాటు మది హేల యొనర్పకు మంబరో! జగ
న్నాథునినుద్ధరించెడిక్షణం బిది యీతడ వేల? జాహ్నవీ.

(48) చ. వర మభయంబు కుంభమును బద్మము నాల్గు సేతులన్ సుధా
కరరేకలంబుమౌళి సుధఁ గాదనుపుట్టము భూషలున్ శరీ
రరుచికి వన్నెఁ బెట్టె మకరమ్మున నెక్కుడు పేర్మి నొప్పనిన్
బరగతిదాయినిన్ దలఁచువారు పరాభవ మంద రంబరో.

(49) ఉ. అంతటఁ జిన్నినవ్వులమునాస్యరుచుల్ సుధలై భవాగ్నివి
క్రాంతుల తాప మార్పనెటుగాంచినఁ జిత్కళ లొక్కపెట్ట బ
ల్వింతగ నింతయంతనని వెన్నెల నుల్కఁగఁ జేయ డాయు నా
శంతనుభార్య నా కిడు కృశంతనుసౌఖ్య మనంతమైతగన్

(50) ఉ. మంచులు జంకు మంత్రములు ప్రాన్పడు దైవతవర్గ మక్కటా!
సంచుల గొందులన్ బడు నసార మగున్ సుధ వేయు నేల? పే

రండుగరు త్తదళ్ళములు వ్యర్థములౌ భవవహ్నికీలలౙ
గండెడినాదుతాపము పొకొలను నీదయలేక తల్లిరో.

భట్టో—(నమ్మికతో) చూచితిరా? యిఁక రెండు మెట్లెక్కిన రాయ లున్నమెట్టు గూడ మునిఁగెడిని.

అప్ప—అవును ఆయనకుఁగాని, యాపెకుఁగాని యీభయమించుకయు నున్నట్లులేదే?

భట్టో—వారికెందుకు భయముండవలయును. ఇది వారలమహత్త్వమే కదా? ఆపద్యములు వింటిరా? అవి విని గంగయే యనకుఁడు ఎవ్వరేని యుప్పొంగవలసినదే.

అప్ప—యదనంతరన్యాయముచేఁ దమరన్నట్లూహింపవలసియే యున్నది గాని నిజమునకు మాత్రము సంగీతమునకుఁ జింతకాయలు రాలవు.

భట్టో—మన మసూయచే నట్లనుకొనుమాత్రమే కాని గంగకు నిజమైన పతితపావనురాలన్న బిరుదున్నచో నమ్మహాకవిభక్తి కేలయుప్పొంగదు? అట్లయినచో వేదశాస్త్రాదు లసత్యములే కావలసివచ్చును.

అప్ప—అవును మొన్నమొన్ననే కదా! విద్యారణ్యులవారు కనకధారాస్తవ మొనరించి బంగారువర్షము గురిపించిరని వినుచున్నారము కాని ఆయనకును ఈయనకును యోగ్యతకేమి పాండిత్యమునకేమి హస్తిమశకాంతరముకలదు. నక్కెక్కడ? దేవలోకమెక్కడ?

భట్టో—ఇంకను మీయసూయ మొదలంట నశించినదికాదు. భక్తికిని బాండిత్యమునకును గడుదవ్వు ఏపుట్టలో నేపామున్నదో యెవరికెఱుక! పయి కిట్లున్నవారలే మహానుభావులు కావచ్చును. కత్త్రాత్రేయులవారిని వినుచుంటిమా? లేదా? మన మిట్లు మీనమేషములు లెక్కించుచు నుంటిమేని యిఁక నొకక్షణములోఁ గాశి గంగపాలు కాక తీరదు. దానంజేసి మనకిరువురకును నప్రతిష్ఠ శాశ్వతమగును. మన మొనరించినయవమానమునకు రోసికదా! యీయనఘాత్ముఁ డిట్లొనరించుచున్నాఁడు. గంగయుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జెప్పకున్నను మహానుభావుఁడే యని మనకు బోధించుచున్నది. ఇప్పటికి నేఁబది మెట్లెక్కినది. యిఁకఁ దక్కిన వాపెకు లక్ష్యమా?

అప్ప—కాశి కెప్పుడును భంగముండదు. ఉన్నచో నానామము నేతిబీరకాయయే కదా! కాశ్యతి ఇతి కాశీ, అనువ్యుత్పత్తికిఁ బ్రళయకాలమందు సయితమిట్లున్న యెడలనే సార్థక్యము.

భట్టో—మీశాస్త్రార్థములు గట్టిపెట్టుఁడు. భక్తులఁబ్రోచుపట్లభగవంతుఁడుశాస్త్రములు చూచువాఁడు కాఁడు. మనమీపాటికి నయ్యనఘునిఁ బ్రార్థింతము పదుఁడు. (బలవంతముగాఁ జేయిపట్టుకొని దగ్గఱగాఁ దీసికొనిపోవును.)

రాయ—

(51) మ. తనచర్మమును బాములున్ శశియు రుద్రాక్షల్ మొదల్ సర్వ మిం
క్కని మేషమ్మున శంభుఁ డోడి లవమున్ గన్పట్టమిన్ గౌరి నె
డ్డను సంకింపుడు నాపె నవ్వోలయఁ జూడన్ జూడ జూదంబు గ
ల్చినయానాఁటి భవన్మహానటన ముచ్ఛేదించు నాకర్మముల్.

భట్టో—అప్పుడే పాదములున్న మెట్టెక్కి పాఱుచున్నయది. కౌశిక పోకపోయినను నితఁడైన నిప్పట్టున నీపాదుసాపట్టితో నట్టెటఁ గలయక తప్పదు.

అప్ప—అవును అట్లే పాడకట్టుచున్నయది. ఉపాయమేమి?

భట్టో—ఇతఁడీసమాధిలో మనమాటలను వినిపించుకొనునట్లు తోఁచదు. ఈపెను బ్రార్థింతము. (ఆపె నుద్దేశించి) అమ్మా! మహాపతివ్రతా! నీకు మే మందఱమును నమస్కరించుచున్నారము. నీభర్త నెట్లేని యీగంగామహోపప్లవము వారింపఁ బ్రార్థింపుము.

అప్ప—బాగు సేయక యిట్లానరింపక తప్పదు.

లవం—(తనలో)అయ్యో! నీచురాలనగు నన్నువీరిట్లు బ్రార్థించెదరే! నే నేమిసేయుదును (ప్రకాశము) నాథా! నాథా! (శరీరము స్పృశించి పిలుచును).

రాయ—(విననివిధమున)

(52) క. గంగ విభూషితలింగవ, రాంగ సకృత్కృత్తిపాంత కాపాంగ లస
ద్భంగ సరోజప్రాంచ,ద్భృంగ మదీయాంగములు పవిత్రము సేయున్.

లవం—(గంగకంజలిఘటించి) అమ్మా! నీవైన నామనవి చేకొని నన్ను వీ రభ్యర్థించిన దానికి ఫలము గల్పింపుము.

గంగ—(అంతటితో నాగుఁచున్నది) (అందఱును నాశ్చర్యపడుచున్నారు)

రాయ—(తనలో) ఏమిది!

(53) ఉ. "గోపికితాశనాన్వయుజుఁ గొంకక యీశతపత్త్రనేత్ర నీ
కాపురుషుండు గట్టికొనెఁ గా?" యని శంక యొకింత లేక మా
దాపునకేగుదెంచితి వృథా మరలన్ జన దేల జాలి? మీ
యేపున లోనఁ జేర్చికొను మిందఱు నివ్వెఱఁగంద జాహ్నవీ.

(54) శా. శుద్ధాంతఃకరణుండ నేనిఁ గవితాశూరుండ నేనిన్ గళా
రాద్ధాంతమ్ములఁ బ్రోడ నేని నిను నారాధింతు నేనిన్ బుధ
శ్రద్ధావద్వచనుండ నే నుపనిషత్సారస్వరూపుండ నే
నుద్ధారం బొనరింపుమా? నను మహాయోగీంద్రచూడామణీ.

(55) ఉ. ఎన్నఁడు నించుకేని దొసఁ గట్టిదొ నేరనివారు నీవు తే
కున్నఁ బవిత్రులే కడు నయోగ్యులఁ బ్రోచినప్రోవు ప్రోవు సం
పన్నుల కే గోసంగవలె భాగ్యవిహీనుల కీగి యోగి ము
న్నున్నప్రతిష్ఠ నిల్పుకొను మోజగదంబ! బహూక్తు లేటికిన్.

(56) ఉ. శ్రీ ధరియించు టెప్పు డిఁక? గ్రీవ, శిరమ్మునఁ జంద్రుఁ డేడి? గం
గాధరముల్ జటావళులు గల్పన సేయ వదేమి? నీకు నా
భూధరరాజకన్యకకుఁ బోరడఁప న్వలదే! కటా! జగ
న్నాథుని నుద్ధరించెడిక్షణం బిది యీతడ వేల? జాహ్నవీ.

గంగ—(అట్లే హెచ్చక యుండును) అందఱును నిశ్చేష్టులై యుందురు.)

రాయ—(కొంచెము కోపముతో లవంగిం జూచి)

శా. ఇంకన్ గాల మటంచు నెంచ కెటులో యీనిన్నును నన్నని
ష్పంకావేశులఁ జేయఁబూని కృప నాభాగీరథీదేవి రా
నుంకించెన్ మనకేమి కేల్మోగిచి యిట్లుండన్ దగుం గాక యే
ణాంకోస్యా? బ్రతు కెంత శాశ్వతము? లో నారాట మింతేటికిన్?

లవం—(భయముతో) నాథా! వీరిమాటకుఁ బ్రతిచెప్పఁజాలక యేనిట్లు ప్రార్థించితిని.

రాయ—వీ రెవరు? (దెసలు పరికించి ఓహో! వీరా, అట్లయిన వీరియెడుట నే మనయా
థార్థ్య మీగంగాముఖమునఁ దెలుంగాక.

(తెరలో)

గంగ—(రత్నభూషణసహితమగు కరద్వయము పైకెత్తి)

(1) తే. ఈజగన్నాథుచే రచియింపఁబడిన,యట్టి పీయూషలహరిఁ దా మహారహంబు
పఠన చేసెడివారికి భాగ్యమబ్బు, సౌఖ్యముల్ గల్గు దుఃఖముల్ శాంతిఁజెందు.

(అందఱును నాశ్చర్యముతోఁ జూచుచు విందురు.)

రాయ—(తనలో సంతోషముతో) ఓహో! అంబిక తనదేవతాత్మత్వము గూడ వెల్ల
డిచేయుటయేకాక నాయీగంగాలహరీస్తోత్రమునకుఁ బీయూషలహరి యని కూడ
బిరుద మిచ్చినదే?

(మరల దెరలో)

వత్సా! జగన్నాథ!

(2) శా. సాక్షాద్బ్రహ్మవు నీవు, నీసతి సరస్వత్యంశసంజాత, మి
మ్మాక్షేపించెడివారునుం గలరుగా! యైశ్వర్యపర్యాప్తికై
యాకాంక్షించిలి ఘనసాగృహమునం దేణాక్షి పుట్టెన్, సతీ
త్వక్షోభం బదిగాక యుండుటకుఁ దాత్పర్యంబు నీరాకయున్.

(భట్టోజీదీక్షితాదు లొకరిమొగమువంక నొకరుచూచికొనుచు నిశ్చేష్టులై విందురు.)

రాయ—(తనలో) స్వప్నమునఁ జెప్పినట్లే యిప్పుడును జెప్పుచున్నయది, శక్తి యా యా భేదములచే ననేకగతుల నుండినను నదకు నొక్కటియేకదా?

లవం—(తనలో) గృహమందుఁ బుట్టినదియనియే చెప్పుచున్నది. కానిసాక్షాత్పుత్రిక యని చెప్పలేదు, సర్వజ్ఞయగునాపె కొకరహస్యము దాఁగునా ?

(మరలఁ దెరలో)

తల్లీ! లవంగి!

(3) ఉ. పుట్టినదాది యాపయిని బుద్ధియెఱింగినదాది యెన్నఁడున్
జెట్టయు మాంసభక్షణము చేసియెఱుంగవు నీదుతండ్రి యా
పట్టపురాజు కాఁడు సుమి? బ్రాహ్మణవర్యుఁడు, మిమ్మునన్ వెలిన్
బెట్టిరిగా? అదైన, ననుఁ బెట్టరె? సాహసికుల్ బుధాగ్రణుల్.

లవం—(తనలో) ఇప్పటికి నన్నుఁగూడ విస్పష్టముగాఁ బవిత్రురాలిఁగా సమర్థించినది.

(మరలఁ దెరలో)

ఓ నోయి! భట్టోజీ! ఏమోయి? అప్పయ్యా!

(4) చ. చదివితి రేటి కీచదువు, సత్తము లెవ్వరొ? యేరి తేజ మె
ట్టిదియొ? యెఱుంగఁగావలదె! డీకొని వాద మొనర్చు లే మహా
పదవియొకో! జగత్త్రియము పావన మెవ్వరికల్మి నట్టివా
జ్మదవతియున్ విధాతయును మాన్యతనున్ దగరొక్కొ! యిక్కడన్.

(ఇరువురును నంజలి ఘటించి వడవడ వణఁకుదురు.)

(మరలఁ దెరలో)

(5) తే. బ్రాహ్మణక్షత్రియులయందుఁ బరఁగు తేజ, మెల్లయవనులయం దిప్పుదిమిడె నింక
ఘనాణులనుబొందుఁగలియుగ మొక్కకొంత, జరగుపిమ్మటమీయాటసాగుటెట్లు?

(6) మ. పయి నేనో సిరియో సరస్వతియొ యంబాదేవియో పేర్మి నిం
డియునన్ రాణిగ బ్రాహ్మణవంశమున జన్మింపన్ వలెన్ నాఁడొకిం
తను వర్ణాశ్రమధర్మముల్ నడువ "వీధార్ష్ట్యమ్ములన్ మానుఁడ
య్య" యటంచున్ లిఖియింపుఁడీరలు భవిష్యద్గ్రంథసందర్భముల్.

(7) చ. తురకలఁ బోరె బ్రాహ్మణు లొకించుక యెముకన్ గలిగింప రారకే
నరులు కులానువర్తనలు నాశ మొనర్తురు వారిమీఁద నె
వ్వరుఁ గనలంగరాదు యుగవైఖరు లట్టులు పోవు దైవతా
దగ మసుగంటు సర్వమును దప్పు నొకం డని చెప్ప నేటికిన్.

(8) చ. బడుల నెపమ్మునన్ బని నెపమ్మునఁ బాట నెపమ్మునన్ ధనం
బడుగక యుబ్బుహేతువున నూరక బ్రాహ్మణు లొక్క పెట్టుగాఁ
జెడి మత మేదియున్ గనక చేయని చెట్ట యొకింత లేక పో
విడుతురు సత్యకర్మములు, వేదము లప్పుడు దుర్వివాదముల్.

(9) శా. పూర్వాచారపరాయణత్వమున నే పోవంగ మీకిచ్చయే
నర్వాచీను లోకజ్ఞజోలి యదియేలా మీకు? మీయంత మీ
గుర్వర్థమ్ములు సాగఁ జేసికొనుఁ డేగుం డుత్తమంపుంగతుల్
గర్వంబున్ గని యొగ్గనెంచకుఁ డిదే కార్యమ్ము గాకుండెడున్.

(10) ఉ. ఇంత వచింపనేల? యిపు డిందఱునున్ వినుచుండ నేను మీ
చెంత వచించు సంగతులె చెప్పను రిం కొక ఫక్కి మార్చి "తా
నంతము నందెరాయలును నంగనయున్ నదిలో" నటందు రీ
వింత లనేకముల్ వొడను వెక్కసమందరుఁ డయ్యవెఱ్ఱులై.

(11) ఉ. కొందఱు రాయ లుంచుకొనెఁ గోమలి నొక్కతె యావనాన్వయన్
మందులు దానినే యనిరి మానవనాయకు పుత్రియంచుఁ దా
మందురు, నానురాక యిదియంత యు రిత్త యటంచు నవ్వుచుర్
గుందకుఁ డిట్టిపట్టులను గ్రూరయుగం బిది దీనిచైదముల్.

(12) ఉ. ఏమన? మాకు నీగతిని నీయుగమం దగు లేశ హితమ్ము మా
కేమియు సంచరించు ద్విజులే కడునిష్ఠులు, కాల మాపుదు
ర్ధీమహితుల్ భవాదృశులు ద్వేష్యులు, పుణ్యయుగంపురాకకే
మే మొనరింపఁ జేయుదుము మీఱినగుష్కృతు లెంతలెంతలున్.

(18) తే. ఐదువేలవత్సరముల కగును నింక ,గం బటంచు వచించుపురాణవాక్య
మెఱుఁగుఁడప్పటి కాచారమెల్లఁబోవు, నిలుచుబలమైలె నెక్కుడే నీయును నెదిగి

(13) శా. విద్యావంతులుగూడ ద్రవ్యములనే ప్రేమింతు రాచారముల్
సద్యస్త్యాగ మొనర్తు రంటకు సరస్వత్యంబయే సాక్షి, యీ
యుద్యోగమ్మునకే కదా! యవనియా టొప్పెన్ వచోమాత్ర, యే
విద్యల్ నేర్చిన పొట్టకే! యిఁక వృథా వేదమ్ములున్ శాస్త్రముల్.

లవం—(తనలో) నాచాపలమునకు మృదువుగనే చీవాట్లు వైచినది.

నట్టు —దేవీ! మాయపరాధము సైఁచి యనంతర్ధిగా దర్శన మొకపరి ప్రసాదింపఁ గోరెదము.

అప్ప—అంబా! దురాగ్రహమ్మున నీభక్తుల కపచార మొనర్చు టట్లుండ నీ కింత శ్రమ మిచ్చినందులకుఁ గూడ క్షమింప వేఁడెదము.

రాయ—జననీ! అట్లొనరింపవేని యప్పుడు చూచినదానిచే కొంతసేపటికి లేదనెడి యీయుగమునందు "నిక్కముగా గంగ వచ్చిచెప్పెనా, యేదో యింద్రఁ గపట మున్నది" యని గేలి సలుపక మానరు.

గంగ—ఇదిగో ఇచ్చుచున్నాను నిరీక్షింపుఁడు (పటాక్షేపమ్మునఁ బ్రవేశించును.)

(ఎల్లరు నంజలిఘటించి భక్తిపారవశ్యమును గనుపఱతురు.)

(14) గంగ—ఉ. అల్లుఁడవైతి వీజగమునంతయు నేలెడి షాదుషాకు, నీ
కూళ్లతఁ డిచ్చెఁగాదె ప్రతిభోన్నతికై కడు మెచ్చి, యాజమీ
నెల్ల నరేంద్రశబ్దమున కింకొక యర్థ మిదేల? యేలు మీ
హల్లకపాణియున్ గవిత లైదువులై నినుఁ గొల్వ నొప్పఁగన్.

(15) తే. ఆపయిని మీరిరువురు సత్యభువనమ్ము, చేరుదురు గాత, నీచేతఁ జేయఁబడిన
గ్రంథములు భువి యున్నంతకాలమును స్మరింపఁ జేసెడిఁ గాతఁ గీరితి యిదెల్ల.

నీకింకను నావలనఁ గాఁదగుమనోరథం బేమి?

రాయ—కృతార్థునిం జేసితివి. ఐనను ఇదియగుఁగాక.

(భరతవాక్యము.)

తే. రాజులకు వృద్ధి, యగ్రవర్ణస్థులకును, బుద్ధి వేదాలనాసక్తి బుధుల శక్తి,
సకలజనుల కారోగ్యంబు జగతిభాగ్య, మెల్లెడల నుల్లసిల్లు నురిచ్ఛ డొల్లు.

పంచమాంకము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య. ఇది శ్రీకింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవిబాల కలానిధి బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజంబునఁ బంచమాంకము.

శుద్ధ పత్రము.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.	పుట.	పంక్తి.	తప్పు	ఒప్పు
1	11	గచే	రగా	26	26	యకు	యకం
5	28	గుగు	ధువు	26	26	నత్త	న్మత్త
6	5	చిన	చన	26	27	ఊన్న	ఊన్మ
7	5	సాక్షి	సాక్షిమ	28	8	త్తర	త్తు
8	8	జమ్ము	జము	28	29	జరా	జమీ
12	3	ష్య	శిష్య	31	3	పుపువ్యా	పువ్యా
12	17	నజ్జ	నబ్జ	31	22	అయ	ఆయ
13	11	మల్మ	మర్మ	34	14	నేనిక్క	నీవిక్క
14	12	వృధ	వృధా	43	2	పర్ష్యం	పరుం
14	13	లోనోటి	నోటిలో	44	6	టిపు	టివైపు
14	28	డగు	డను	44	23	జక్క	జిక్కు
15	13	వమ్మి	వమి	54	1	షాని	డాని
15	16	రెదు	రెఱుం	55	6	మ్ములతోడ	మ్ముతోడ
15	19	నేసు	వేసు	55	17	గోము	కొంద
16	11	గుట్టి	గుత్రై	55	28	గండా	గడా
16	28	నుంటు	నుంటి	55	29	మింట	మిటు
17	2	మొహా	మోహా	59	19	కరి	కలి
19	9	టకుమా	టమా	61	7	రాధ	వాడ
20	16	చి—శిష్యత్తము	శిష్య—చిత్తను	64	10	దీని	వీసి
23	5	గోస్త్రీ	కుక్క	65	14	పడ	పుడ
23	8	ఇదు	ఇది	68	4	నిష	నిష్ఠ
24	6	కుజు	కుజ	72	26	దిమి	డిమి